

ŽUPA KROZ POVIJEST I DANAS

Jure BRKAN, Split

Sažetak

Ovdje smo poblizhe obradili nove propise o osobnoj i područnoj župi koje je donio Zakonik kanonskoga prava iz 1983. u kan. 515. i 518. Kako bi čitatelj lakše shvatio propise o župi koji su započeli važiti od 27. studenoga 1983., ovaj rad, pod naslovom »Župa kroz povijest i danas«, smatrali smo logičnim razdijeliti na dva dijela: prvi dio: *Župa u povijesti Božjeg naroda* i drugi dio: *Župa u Zakoniku kanonskoga prava iz 1983.* Zato smo povijesno-pravnom metodom donijeli *iter* župe kroz povijest kako bismo, iz povijesno-pravne evolucije te veoma važne crkvene ustanove, danas mogli lakše shvatiti tu pravno »određenu zajednicu vjernika« koju na hrvatskom jeziku nazivamo jednostavno *župa*. Protumačili smo današnji pojam (ili definiciju) župe, prema kojemu je župa »certa communitas christifidelium«, gdje smo posebno naglasili tko i kako pravno može osnivati, ukidati i obnavljati osobnu ili područnu župu. Nakon toga smo se osvrnuli na pravni propis prema kojemu svaka župa, nakon pravnog ustanovljenja, uživa javnu pravnu osobnost u Katoličkoj crkvi i u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: Zakonik kanonskoga prava, dijecezanski biskup, župa, župnik, »određena zajednica vjernika«.

Uvod

Kristova Crkva kao bogočovječna ustanova, »Božji narod« i »kao sakrament ili oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda« (LG 1), na II. vatikanskom saboru objavila je vjernicima i svijetu svoju narav i svoje opće poslanje, tako je nastavila svoje usavršavanje i u naše vrijeme. Drugi vatikanski sabor je nastavio »predmet prethodnih sabora« (LG 1) o poboljšanju crkvenog života unutar Crkve i Crkve u svijetu i time je dosta učinio, posebno na poboljšanju ekleziologije, crkvene discipline i reformi crkvenih struktura. Drugi vatikanski sabor i katolička teologija ne dijele Kristovu Crkvu na »Crkvu ljubavi« (karizmatsku crkvu) i »Crkvu prava«. Crkva Kristova je *jedincata*. Nemoguće je odijeliti vidljivi elemenat u Crkvi od nevidljivoga, kao što nije nikada dobro dijeliti dušu od tijela, jer bi takvo dijeljenje bilo protiv čovječje naravi; to bi za posljedicu imalo tjelesnu smrt, a čovjek na ovom svijetu ima i vidljivi elemenat-tijelo koje oživljava duša. Crkva živi od *Riječi Božje* i *sakramenata*, od

čega živi i župljanin (fizička osoba) i župa (pravna osoba). Jasno je da župu treba usavršavati i kloniti se isključivo klerikalne i strogo pravne ekleziologije, i prihvatiti teološku činjencu da laici nisu samo pasivni subjekti nego i aktivni, tj. i oni su udovi Otajstvenoga Tijela Kristova - Božjeg naroda - te da župe, kao dijelovi partikularne Crkve, surađuju međusobno; pastoralna razboritost posebno od župnika traži da između sebe surađuju susjedne župe, koje, kada se pravno udruže, čine dekanat. Posebno trebaju surađivati između sebe one župe koje djeluju u istom gradu.

Budući da župe i nakon II. vatikanskog sabora ostaju važne pastoralne i organizacijske ustanove, u partikularnoj Crkvi one trebaju surađivati i na mnogim razinama: dekanatu ili drugim dijelovima biskupije, te na razini same biskupije pod vlašću dijecezanskog biskupa. Župu, kao i neke druge ustanove u Crkvi, nije moguće shvatiti bez vjere u *jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu*, jer pri shvaćanju crkvenih zakona, iako su zakoni voljni činî, ipak za crkvene zakone treba *vjera i razum*. Zakoni i strukture u Crkvi, uz volju zakonodavca da se vrše, u isti su mah *odredbe vjere i razuma*. Katolička crkva nije samo ljudska ustanova, nego je ona *transcendentalna* stvarnost koju tek shvaćamo vjerujući u Kristovu Crkvu. Kao što je katolička filozofija filozofiranje u katoličkoj vjeri, tako je crkveno-pravna znanost proučavanje crkvenih propisa u vjeri Crkve. Crkveni propisi odnosno njezine strukture ne iscrpljuju Crkvu - Otajstveno Tijelo Kristovo. Strukture pomažu Crkvi i njezinim udovima kao *pomoćna sredstva* za postignuće cilja - spasenje duša. U gore navedenom smislu shvaćamo i kan. 515 i 518 Zakonika iz 1983. godine. Koliko god je zakonodavac nastojao da kanoni 515, §§ 1-3 i 518 budu jasni (zakon treba biti jasan »ius est certum«), ipak smo se u ovom članku potrudili da za hrvatsko jezično područje te kanone učinimo još pristupačnijima. U obradi našega problema poslužili smo se odredbom kan. 17 i 19, te smo pripazili na tekst i kontekst i upozorili na svrhu naših kanona - *salus animarum*, što je i volja zakonodavca Zakonika iz 1983. godine kada želi da se njegovi zakoni opslužuju.

Crkva i crkveno-pravna znanost drže mnogo do evolucije svojih ustanova (institucija), o čemu svjedoči i ova kratka povijesno-pravna obrada razvoja župe kao *crkvene ustanove* (rekli bismo: župa nije *ex iure divino*, nego *ex iure ecclesiastico*). *Božji narod* - Crkva neprestano se obnavlja kroz obnovu svojih struktura kao što su, u našem slučaju, obnova osobne i područne župe i djelovanja te »određene zajednice vjernika«.

I. dio
ŽUPA U POVIJESTI BOŽJEG NARODA

Uvod

Povijesno - pravni razvoj ili *iter*, crkvene ustanove, područne i osobne župe *ukratko* ćemo pratiti do Zakonika kanonskog prava iz 1983. godine.

Iter župe ćemo podijeliti na sljedeće podnaslove:

- 1) *prve kršćanske zajednice;*
- 2) *župa nakon IV. stoljeća;*
- 3) *župa od XI. stoljeća;*
- 4) *župa Tridentinskoga sabora;*
- 5) *župa u Zakoniku iz 1917.*

Proučavajući župu kroz povijest Crkve susrećemo se s nizom nepoznanica. Još nam nije jasno od kada datira pojam župe sličan današnjem shvaćanju, te kakva je bila razlika između župe i biskupije¹. Povjesničari crkvenog prava kažu da se nešto pouzdanije može govoriti o župi na *Istoku* od II. st., a na *Zapadu* tek od IV. stoljeća. Kroz taj dio crkvene povijesti već se govori o gradskoj župi, prigradskoj župi, o seoskoj župi koja uključuje i naseljena mjesta. Jedino bi ovdje mogli reći kako se ne radi o biskupiji kada je pastir »župe« prezbiter; kada je pastir »župe« biskup onda nam je lakše reći da se u tom slučaju može raditi o »župi« koja označava biskupiju; kada je pastir »župe« *chorepiscop* onda nam još nije jasno je li tu riječ o »župi« ili »biskupiji«.

Pape, opći i krajevni sabori donosili su razne odredbe o crkvenoj stegi te o župama i djelovanju kršćanskih zajednica općenito. Odredbe papâ, saborâ, biskupâ te okolnosti pod kojima se širilo i živjelo kršćanstvo, utjecale su na *iter* odnosno obnoviteljski put ili neprestani razvojni put, pravnu evoluciju crkvene ustanove (crkvene institucije) koju crkveno zakonodavstvo naziva *osobna župa* ili *područna župa*. Crkva je kroz povijest usavršavala župu kao svoju ustanovu, a ona je uvijek dobivala nove oblike² s istim ciljem – *spasenje duša*.

¹ Usp. Concilium Chalcedonense, 451. god., can. XVII »De paroeciis rusticis«, u: *Conciliorum oecumenicorum decreta*, ed. Istituto per le scienze religiose, Bologna, 1973. Čini nam se da termin »paroecia«, u ovom slučaju označava biskupiju.

² Pravnu evoluciju župe kroz povijest vidi u: J. GAUDEMET, *Église et Cité. Histoire du droit canonique*, Paris, 1994. Na talijanski jezik su preveli: Alesandra Ruzzon i Tiziano Vanzetto, pod naslovom: *Storia del diritto canonico. Ecclesia et Civitas*, Edizioni san Paolo Cinisello Balsamo (Milano), 1998.; B. KURTSCHIED, *Historia iuris canonici. Historia Institutorum ab Ecclesiae fundatione usque ad Gratianum*, Reimpressio, Romae, 1951.; A. M. STICKLER,

Župa je, uz prirodnu zajednicu – *obitelj* – »kućnu crkvu« *Ecclesia domestica* (LG 11) veoma važna crkvena ustanova: dok se u obitelji čovjek prirodno rađa i odgaja, dotle se kršćanin nadnaravno preporuča u *određenoj zajednici vjernika* – župi – posredstvom vode i Duha Svetoga i postaje ud Otajstvenog Tijela Kristova – Crkve te član određene župne zajednice. U župi se katolik »rađa« i umire. Od kolijevke pa do groba vjernik je član župe i s njome je vezan. U župi se na određeni način očituje Crkva.

Teško je odrediti kada je nastala osobna ili područna župa kao ustanova crkvenog prava kao pastoralna, administrativna i crkvena stvarnost. Iako je župa zajednica vjernika, ipak se svaka zajednica vjernika ne može nazivati formalnom župom – ustanovom crkvenog prava sa svim potrebnim elementima koje crkveno zakonodavstvo zahtijeva za župu, gdje je slavljenje Euharistije središte oko koje ga se okuplja zajednica Kristovih vjernika.

1) *Prve zajednice kršćana*

Božje kraljevstvo na zemlji ili slijed novih odnosa, bilo vertikalno bilo horizontalno, započinje kada je Isus Krist (u doba cara *Augusta* 29. pr. Krista do 14. pos. Krista i *Tiberija* 14. do 37. pos. Krista) svojim djelima i riječju počeo okupljati *mesijansku zajednicu* u koju su neki dolazili i iz koje su odlazili; međutim nakon formiranja *Dvanaestorice*, o kojoj govore sva četiri *Evandelja* i *Djela Apostolska* (Mt 10, 2; Mk 3, 16sl; Lk 9, 14 sl.; Iv 1, 42; Dj 1, 13), može se govoriti o *jezgri prve mesijanske zajednice* s Petrom na čelu.

Nakon smrti i uskrsnuća, silaska Duha Svetoga te Uzašašća, kršćanska je zajednica ojačala do te mjere da su se učenici Isusa Krista u svijetu pokazivali kao *Kristova zajednica* – Crkva, *novi Božji narod*.

Kristova Crkva odnosno kršćanske zajednice radale su se postupno. Zajedništvo je zastupljeno u odnosu: Krist i mi. Te su kršćanske zajednice dio Crkve, a u isto vrijeme u njima postoji Kristova Crkva. Tako za kršćanske zajednice u Korintu, Efezu, Miletu, Lidi, Jopi, Cezareji, Antiohiji, Pizidiji, Derbi, Listri, Fili-

»La parrocchia nella evoluzione storica«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 7–19; L. CHIAPPETTA, *Il manuale del parroco, Commento giuridico-pastorale*, Ed. Dehoniane-Roma, 1997., str. 25–40; W. M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts, vol. I–V.*, Wien, 1960.–1970.; V. BO, *Storia della parrocchia, vol. I, I secoli delle origini (sec. IV.–V.)*, Edizioni Dehoniane – Roma, 1992.; *vol. II, I secoli dell'infanzia (sec. VI.–XI.)*, Edizioni Dehoniane-Roma, 1990.; *vol. III, Il travaglio della crescita (sec. XII.–XIV.)*, Edizioni Dehoniane-Roma, 1991.; *vol. IV, Il superamento della crisi (sec. XV.–XVI.)*, Edizioni Dehoniane-Roma, 1992. Pojam župe kroz povijest do danas, ukratko, Usp. J. DÍAZ, »Parrocchia (Paroecia)«, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 1993., str. 750–757.

pima, Solunu, Ateni, Rimu itd. *vjerujemo da je u njima bila prisutna jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva*. Prema Mati Zovkiću,³ sve su kršćanske zajednice imale zajedničke elemente.

Kršćani su se, odmah nakon Isusova Uzašašća, sastajali na molitvu, slavili Boga i »lomili kruh«, tj. *slavili su Euharistiju*. Prema *Djelima Apostolskim*, Apostolski zbor i »svi oni (kršćani m. op.) bijahu jednodušno postojani u molitvi sa ženama i Marijom, majkom Isusovom, i braćom njegovom« (Dj 1, 14), a kršćanska zajednica, tj. »svi koji prigriše vjeru bijahu združeni i sve im bijaše zajedničko« (Dj 1, 44). I »Svaki bi dan jednodušno i postojano hrlili u Hram, u kućama bi lomili kruh te u radosti i prostodušnosti srca zajednički uzimali hranu hvaleći Boga i uživajući naklonost svega naroda. Gospodin je danomice zajednici pridruživao spasenike« (Dj 1, 46–47).

Kako se kršćanstvo širilo, tako su nastajale nove kršćanske zajednice, mjesne crkve. Čitamo u *Djelima Apostolskim*: »Barnaba se zatim zaputi u Tarz potražiti Savla. Kad ga nađe, odvede ga u Antiohiju. Punu su se godinu dana sastajali u toj Crkvi i poučavali poveće mnoštvo te se u Antiohiji učenici najprije prozvaše kršćanima« (Dj 25–26).⁴ Te prve kršćanske zajednice smatrale su se mjesnim crkvama koje su najprije u privatnim kućama slavile Euharistiju, vjerovala u Isusovo božanstvo i spasenjske darove koje je Bog podario po Isusu Kristu.

Božji narod, Kristovi vjernici ili kršćani (christifideles) imali su svijest da su na ovom svijetu »stranci i pridošlice na zemlji«⁵ (Heb 11, 13), narod na putu, *putnički narod »paroikos«*, te je svaka zajednica, bilo mala bilo velika »paroikous«, samo privremeno na ovome svijetu. Dakle, župljane bismo mogli nazvati *pridošlice* ili *stranci* na određenoj zemlji, a župa je mjesto gdje *pridošlice* (Kri-

³ M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 22:

» - vjera u Isusa, Mesiju i Gospodina;

- krštenje kao pritelovljenje Kristu i njegovoj zajednici;

- okupljanje na euharistiju kao spomen-čin Kristove smrti i uskrsnuća;

- slušanje apostolske propovijedi i pouke;

- međusobno pomaganje u materijalnim dobrima kao vanjski znak zajedništva u Kristu;

- eshatonsko iščekivanje Isusova ponovnog dolaska.«

⁴ *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi Zavjet s uvodom i bilješkama iz: »La Bible de Jerusalem«*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., komentar, Dj 11, 26: »Tu je već jasno da se kršćane smatralo samostalnom udrugom u odnosu na židovstvo.« Tu je govor o prvoj zajednici vjernika koji se prozvaše kršćani, tj. pristašama Kristovim.

⁵ Heb, 11, 13: »U vjeri svi su oni umrli, a nisu zadobili obećanja, već su ih samo izdaleka vidjeli i pozdravili priznavši da su stranci i pridošlice na zemlji (parokesen).« Heb 13, 14: »Jer nemamo ovdje trajnog grada nego onaj budući tražimo.« U 1 Pt 1, 17 nalazimo riječ »paroikios«; u 1 Pt 2, 11 upotrebljava se termin »paroikous« (kao pridošlice i putnici), itd.

stovi vjernici) mole: »Tvoju smrt, Gospodine, navještamo, tvoje uskrsnuće slavimo, tvoj slavni dolazak iščekujemo.«

Sveti Luka u svome Evanđelju, za koje drže da je nastalo oko 80. godine po Kristu, u poglavlju 24, redak 18., upotrebio je riječ »paroikeis«, što znači *stranac*. U *Djelima Apostolskim*, koja su vjerojatno nastala između 80. i 90. godine, koja govore o prvoj kršćanskoj zajednici, u poglavlju 7, redak 6., nalazimo riječ »paroikon«, što znači *pridošlice u stranoj zemlji*.

Crkva Božja je živjela u crkvenim zajednicama (crkvenim općinama) i preuzela je način organizacije židovske zajednice. Zajednicu su nadgledali biskupi (episcopoi) u kojima se već vidi božanska institucija i predsjedali su prezbiteriju (presbyterium), a prezbiteri (stariji) s đakonima i karizmaticima⁶ služili su zajednici. Kršćanska je zajednica već od početka održavala zajedničku službu Božju. Biskup je dijelio sakramente (krštenje, euharistiju i ženidbu). Vjernici su zajedno uzimali hranu i hvalili Boga, a »Gospodin je pak danomice zajednici pridruživao spasenike« (Dj 2, 46–47). Od oko 50. god., na saboru u Jeruzalemu, donesena je odluka koja je mnogo utjecala na budućnost formiranja Crkve. Odlučeno je da kršćani iz poganstva u načelu nisu podvrgnuti židovskom zakonu (Dj 15, 6 sl. 19). Plinije Mlađi pitao je cara Trajana kako postupati prema kršćanima (Plinije, *Epistola*, 96), jer se kršćanstvo proširilo izvan gradova, po selima i pokrajinama.

Među crkvenim zajednicama bio je prisutan i ljudski element; gledajući, naime, s organizacijske strane, nije baš sve dobro išlo kako su Krist i Apostoli naučavali. Klement Rimski iz Rima je intervenirao u korintskoj zajednici, a poslanicu je napisao u ime rimske Crkve: »Crkva Božja koja je obitavala (paroikoussa) u Rimu, Crkvi Božjoj koja obitava u Korintu, pozvanima na posvećenje

⁶ Prve kršćanske zajednice (Židovi, Grci, Makedonci, Rimljani, Dalmatinci) su se organizirale prema prilikama mjesta gdje su djelovale (rekli bismo na područnoj osnovi). Bilo im je zajedničko: biskupi, prezbiteri, đakoni, laici, apostoli, proroci i učitelji. U crkvenoj zajednici *apostole* se smatralo kao goste u prolazu, a oni su se uglavnom bavili riječju Božjom i molitvom: »Nije pravo da mi napustimo riječ Božju da bismo služili kod stolova (...) njih (sedmoricu đakona!) ćemo postaviti nad ovom službom, a mi ćemo se posvetiti molitvi i posluživanju Riječi« (Dj 6, 2–4); *proroci* su oni vjernici koje su smatrali da su nadahnuti Duhom Svetim, tu treba imati u vidu da je već bilo i »lažnih proroka« (usp. *Didahè* XI.–XV.); *učitelji* su naučavali, *biskupi* su nadgledali i bili jamci vjere u Gospodina Isusa Krista, *prezbiteri* su sačinjavali »prezbiterij« i bili najbliži biskupovi suradnici, *poslužitelji* = *đakoni* su služili, posebno za materijalija, *laici* su svi Kristovi vjernici koji su valjano kršteni vodom i Duhom Svetim, itd. (O prvim kršćanskim zajednicama do IV. st. usp. GAUDEMET, *Storia*, str. 116–120). U prvim kršćanskim zajednicama nalazimo: *poslužiteljice* (Rim 16, 1) i kao posebnu kategoriju vjernica i: *udovice* (I Tim, 5, 9–16). Bitna je razlika između *poslužiteljica* (diaconissae) i *udovica* (viduae) i *klerika*. KURTSCHEID, *Historia iuris canonici*, str. 53: »Concludendum igitur videtur: Ordinatio diaconissarum, licet similitudinem cum ordinatione clericali habuerit, tamen erat benedictio et potestatem ordinis non conferebat. Diaconissam conditio ecclesiastica erat simili illi clericorum, sed non aequalis et sic in sensu lato clerici vocari possunt.«

(kletois hagiasmenois) u volji Božjoj po Gospodinu našem Isusu Kristu.«⁷ To pismo *Klementa Rimskoga* (pape) ne bi se smjelo shvatiti samo bratskom opomenom, nego se tu može već govoriti o primatu Rimske Crkve među kršćanskim zajednicama. *Sv. Ignacije Antiohijski* (+ oko 110.) u svojim poslanicama (pismima) piše protiv *judaizanta* i *doketa* te o ustrojstvu mjesnih kršćanskih zajednica. Jasno se vidi da je kršćanskoj zajednici na čelu *jedan biskup* (nadglednik = episcopus), koji je okružen *skupinom prezbitera* (savjetnici i pomoćnici) i *đakonima* koji vrše službu (diaconia) unutar kršćanske zajednice.⁸

Iz toga doba crkvene povijesti imamo »Didahe« (Didahein ton Apostolon), spis od prvorazrednog značaja, posebno radi *pouka za život kršćana*. U br. VII–XIII se kaže da će se prema ponašanju prepoznati prave proroke; u br. XIV govori se o danu Gospodnjem, o prinosu žrtava, a u br. XV se kaže da se postave biskupi i đakoni, da ih se ne omalovažava, jer oni su časne osobe zajedno s prorocima i učiteljima.⁹

U prvim stoljećima Crkve već imamo crkveno ustrojstvo kršćanske zajednice. Za takve crkvene zajednice, a i za cijelu Crkvu, bile su propisane norme za mirniji suživot. Propisi su, uz karizme, jamčili jedinstvo vjere nerastavljivo od djelovanja Duha Svetoga, discipline sakramenata i riječi Božje.

Zajednicu kršćana povezuju i karizme i zakoni. Oni čuvaju jedinstvo između *caritas* i *ius*, jedinstvo između *institucionalnoga* i *karizmatškoga*. Zakoni, kao norme suživota u konkretnoj kršćanskoj zajednici, vjernicima su pomagali kao sredstva pomoću kojih se čuvalo jedinstvo između *ecclesia abscondita* ili *ecclesia spiritualis* i *ecclesia univeralis* ili *visibilis*.¹⁰ Crkvi trebaju i karizme i

⁷ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, prvi svezak, patrologija od početaka do sv. Ireneja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 68. Ovdje je važno zapaziti riječ »paroikoussa« – koja obitava. Po sv. Klementu Rimskom, trećem papi po nasljedstvu, Poslanica ima teološko značenje, npr. Klement Krista naziva ho Kyrios, on je »Veliki svećenik«, posrednik, kaže da su službenici po Duhu Svetom. »Glavni je cilj Klementove poslanice utvrditi autoritet, kako bismo danas rekli, hijerarhije u Crkvi.« (str. 81), a auktoritet se izvodi iz poslanja i nasljedstva. Tu se spominju biskupi i đakoni; svećenstvo (ne ministerijalno) se pripisuje svim vjernicima, itd. Vidi pobliže: str. 67–88.

⁸ O sv. Ignaciju Antiohijskom vidi: ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, str. 89–119.

⁹ Hrvatski prijevod »Uputa apostolskih« vidi: ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, str. 47–50, a razlaganje o tekstu vidi: str. 42–47, 51–66.

¹⁰ Ne može se govoriti o suprotnosti (opoziciji) teologije i kanonskog prava, ili o odvojenosti teologije od crkvenog prava u Katoličkoj crkvi. Crkveno pravo je integralni dio sustava istine vjere i norma života u širem smislu trijeći. Ono je čak sakramentalno djelovanje Crkve. Ako je Crkva praskramenat spasenja, onda ona i preko vidljivog znaka (prava) daje nevidljivu milost. Zato je Crkva uvijek nastojala da njeni službenici, crkveni pastiri poznaju Sv. Pismo i kanone (usp. *Toletanski sabor*, 633. god., kan. 25; AA.VV., *Teologia e diritto canonico*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1987.). *Spiritualističko* poimanje Crkve (*ecclesia spiritualis*) protivni se vanjskom uređenju Crkve pomoću vlastitih zakona i organske povezanosti u Crkvi

zakon! O tome posebno treba voditi računa u pastoralnom djelovanju u određenoj zajednici kršćana i danas, na župi.

Vjerski život u prvim kršćanskim zajednicama imao je i kriza, čak i krivo-vjerja. Podsjetimo se judeokršćanskih krugova, gnostičkih sustava, manihejstva, marcinijanstva, montanstva. Crkva je, uz vodstvo Duha Svetoga, na pokrajinskim sinodama i Općem saboru otklanjala krive nauke i bistrila svoju vjeru. Uza sve krize, ljudski elemenat u Crkvi, kršćanstvo se raširilo po svijetu »ekumeni«, tako da Plinije Mlađi pita cara Trajana kako treba postupati s kršćanima. Iako su kršćani bili progonjeni, ipak se Crkva, kao djelo Isusa Krista, širila, a kršćani su se, uglavnom, smatrali strancima »paroikiai«, pridošlicama na ovome svijetu i onima koji obitavaju u stranoj zemlji, i širili su se izvan Jeruzalema i Antiohije, te su se okupljali »po kućama« na molitvu, na slušanje riječi Božje i karitativno su se pomagali. Evanđelje se proširilo, pa su tako nastajale župe i izvan Palesti-ne,¹¹ po cijeloj »ekumeni«, tj. po Rimskom Carstvu.

Uza sve dobre i loše strane, prve kršćanske zajednice bile su i ostale do dana današnjega uzor zajedničkog kršćanskog življenja budućim kršćanskim zajednicama. Uza sve propise i organizaciju (židovsku i rimsku), za prve kršćanske zajednice najvažnije je bilo čvrsto vjerovanje da je u zajednici vjernika (njihovoj zajednici) prisutan sam Gospodin Isus Krist.

Kako vidimo, u početku *kršćani su slavili Boga u Hramu i po kućama*, da bi se, kako se kršćanstvo širilo, uglavnom u tajnosti slavilo Euharistiju, dijelilo sakramente, poučavalo, molilo i pokopavalo po kršćanskim kulturnim mjestima namijenjenima za vjerske potrebe; imali su svijest da je njihova domovina na Nebu, a ovdje na zemlji su samo *župljani, stranci u stranoj zemlji*. Također, među kršćanima nije bila anarhija, nego se znalo tko što radi u kršćanskoj zajednici. Karizme i institucija su se popunjavale; rekli bismo oni su komplementarni. Živjelo se od Božje riječi i sakramenata.

Smatramo da su određene kršćanske zajednice prvih stoljeća Crkve bile organizirane zajednice kršćana (crkvene ustanove) čiji su članovi bili udruženi radi *spasenja dušâ (jedno srce i jedna duša)*. U kršćansku se zajednicu ulazilo po-

(usp. R. SOHN, *Kirchenrecht, I, Die geschichten Grundlagen*, Leipzig, 1892., 2. Aufl. 1923, Neudruk, Darmstadt, 1970., str. 700; J. KLEIN, *Skandalon, Um das Wesen des Katholizismus*, Tübingen, 1958., str. 119 i 194).

¹¹ Ž. BEZIĆ, *Suvremena župa*, Služba Božja, Makarska, 1987., str. 7–14. piše da neki smatraju prvom župom »Isusovu grupu«, koja je zametak »Pra crkve«, te kažu da je »pra župa« ujedno bila i »pra biskupija«, a poslije Duhova broj vjernika se množio i vodstvenu ulogu ima sv. Petar i apostoli (u Jeruzalemu sv. Jakov). Apostoli su izišli iz Palestine i širili kršćanstvo; tako su po gradovima nastajale »zajednice kršćana« po Maloj Aziji i onda poznatom svijetu (Rimsko Carstvo). Pojam *Ekklesia* – crkva označavala je: okupljanje vjernika, skup vjernika i kršćansko kulturno mjesto. Kršćani su se okupljali po privatnim kućama, po grobljima ili katakombama.¹¹

sredstvom sakramenta krštenja. One su imale svoju karizmatičku i pravnu strukturu.

U prvim stoljećima Crkve već je bila jasna pravna struktura prvih kršćanskih zajednica: laici, đakoni, prezbiteri i biskupi. Sredstva za postignuće zajedničko-ga cilja bili su sakramenti, slušanje Božje riječi i karitativno (solidarno) pomaganje. Sam život unutar kršćanske zajednice odvijao se prema karizmatičkim darovima, običajima, božanskom i crkvenom pravu.

Crkva je već u III. st. posebno raspolagala pokretnim materijalnim dobrima, radi potreba svakodnevnoga kulta, klera i siromaha. Materijalna dobra nisu bila privatna nego su pripadala zajednici ili određenoj crkvi.¹²

Zajednice kršćana, dakle, već su se u počecima razlikovale od drugih zajednica; one su »crkva«. Prema LG, br. 26: »Ova se Kristova Crkva uistinu nalazi u svim zakonitim mjesnim zajednicama vjernika, koje se, ukoliko su u vezi sa svojim pastirima, i same u Novom zavjetu nazivaju crkvama«¹³, grč. paroikie.

2) Župa nakon IV. stoljeća

Prema nekim pravnicima, ono što hrvatski nazivamo župa (*parohia, parokia*), grč. *paroikein* ili u pravnoj upotrebi *paroikoi*, bila bi centralizirana kršćanska organizacija već od II. st. na Istoku i IV. st. na Zapadu, jer je kršćanstvo, radi bolje evangelizacije, prihvatilo, najprije židovsko, a potom i postojeće rimsko građansko organiziranje društva prema postojećim zakonima gdje su djelovali, tj. i Crkva je organizirala svoje zajednice po uzoru na civilne organizacijske strukture.¹⁴ U tom smislu Crkva je već od početka prihvatila načelo područnosti, a crkvene zajednice (crkvene općine) djelovale su organizirano, posebno po gradovima pod vlašću određenih svojih pastira (biskupi, prezbiteri, đakoni).

Od IV. st. kršćanstvo se našlo u drugačijoj ulozi nego prvih stoljeća. Takvom je stanju pridonio novi odnos rimske vlasti prema kršćanstvu. Nakon što je rimski car *Konstantin* zajedno s *Licinijem* za vrijeme 312.–313. god. izradio »rescriptum« – *otpis*, a *Licinije* ga je iz Nikomedije, 23. lipnja. 313. god., javno proglasio, sve su vjere u Rimskom Carstvu postale jednake pred zakonom, s tim da je već Konstantin bio naklonjeniji kršćanstvu i umro kao kršćanin. On je dao graditi mnoge crkve u Carstvu. Rimsko je pravo umnogome utjecalo na crkvene zajednice, odnosno na samu strukturu Crkve. Taj je otpis, poznatiji kao »Milanski

¹² Usp. KURTSCHIED, *Historia iuris canonici*, str. 93–98.

¹³ LG 26, poziva se na Dj 8, 1; 14, 22–23; 20, 17, i passim.

¹⁴ Usp. DÍAZ, *Parrocchia (Paroecia)*, str. 750; P. KRÄMER, »Pfarrei«, u: *Lexikon für theologien und Kirche*. Achter Band. Pearson bis Samuel, Herder, Freiburg-Basel-Rom-Wien, 1999., kol. 162–164.

edikt»,¹⁵ dopuštao da svatko u Rimskom Carstvu može ispovijedati svoju vjeru slobodno; to je umnogome pomoglo širenju kršćanstva, tako da se od 313. god. može govoriti o kršćanstvu kao slobodnoj religiji, koju je rimski car Teodozije 380. godine prihvatio kao državnu vjeru.

Prije 313. kršćani su se od straha sastajali na slavljenje Euharistije i slušanje riječi Božje tajno, po privatnim kućama - prvim kršćanskim kulturnim mjestima, od kojih se razvila crkva, odnosno crkva kao građevina u kojoj se okuplja živa crkva – kršćani. Najprije su crkve bile po gradovima (urbs, oppidum, civitas, castrum), a potom i po selima (pagus) i naseljima (villa, vicus) gdje su bile kršćanske zajednice.

Kršćanske crkve, posebno kršćanske zajednice na određenom području, nazivale su se lat. *paroecia*, što je moglo značiti *biskupiju ili župu*. Iz povijesnih dokumenata prvih stoljeća kršćanstva teško je, prema nazivima (terminima), razlikovati župe od biskupija.¹⁶

Ono što na hrvatskom jeziku nazivamo župa, obično se etimološki izvodi od grčkog *paroikia*, odnosno od klasičnog latinskog *paroecia*, *parochia*,¹⁷ što bi općenito značilo živjeti kod ili blizu, mjesto ili okrug, ili pak područje gdje je živjela kršćanska zajednica (najprije u gradu), koju je biskup nadgledao, ili seoski okrug na kojemu je prezbiter, član biskupova prezbiterija, u ime biskupa (kao biskupov poslanik), bio pastir.

Od III. stoljeća može se kazati da je općom Crkvom upravljao papa iz Rima, koji je imao razne naslove (*Sumus sacerdos, antistes, pontifex maximus, apostolicus, benedictus papa*). I papa i bilo koji biskup nadgledali su stegu kršćana, što je uključivalo: disciplinu, moral, liturgiju, život klera i laika.

¹⁵ Tekst otpisa je poznatiji kao »Milanski edikt«. Poznata je redakcija na latinskom jeziku. Tekst je služio također za savez između političkih vlasti i Crkve. Mnogi povjesničari tekst tumače različito, bez pravog kritičnoga duha (usp. GAUDEMET, *Storia*, str. 35. posebno bilješka 77; Usp. A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, preveo Josip Ritig, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., str. 52 sl.

¹⁶ GAUDEMET, *Storia*, sr. 500–501: između ostalog piše: »Il vocabolario non può servire da guida. Parochia, nei testi antichi, indica più spesso la diocesi che la parrocchia, mentre dioecesis indica spesso il territorio parrocchiale. Ecclesia è ancora più incerta. Dalla Chiesa universale al modesto edificio che ospita le riunioni culturali di una piccola comunità, il termine viene impiegato per tutti i gradi zgerarchici' .«

¹⁷ U klasičnom latinsko jeziku termin *paroecia* (*parochia*) može značiti: javni poklon, dijecezu; *dioecesis* (*dioikesis*) znači omeđeno administrativno i sudsko područje, područje, okrug, oblast, dio pokrajine, kotar, više provincija pod rimskom vlašću pod istim upraviteljem; *episcopus* može značiti nadzornik, biskup (*christianae legis antistes*); *antistes* bi značio onoga koji nadzire, prvi svećenik u hramu koji predsjedava i nadzire svete obrede; *parochus* bi bio: nabavljatelj, opskrbljivač putnih troškova, javni opskrbljivač živežnim namirnicama, posebno *parochus* označava onoga koji je trebao po raznim mjestima u Rimskom Carstvu, sa strane države, opskrbiti činovnike na putu, ugostitelj, domaćin ili domar.

Što se tiče župe, moglo bi se nekako reći: isti je termin naizmjenično upotrebljavan za župu i biskupiju (paroecia ili dioecesis). Kršćani su svoj boravak na zemlji smatrali privremenim, tako da je župa označavala privremeno mjesto prebivališta ili boravišta kršćana, biblijski shvaćeno boravište ili prebivalište u stranoj zemlji ili naseljeno mjesto, »zajednicu vjernika« na određenom području pod posebnom pastoralnom brigom određenoga *biskupa* (episcopus) ili *korepiskopa* (horepiskop) - grč. chorepiscopus /episcopus tes choras, en chora/ lat. chorepiscopus/¹⁸ ili *prezbitera i dakona*. Ističemo, biskup je bio poglavar klera (praepositus), pastir i vođa (pastor, gubernator), a drugi su radili pod njegovim nadzorom. Ako je pastir određene kršćanske zajednice bio samo *prezbiter* (član biskupova prezbiterija), onda bi se moglo govoriti o župi i župniku kao vlastitim pastiru određene kršćanske zajednice, kako ga naziva važeći Zakonik iz 1983. god. (qua proprio eiusdem pastori) (kan. 515 § 1); ako se govori o župi kojoj je isključivo pastir bio biskup, onda termin župa može označavati i određenu biskupiju; ako je župom upravljao chorepiscop, onda nam još nije jasno radi li se tu o župi ili biskupiji; ako je s župom upravljao samo presbyter, smatramo da je onda tu zasigurno riječ o župi, a ne o biskupiji, itd.

¹⁸ KURTSCHIED, *Historia iuris canonici*, str. 61: »In Oriente frequentius quam presbyteros singulis ecclesiis praepositos a medietate sac. III. invenimus chorepiscopos. Nam ibi in pagis alicuius momenti extra civitates, ubi ecclesia fuit erecta, episcopus est ordinatus, qui ut distingueretur ab episcopo civitatis, *episcopus toon agron vel chorepiskopos* est vocatur. Varia exempla clare praefatum praxim probant ... Episcopi rurales, *ton homoron agron* prima vice nominantur in epistola synodali concilii Antiocheni a. 269 (Eusebii Hist. eccl. 7, 30, 10). Concil. Nicaenum c. 8 voluit, ut episcopi Novatiani ad ecclesiam redeuntes officio chorepiscoporum tantum fungerentur.« Posebno u Maloj Aziji i Egiptu, *chorepiscopi* su imali biskupsko ređenje i vlast kao biskupi u gradovima, kao »seoski biskupi« pomalo su zamijenjeni s »curatores exurrentes«. A. M. STICKLER, »La parrocchia nella evoluzione storica«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., na str. 8. piše: »Nelle campagne dell'Asia minore e dell'Egitto che erano più popolate si ordinavano vescovi rurali (chorepiscopi), che prima avevano l'ordinazione e le facultà come i vescovi delle città. Ma furono presto avversati per più di un motivo e lentamente aboliti come vescovi e sostituiti da *curatores excurrentes*«. « BO, *Storia*, vol. I, str. 67–68, bilješka 2. piše da je korepiscop imao nadzor nad jednim seoskim crkvenim okrugom i bio ovisan o biskupu iz grada. Iako je imao zcarattere vescovile, njegova je vlast bila određena. Korepiscopi su bili posebno prisutni na kršćanskoj Istoku. U kanonu 13. sabora iz *Ancyre* god. 314. zabranjuje im se rediti prezbiteri i dakone. Pomalo su iščezavali na Zapadu, tako da u VIII. st. više ga ne nalazimo. Što se tiče Istoka, različito se kršćanstvo tamo širilo po selima, ali je i tu korepiscop brzo iščeznuo. Sabor u *Seluciji* 410. god. u kan. 14. nije dopuštao više od jednoga korepiscopa po diocesi. Na Efeškom saboru god. 431., samo su dvojica korepiscopa potpisali saborske akte, a na Kalcedonskom saboru 451. god. korepiscopi su bili prisutni samo kao prokuratorji svojih biskupa. U Solinu (Hrvatska) pronađen je spomenik s nazivom *chorepiscopus* (usp. J. ZEILLER, *Les origines chrétiennes dans la province romaine de Dalmatie*, Paris, str. 132–133).

Čini nam se da je termin »parochia«, različitog značenja od »diocesis«, službeno upotrebljen u istom crkvenom dokumentu tek na IV. lateranskom saboru 1215.¹⁹

Prema Kurtscheidu,²⁰ za krštenje je bila određena posebna krstionica uz *katedralu*, a one su se nalazile po gradovima. Kasnije je krštenje bilo u krstionicama; uz crkve po gradovima i po selima ili naseljima čak su bile posebne prostorije za krštenje itd. U gradu je biskup bio centar kojemu su pomagali, i u gradu i oko grada-suburbium: *chorepiscopi, prezbiteri, dakoni*. Smatralo se »episcopus est in omni et in sola civitate«. Područje crkve krštenja pomalo se započelo nazivati »parochia«, a prezbiteri koji su bili seoski župnici, nazivali su se »archipresbyteri«, da bi tek kasnije bili nazivani latinskim terminima: »*pastores, rectores, plebanus, sacerdos proprius, persona, curatus, praesbyter de plebe, pesbyter parochianus, rector ecclesiae parochialis etc.*«²¹ U Hrvatskoj, oni svećenici koji su vršili *cura animarum* na župama različito su nazivani: *župnik, kurat, parok, paroh, parohian, plebanuš, pleban*. Značenje termina parochus-župnik treba imati u vidu kada je riječ o župnicima i župama kroz povijest Crkve i u našim krajevima.

Prema *fra Jerku Šetki*²², u hrvatskoj terminologiji ono što se danas naziva župa kroz povijest je značilo: *zemlja prema suncu; skupina čeljadi koja je u krvnoj vezi, određeno crkveno područje kojim upravlja župnik* (Parok oli župnik nije župe). Za župu su rabljeni termini: *fara, kuratija, nurija, parokija, plebenija, plovanija, popovina, titorija*.

Od riječi župa dolazi pojam *župljanin*, što bi značilo čak *susjed (an)* ili bliz nekome s gledišta područja ili po vjeri, itd.

Od davnine se u župi slavi Euharistija, dijele sakramenti, drže sprovodi i odvija temeljno dušobrižništvo. Tako je župa, poslije obitelji, prva škola vjere, molitve i crkvenog ponašanja; prvo mjesto crkvenog karitasa i središnje mjesto bilo kakvog pastorala; prvo mjesto u kojemu se odgajaju crkvena zvanja: svećenici, redovništvo i laici. Župa je nezamjenjivo mjesto kateheze; ona je okupljala sve vjernike određenoga područja; po župi se nazivalo i selo i varoš.

¹⁹ Usp. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ed. Dehoniane-Bologna, str. 234, *Constitutiones*, 3, br. 37 i str. 235, *Costitutiones*, 3, br. 7, 18, 20.

²⁰ Usp. KURTSCHIED, *Historia iuris canonici*, str. 283-290.

²¹ *Münsterischer Kommentar zum Codex iuris canonici unter besonderer Berücksichtigung der rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Herausgegeben von Klaus Lüdicke und Mitarbeit von... Ludgerus Verlag, Lüdinghausen, August 1985., Pfarrei und Pfarrer, Einleitung vor 515/1 Paarhamer.

²² Usp. J. ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, II. izmijenjeno, popravljeno i upotpunjeno izdanje, Split, 1976., str. 253.

Moglo bi se reći da razvoj župe u stanovitu smislu predstavlja i razvoj Crkve, a i razvoj sela i naselja prema *feudalnom* uređenju društva, tako da je već tada nastala župna nadarbina. Sve ono što su vjernici i kler proživljavali osjećalo se i na životu župe ili određenoga mjesta. Župa je pomalo institucionalizirana, ali je organizacija morala biti što bliže karizmama jer se Crkva ne ostvaruje samo kao ustanova, nego i od mnogih darova Duha Svetoga. Treba reći, pravno gledajući, Božja riječ i sakramenti su izvor pravâ i pravnoga u Crkvi. Auktoriteti koji su propisivali pravo i određivali crkvene strukture pozivali su se na najviši auktoritet, na samoga Isusa Krista, Boga i čovjeka. On je najveći auktoritet i prirodna i božanskoga pozitivnog i crkvenog prava. Crkvom je upravljao papa, najveći auktoritet, »Pontifex maximus«, biskupijom biskup, odnosno župom biskup ili njegov zamjenik – pastir – župnik. Oko tih službi odvija se povijest pravnih institucija i nerastavljive su jedna od druge. Već u IV. stoljeću postoji odnos: biskup-prezbiterij-đakoni, a pomalo su iščezavali seoski biskupi (choreriscopi).

Kao i mnoge druge ustanove crkvenog prava odnosno crkvene ustanove, tako je i župa kroz povijest imala svoju pravnu evoluciju te teološko i administrativno značenje, na što su utjecale političke, socijalne, gospodarske i vjerske prilike ili neprilike. Otajstveno Kristovo Tijelo - Crkva - Narod Božji - uvijek je na putu usavršavanja, kako bi se i pomoću svojih pravnih ustanova sve više približila punini Krista Isusa.

Prema talijanskom pravniku *Rosiju*, o župi se govorilo oko 156. godine, ali nam još nije jasno radi li se tu o biskupiji ili župi.²³ Nakon 313. god. kršćanstvo se širilo i izvan gradova, po selima i naseljima; tako su nastajale i župe, najprije oko gradova, te po selima i drugim naseljenim mjestima.

Opći *kalcedonski sabor* god. 451. posebno govori o »De paroeciis rusticis«. Ovo je, koliko mi je poznato, prvi opći crkveni sabor koji govori o seoskim župama »paroecia rustica« odnosno o seoskim biskupijama, jer nam se čini da se ovdje radi o biskupiji, a ne o župi.²⁴

²³ Cit. prema J. ROSSI, *De paroecia iuxta Codicem iuris canonici*, Romae, 1923., str. 3: »Ecclesia Dei quae habitat Smyrnam, Ecclesiae Dei quae apud Philadelphiam versatur, et omnibus ubique a primis Ecclesiae paroeciis, misericordia, pax, etc...«

²⁴ O seoskim župama kroz povijest vidi: H. LECLERCQ, »Paroisses rurales«, u: *Dictionnaire d'archeologie chretienne et de liturgie*, Tome treizième., deuxième partie, Paques-Peinture, Paris-VI, lib. Lettouzey et Anè, 1938., coll. 2198–2235; *Concilium Chalcedonense*, 451, god. can. XVII, pod naslovom *De paroeciis rusticis*, određuje: »Singularum ecclesiarum rusticas paroecias vel in possessionibus manere incocussas illis episcopis, qui eas retinere noscuntur, et maxime, si pere tricennium eas absque vi obtinentes sub dispensatione rexerunt: quod si intra tricennium facta de his vel fiat altercatio, licere eis, qui se laesos asserunt, apud sanctam synodum provinciae de his movere certamen. Quod si quis a metropolitano laeditur, apud primum dioceseos aut apud Constantinopolitanam sedem iudicetur, sicut superius dictum est. Si qua vero civitas imperiali potestate novata est, aut si protinus innovetur civiles dispositiones

Širenjem kršćanstva radi pastoralnih i upravnih razloga trebalo je dijeliti stare prostrane župe - *matične župe* - najprije po gradovima, kasnije i izvan gradova, posebno diljem Europe, izvan Rimskog Carstva. To je išlo teško. Diobi su se opirale matične župe i vlasnici pojedinih crkava, posjeda, uglavnom radi desetine ili devetine koju su vjernici bili obvezatni davati vlasnicima crkava ili posjeda na kojem su se župe nalazile. Pojedini su laici imenovali župnike za svoje crkve ili župnike na svojim posjedima.²⁵

Već od doba Karolinga susrećemo pojam »vlastite crkve«. Temelj takvog stanja je vlasništvo nad pojedinim crkvama »vlastite crkve«. »Pravne osobe« su bile župnici, dok su službu pastira, u ime »pravne osobe«, vršili vikari; tako uz »vlastite crkve« nalazimo i »vlastite župe«. Vlasnici tih crkava odnosno župa bili su samostani ili pojedini laici na čijim je imanjima, posjedima, bila sagrađena crkva ili naseljen narod. U takvoj situaciji, vlasnici matične crkve ili matične župe zahtijevali su određeni postotak dobara od novonastale župe, itd.

Posebno su materijalni problemi župa i obveze uzdržavanja župnika stvarali probleme biskupima i župnicima i vjernicima. U feudalnom sustavu i crkve i groblja i nadarbine pripadale su onome čija je zemlja. Građanske su vlasti svojatale prava na crkve i župe. Pape i biskupi nisu se mirili s takvim stanjem; započela je borba za *investituru*, ne samo za pravo postavljanja crkvenih službenika na crkvenu službu, nego, mi bismo nadodali, posebno borba za vlasništvo nad kršćanskim kulturnim mjestima i za prihode s feuda ili nadarbine.

Rimsko je pravo igralo veliku ulogu, ono je propisivalo »*superficies cedit solo*«, što je itekako utjecalo na shvaćanje unutar same Crkve, jer je i crkveno zakonodavstvo prihvatilo pravno načelo »*officium sequitur beneficium*«.

Nadarbinski sustav (*beneficium*) bio je odlučujući kod materijalnog uzdržavanja župe i župnika. U ovom feudalnom sustavu postojali su feudarci, vazali, itd., nadarbina prema kojoj »*officium sequitur beneficium*« ili, još gore, »*officium propter beneficium*« i »vlastita crkva«, pa čak i »vlastita župa«.

Crkveni propisi o župi, odnosno biskupiji, bili su sakupljeni u pravne zbirke: *Collectio Romana* ili *Isidoriana* (prvih šest stoljeća), *Collectio Dionisio-Hadriana* (god. 774.), te u drugim privatnim zbirkama onoga doba.

Pastoralno je svećenstvo živjelo od vlastitog rada na zemlji ili od nekoga zanimanja, ili ih je pak uzdržavala njihova obitelj; malo-pomalo uzdržavali su ih

et publicas, etiam ecclesiasticarum paroeciarum ordines subsequantur.« (cit. prema: *Conciliorum oecumenicorum decreta*, ed. tertia, MCMLXXIII, ed. Instituto per le scienze religiose, Bologna).

²⁵ Usp. *Rimski sabor* iz 826., kan. 21 koji je priznao laicima pravo imenovati župnika na svome posjedu ili za svoju crkvu. Usp. Card. A. M. STICKLER, »La parrocchia nella evoluzione storica«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 12.

vjernici, iz nadarbine, biskupije ili samostana. Od doba Karolinga već se susrećemo s: *presbyteratus, feudum praesbyterale*. Tako su pastiri, kao nagradu za službu, dobivali *nadarbine ili su živjeli od svećeničkog rada »iura stolae«*, itd. Nadarbina ili naslov na koji bi biskup nekoga redio za svećenika bila je uvjet za ređenje i za podjelu neke crkvene službe, razumije se, i službe župnika. Ređenje na naslov postoji i danas, a nadarbinski je sustav postojao još u Zakoniku iz 1917. god.²⁶

3) Župa od XI. stoljeća

Od XI. stoljeća do Tridentinskoga sabora na razvoj župe utjecali su mnogi događaji: nastavila se borba za investituru i oko vlasništva nad župama i crkvama; odsutnost pape iz Rima (Avignonsko sužanjstvo 1305.–1373.); teška obrana od Osmanlija (Turci su osvojili Carigrad 1453.); neki pape u renesansi nisu bili na crkvenoj razini; bolna Zapadna schizma koju je najviše prouzročila loša moralna, socijalna i intelektualna razina nekih službenika, koja je doživjela vrhunac s Lutherom 1517. itd.; kršćanstvo više nije samo u Europi i rimskoj Africi ili Aziji, nego se širi po drugim krajevima zemaljske kugle, posebno u prekoceanskim zemljama (misije); mnogi su monasi postajali pape, osnivaju se novi redovi itd. Sve spomenuto umnogome je utjecalo na organizaciju same Crkve i njezino zakonodavstvo kojemu je cilj: biti sredstvo u službi crkvenog poslanja - *spasenje duša*. Župa je već od početka Crkve centralizirana struktura, koja se razvijala prema rimskom pravu; kao važna pastoralno-kanonska struktura u ovom periodu pomalo se razvijala, a na Tridentinskom saboru definitivno je određeno da župa bude dio biskupije, odnosno da se svaka biskupija razdijeli na župe.

²⁶ Usp. Zakonik iz 1917., knj. III, dio V, titul XXIV. posebno govori o crkvenim nadarbinama. Crkvena nadarbina (*beneficium ecclesiasticum*) bi bila *pravno biće* (*ens iuridicum*) koje je ustanovila nadležna crkvena vlast, za trajno, a koja se sastoji od crkvene službe i prava na prihode od dobara koja su pripojena službi (usp. Zakonik iz 1917., kan. 1409). Za nadarbinu je važno dvoje: služba i sredstva za uzdržavanje službenika. Ta su sredstva imovina ili vremenita dobra koja služe za uzdržavanje crkvenog službenika, u našem slučaju župnika. Budući da su se u naše vrijeme promijenile socijalne, gospodarske i političke prilike, pomalo je nestajalo institucija iz feudalnoga sustava što je, umnogome, utjecalo i na crkvenog zakonodavca pri redakciji Zakonika 1983. koji je posvetio cijelu petu knjigu (kan. 1254 – 1310), pod naslovom »Vremenita crkvena dobra«. Kan. 1272 propisao je, u krajevima gdje još ima nadarbina u pravom smislu riječi, da je zadaća biskupske konferencije prikladnim odredbama, usklađenim s Apostolskom Stolicom, urediti upravljanje dotičnim nadarbinama, tako da se prihodi, koliko je to moguće i sama imovina nadarbina pomalo prenesu na ustanovu o kojoj se govori u kan. 1274, § 1. B.K.J. br. 414/BK - 1984, odredila je: »U našim krajevima nakon agrarne reforme 1945., neka nadarbina takve vrijednosti da bi bilo pametno i shodno stvarati nekakav žbiskupijski nadarbinski fond« [cit. prema: *Nova et Vetera*, Dokumenti, br. 12, god. XXXV/1985, str. 193 (13)].

Mnoga nesnalaženja kršćana unutar crkvenih struktura – biskupija ili župa, nužno su tražila poboljšanje Crkve i njezinih struktura, posebno radi pastoralne djelatnosti. Reforma je bila naprosto nužna i prije XI. stoljeća, ali duh reforme posebno je zavladao za vrijeme pape Grgura VII. (1073.–1085.) – poznata kao Grgurova reforma. Kristovu Crkvu trebalo je obnoviti »in capite et in membris«. Tom novom duhu na Zapadu pridonijeli su: pokret iz *Chlunyja*, *kartuzijanci* za koje se kaže: »Cartusia numquam reformata, quia numquam deformata«; obnova benediktinskoga reda (cisterciti), kanoničke reforme; red premostranata. Dok su s jedne strane prevladavali pokreti siromaštva (četiri prosjačka reda: franjevci, dominikanci, augustinci-pustinjaci i karmelićani), teološke znanosti i sveučilišta, dotle su, s druge strane, nastale velika deformacije: Veliki istočni raskol (1054.), križarske vojne, patarenski pokret (katharoi= čisti), inkvizicije, itd.

Djelo pape Grgura VII. nastavili su pape, njegovi nasljednici. Obnoviteljski duh Crkve umnogome je pridonio razvoju crkveno-pravne znanosti i crkvenih struktura. U obnoviteljskom pothvatu nezaobilazni su opći crkveni sabori, posebno u *Lateranu*: I. 1123., II. 1139., III. 1179. i IV. lateranski 1215. godine, kao i drugi opći crkveni sabori održani nakon Lateranskih sabora, te odredbe papâ, pokrajinski sabori, biskupijske sinode, novi, pokretniji apostolski redovi, odnosno prosjački redovi koji su pridonijeli poboljšanju struktura u Crkvi, itd. U Crkvi je zavladao obnoviteljski duh, povratak evanđelju i siromašnijem životu nižeg i višeg klera, preuređen je način izbora pape. Crkveni su redovi živnuli. Postoje: »*canonici et monachi atque conversi professi (...) sanctimonialibus*«²⁷. U »speculum Ecclesiae« *diversa* ne znači *adversa*; svrha je različitosti crkvenih redova biti »in edificatione Ecclesiae«, tj. »non ordo, sed modus vivendi« u ljubavi međusobno izgrađivati jedincatu Kristovu Crkvu.

Nastavljena je borba za *investituru* između Crkve i građanskih vlasti, odnosno između cara i pape. Godinu dana prije zasjedanja I. lateranskoga sabora (1123.), papa Kalist II. (2. veljače 1119. – 13. prosinca 1124.) i car Henrik V. sklopili 1122. god. prvi Konkordat u povijesti Katoličke crkve i rimskog cara (prvi njemački konkordat »erstes deutsches Konkordat«) nazvan Wormski konkordat;²⁸ u njemu su se razgraničile neke mjerodavnosti crkvene i građanske vlasti. *Dogovoreno je razgraničenje investiture*. Tim kompromisnim rješenjem koje je omogućilo ugovor između cara i pape, caru (svjetovnim vlastima) je priznata *svjetovna investitura*, a Crkvi *duhovna investitura* (spiritualia), tj. papa ima pravo imenovati i potvrđivati crkvene službenike, pripada mu duhovna investitura,

²⁷ Usp. E. S. SANTOS, *La vita religiosa nella storia della Chiesa e della società*, ed. Ancora (Milano), 1997., str. 331–333.

²⁸ Usp. prijevod Wormskog konkordata na njemački jezik: A. LÄPPLE, *Kirchengeschichte in Dokumenten. Sammlung kirchengeschlichter. Quellen für Schule und Studium*, Patmos-Verlag, Düsseldorf, 1958., str. 121–122.

odnosno investitura na crkvene službe, a caru je ostalo pravo nad vremenitim stvarima (temporalia), nad nadarbinama i službama koje su u njegovu posjedu. Iako je ugovoreno razgraničenje mjerodavnosti, i nakon Wormskog konkordata laici su se ipak miješali u mjerodavnosti nižih crkvenih službenika (župnici), te u prebende, prihode, nadarbine i slično.

Nakon mnoštva zakona ipak su se, poslije monaha *Magistra Gracijana* (oko 1150. god.), niže nadarbine (one od kojih je materijalno živio niži kler) nekako preoblikovale i njima se trebalo služiti prema crkvenim zakonima koje je sakupio *Gracijan*. Time je olakšan *školski, pastoralni i sudski* rad crkvenih službenika i jedinstvo zakonodavstva za *cura animarum* u biskupijama, odnosno župama. Nakon 1141. god., kada je *Gracijan* sakupio prethodne crkvene kanone u posebnu pravnu zbirku »Concordia discordantium canonum«, koju su kasnije nazvali »Decretum Gratiani«, pastoralni je kler mogao lakše poznavati »pravilo pastoralne službe«.

Za crkveno-pravu znanost *Gracijanov Dekret* je privatna zbirka crkvenih zakona do 1141. godine. Tako treba shvatiti i odredbe iz *Gracijanova Dekreta* koje se odnose na život biskupa, svećenika, đakona, redovnika, klerika i laika, kao i one o prelasku biskupa ili svećenika iz jedne crkve u drugu (iz biskupije odnosno župe), ili o upravljanju materijalnim dobrima crkve, itd.²⁹ *Gracijan* je imovinu klerika smatrao crkvenom imovinom, i nad njom su vlast imali biskupi, a klerici su se posvetili Bogu, i kao takvi ne smiju imati vlasništva nad materijalnim dobrima, nego se materijalnim dobrima mogu služiti prema odredbama biskupa, itd.³⁰ Za-

²⁹ O »pastor ecclesiae« vidi u: c. 7. C. I. qu. I.; o »Pastoralis officii« vidi: c. 42–43, C. VII. qu. I.; c. 43. C. VII. qu. I.

³⁰ *Gracijan* u: c. 7, C. XII. qu. I., piše: »Duo sunt genera Christianorum. Est autem genus unum, quod mancipatum divino offitio, et deditum contemplationi et orationi, ab omni strepitu temporalium cessare convenit, devoti, videlicet conversi. Kleros enim grece latine sors. Inde huiusmodi homines vocantur clerici, id est sorte electi. Omnes enim Deus in suos elegit. Hi namque sunt reges, id est se et alios regentes in virtutibus, et ita in Deo regnum habent. Et hoc designat corona in capite, Hanc coronam habent ab institutione Romanae ecclesiae in signo regni, quod in Christo expectatur. Rasio vero capitis (...) nullam inter se proprietatem habentes, debent habere omnia communia. (...) Aliud vero est genus Christianorum, ut sunt laici. Laos enim est populus. His licet temporalia possidere, sed non nisi ad usum. Nihil enim miserius est quam propter nummum Deum contemponere. His concessum est uxorem ducere, obligationes super altaria ponere, decimas reddere, et ita salvari poterunt, si vicia tamen benefacendo evitaverint.« O posjedovanju klerika vidi još kod *Gracijana*: c. 8, 9 i 10. C. XII. qu. 1. Značenje termina klerik vidi: *Zakonik iz 1917. kan. 108; Zakonik iz 1983., kann. 265–266. Usp. kan. 129, §§ 1.–2. o osobama sposobnim za vlast upravljanja, odnosno o vlasti jurisdikcije u Crkvi. Vjernici laici prema propisima prava »mogu surađivati« (christifideles laici ad normam iuris cooperari possunt). U prijevodu Zakonika kanonskog prava iz 1988. god. stalo je da mogu »sudjelovati«, a u prijevodu iz 1996. stoji da mogu »surađivati« (usp. J. BRKAN, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava, Makarska, 1997., str. 244–250.*)*

koni iz Gracijanova *Dekreta* izvršili su jak utjecaj na crkveno-pravnu znanost, na crkvene strukture, a i na život Katoličke crkve do danas, posebno kada se radi o diobi kršćana na dvije kategorije vjernika: *laici* i *klerici*.

U Bologni, Parizu i drugim sveučilištima ili manjim učilištima, studentima i profesorima olakšano je studiranje crkvenih kanona, »ius sacrum«, jer su bili nekako usklađeni i sakupljeni u posebnu pravnu zbirku različitu od Rimskog prava i Germanskog prava. Izučavanje crkvenih kanona pridonijelo je također pravno-pastoralnoj formaciji pastoralnog klera i djelotvornijem radu crkvenih sudišta. Gracijanov se *Dekret* smatra prekretnicom (čak početkom) u izučavanju crkveno-pravne znanosti, koja je od tada postala autonomna *znanost* u odnosu na građansko-pravnu znanost utemeljenu na *Corpus iuris civili*. Na sveučilištima se izučavalo i crkveno i građansko pravo.

U pogledu pastoralnog djelovanja na župama i uzdržavanja župa, klera, župnih pastira, svećenika crkve, veliku su ulogu još igrale tzv. neovisne pravne osobe: kanonički kaptoli, samostani, crkveni redovi, crkveni zavodi, škole, bratovštine, itd.

Nakon Magistra Gracijana, crkveni su zakoni sakupljeni u pravne zbirke pod nazivom: »Decretalium Collectiones«³¹. Prema »Decretalium D. Gregorii Pape IX. Compilatio«; biskupija (parochia) je imala biskupove pomoćnike u pastoralu: *arhidakone* - koji su bili biskupovi vikari (generalni vikari) za kler koji je stanovao u gradovima s biskupom ili na župama »qui per parochias habitare

³¹ Obe citirane Zbirke: *Corpus iuris canonici editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludovici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et edictionis Romanae fidem recognovit et annotatione critica instruxit Aemilius Friedberg*, pars prior, *Decretum Magistri Gratiani*, i pars secunda *Decretalium collectiones*, Akademische Druck - U. Verlagsanstalt, Graz, 1959. važne su za razvoj crkveno-pravne povijesti. U »Franjevačkoj biblioteci u Makarskoj« nalazi se tiskano izdanje u Veneciji 1528. »Decretum Gratiani« (D. Octaviani Scoti), *Franjevačka biblioteka u Makarskoj*, br. 5618. Ovo se izdanje ne spominje u izdanju Friedberg (1959.). Naime Friedberg donosi razna poznata izdanja Gracijanova *Dekreta*, ali između god. 1514. i 1538., nije zabilježio nijedno. Zato bi izdanje iz Venecije 1528., koje se nalazi u Makarskoj, trebalo zabilježiti između god. 1514. i 1538. To sam izdanje pokazivao studentima u Makarskoj, a registrirao ga je i: V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke Bogoslovije u Makarskoj*, Makarska, 1993., str. 193., br. 83). Pronašao sam još jedno izdanje pod naslovom: *Decretum Gratiani emendatum et notationibus illustratum unà cum glosis Gregoriano XIII. Pont. Max. iussum editum*, Venetiis, MDXCI. u Franjevačkoj biblioteci na Visovcu, br. 1820. Na naslovnoj stranici piše: *Conventus Vissovacense 1735. i B.M.V. Vissovatii*. Taj *Corpus iuris canonici*, Editio Romana iz 1582. koju je proglasio Grgur XIII. bulom »Cum munere« 1580. bila je namijenjena za sudsku praksu i predavanja po školama. Ni ovo izdanje ne spominje Friedberg (usp. str. LXXIX. – LXXXII.). Jesu li navedena dva izdanja Gracijanova *Dekreta* – Venecija 1528. i 1591. – povjesničari prava kasnije registrirali, nije nam poznato.

nascuntur»³². Pod nadzorom arhiđakona bili su *arhiprezbiteri*, koji su pomagali svećenicima po kaptolima ili po dekanatima, odnosno župama.³³ Pojedini su svećenici mogli imati i pomoćnike, odnosno vikare. Govori se o arhiđakonima, arhiprezbyterima, o svećenicima koji su mogli imati vikare, ali nam se čini da je tek na Tridentinskome saboru uporabljen latinski termin *parochus*, hrv. *župnik*, u svojstvu onoga crkvenog službenika koji ima brigu za duše, što uključuje redovito prisustvovanje, u ime Crkve, sakramentu ženidbe.³⁴ Tu se još spominju kustos: »De officio custodis«³⁵ i »De rectoribus ecclesiarum« i u slučaju bolesti (kužne) daje se rektoru crkve koadjutor: »Quod eis dandus est coadiutor, qui cu-

³² Usp. *Dec. Greg.* IX, lib. I, tit. XXIII, cap. 1: »De officio arhidiaconi.«

³³ Usp. *Dec. Greg.* IX, lib. I, tit. XXIV, cap. 1: »De officio archipresbyteri.«

³⁴ Usp. *Dec. Greg.* IX, lib. I, tit. XXVIII, cap. 1: »De officio vicarii.«

U *Corpus iuris canonici*, sv. I–II. još nema termina *parochus* (župnik), dok se riječ *parochia* (župa ili biskupija) ili *parochiano* (župljani) spominje na više mjesta.

Zakonik iz 1917. god. za kan. 451 donosi izvor iz Tridentinskog sabora, sessio, XIV, *de reformatione*, kan. 9. koji, između ostaloga govori da se župa ne sjedinjuje zauvijek »perpetuo non uniantur« s beneficijem, samostanom..., a u sess. XXIV, u dekretu »Tametsi«, pog. I. čitamo: »proprio... parochio... Insuper parochum... illorum parochi... parochus librum...« Sess. XXIV, de ref., c. 13. koji je izglasan 11. studenoga 1563., a radi posebno o sakramentu ženidbe »Doctrina de sacramento matrimonii«, spominje se termin »parochus« i tu je određeno da se treba znati područje i vlastiti župnik za vjenčanje: »...ut distincto populo in certas propriasque parochias unicuique suum perpetuum peculiaremque parochum assignent...« U crkvenim dokumentima za župnika su se sve do Tridentinskoga sabora upotrebljavali termini: *presbyter parochianus*, *rector ecclesiae*, *plebanus*, itd. Na njemačkom jezičnom području: *parherr*, *perher*, *pharreherre*, *pharrer*.

I. lateranski sabor je odredio: »In parochialibus ecclesiis praesbyteri per episcopos constituantur, qui respondent de animarum cura et de iis quae ad episcopum pertinent« (Conc. Lat. I, god. 1123., can. 18). Takva se praksa nastavila, ali se kaže da pastoralnu službu vrše svećenici, prezbiteri ili klerici, a još se ne spominje termin *parochus* (župnik). One svećenike ili prezbitere ili klerike koji su vršili pastoralnu službu na župi, a koje je na tu službu postavljao dijecezanski biskup smatramo *župnicima*, ali sam pravni termin lat. *parochus* (župnik) još se u službenim crkvenim dokumentima, koliko mi je poznato, do Tridentinskoga sabora, jasno ne pojavljuje: usp. *Münsterischer Kommentar...*, Pfarre und Pfarrer, Einleitung vor 515/1 Paarhammer; usp. M. C. A. CORONATA, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scolarum*, vol. I, Taurini (Italia), 1939., str. 365, bilješka 1. Npr. u XIII. stoljeću, sv. Franjo Asiški u svome »Testamentum« nije uporabio termin »parochus«, nego »sacerdos«, koji živi na župi: »(...) et inveniem pauperulos sacerdotetes huius saeculi, in parochiis, quibus morantur, nolo praedicare ultra voluntatem ipsorum« (»Testamentum«, u: *Fontes Franciscani a cura di Enrico Menestrò e Stefano Brufani...*, Edizioni Portiuncula, 1995., str. 227–228).

³⁵ Usp. *Dec. Greg.* IX, lib. I, tit. XXVII, cap. 1. »De officio custodis.« »Custos ecclesiae, cui ea, quae ecclesiae competunt, custodienda committuntur, oportet, ut sui archidiaconi iussioni in cunctis obediatur, in canonicis horis signa tintinabulorum pulsanda, ipso archidiacono iubente, ab eo pulsantur, pallia vel linteamina altaris, seu cuncta utensilia ecclesiae indesinenter custodiat, lampades et lamernas in accedendo, seu in estinguendo pervigil existat, ...«

ram habeat animarum, et facultatibus ecclesiae ad sustentationem suam congruam recipiat portionem.«³⁶ Kako vidimo, tu je već pastoralna struktura biskupije, odnosno župe: *narod, biskup, arhidakon, arhiprezbiter, svećenik i vikar, rektor crkve, koadjutor*.

Pravne zbirke nisu samo pridonijele razvoju crkveno-pravne znanosti, nego i razvoju struktura u Crkvi te discipliniranju crkvenih službenika i laika. Nakon tih pravnih zbirki mnogi su pape, opći crkveni sabori, pokrajinski sabori i biskupi, te biskupijske sinode donosili mnoge propise s ciljem obnove crkvenih struktura, što je veoma važno i za *spasenje duša*, jer Crkva nije samo karizma, nego i ustanova kojoj su potrebna sredstva, u koja ubrajamo i njene zakone.

U XIII. st. nastaje u Katoličkoj crkvi nova forma redovništva – apostolski ili *prosjачki redovi: dominikanci i franjevci* koji su se stavili na izgradnju Crkve. Oni su pomogli širiti ideje i odluke crkvenih sabora, posebno IV. lateranskoga. Bili su mnogi šaroliki pokreti koji nisu prihvaćali Crkvu, mnoge su stvari počeli shvaćati i živjeti nespojivo s crkvenom teologijom i zakonima; protiv takvih abuzusa u pogledu vjere, morala i struktura trebalo se angažirati življenjem evanđeoskog života i propovijedanjem zdrava nauka. Posebno se trebalo boriti protiv *simonije* - prodaje i kupovine crkvenih službi, protiv prevelikog uplitanja građanskih vlasti u crkvene poslove ili crkvene službe ili strukture.

Uza sve nabrojeno, kršćanstvo se širilo. To je zahtijevalo gradnju novih crkava. Za izgradnju crkava formira se *crkovinarstvo*, što je preteča današnjeg *župnog ekonomskog vijeća* o kojem govori Zakonik iz 1983. u kan. 537, koji kaže: »Neka vjernici (...) pomažu župniku u upravljanju župnim dobrima, uz održavanje kan. 532« koji kaže da župnik zastupa župu u svim pravnim poslovima i neka se brine da se župnim dobrima upravlja prema odredbi kan. 1281–1288.

U srednjem vijeku, kako bi evanđeoskije djelovala, Crkva je nastojala angažirati sve svoje snage, posebno redovnike koji su se stavili u ruke papa; pomoću njih je papa lakše mogao provoditi u djelo odluke sabora; pape su im dijelili razne povlastice, posebno pravni institut *izuzetosti*³⁷ od vlasti dijecezanskog biskupa.

Postojale su redovničke crkve koje su bile sjedinjene sa samostanom ili nekom drugom redovničkom strukturom: Red, Provincija, itd. Nadarbina je bila utjelovljena (*incorporatio*) sa samostanom i smatrala se zajedničkim tijelom; vlasnici nadarbine imali su pravo predlagati župnika na svoju župu ili svećenika za

³⁶ Usp. *Dec. Greg.* IX. lib. III. tit. VI. cap. III.

³⁷ Zakonik 1983. kan. 591, usp. V. NUJIĆ, »Odnos ustanova posvećenog života prema crkvenoj hijerarhiji«, u: *Novo pravo ustanova posvećenoga života. Zbornik radova X. redovničkog tjedna*, uredila Albertina Anđić Baćak, Zagreb, 1991., str. 17–27.

svoju crkvu. Dug je proces od inkorporacije³⁸, preko sjedinjenja³⁹ do povjeravanja župa kleričkim redovničkim ustanovama i kleričkim družbama apostolskoga života⁴⁰.

U to doba već imamo župu za koju pastira imenuje dijecezanski biskup i onda kada je župa redovnička ili ako crkva pripada bogatijim vjernicima koji su imali »svoje crkve«. I redovnici i drugi vjernici koji su imali »svoje crkve«, predlagali su biskupu određene svećenike za župnike ili rektore crkava⁴¹ da ih biskup imenuje na pastoralnu službu u biskupiji ili na župi.

Na djelu je bio nadarbinski sustav uzdržavanja crkvenih službenika. Izgleda da je u samom takvom sustavu bilo zlouporaba. Zlouporabama je IV. lateranski sabor želio stati na kraj, te se u kan. 29⁴² poziva na prethodne odredbe i naglašava da ih se treba držati u tom smislu da župnik može imati samo jednu nadarbinu i jednu župnu crkvu. Do dana današnjega, uz neke izmjene, vrijedi propis da, u pravilu, župnik, ako dijecezanski biskup drugačije ne odredi, vodi pastoralnu brigu samo za jednu župu.⁴³

Po gradovima, a poslije i po selima i naseljima, uz župnu crkvu, *matičnu crkvu* »ecclesia matrix«, postojale su i mnoge druge crkve i kapele kao *crkve kćeri* – »filijalne crkve«. Kršćanstvo se toliko raširilo da je radi *spasenja dušâ* trebao veći broj pripremljenih svećenika. Vjernici su svoju vjersku dužnost – prisustovati slavljenju sv. mise od nedjelje i blagdana – također išli u filijalne crkve za koje su biskupi trebali imenovati određene svećenike. Te filijalne crkve pomalo su postajale nove župne crkve u novoosnovanim župama. Broj župa, a time i župnika, povećavao se. Zato je trebalo sve više župnika za koje još nije bila ustaljena pravna terminologija. Naime, oni svećenici koji su vršili *cura animarum* općenito su se nazivali: *presbyter parochianus, parochitanus, parochialis, paro-*

³⁸ Usp. J. BRKAN, »Povjeravanje i osnivanje župe (kanon 520)«, u: *Riječki teološki časopis*, IX/2001, 2(18), str. 517–519; GAUDEMET, *Storia*, str. 512–514.

³⁹ Usp. Zakonik iz 1917. knj. III. pog. II. s izvorima; BRKAN, »Povjeravanje i osnivanje župe (kanon 520)«, str. 519–523.

⁴⁰ Usp. Zakonik iz 1983., kan. 520, §§ 1.–2. i ZKIC, kan. 282, §§ 1.–2.

⁴¹ Zakonik iz 1983. u kan. 556 propisuje da se rektori crkava nazivaju svećenici kojima je povjerenja briga za neku crkvu koja nije ni župna ni kaptolska, niti je pripojena kući redovničke zajednice ili družbe apostolskoga života koja bi u njoj slavila bogoslužje.

⁴² *Concilium Lateranense IV* – 1215., kan. 29: »De multa providentia fuit in Lateranensi concilio (ovdje se misli na III. lateranski sabor, kan. 13) prohibitum, ut nullus diversas dignitates ecclesiasticas et plures ecclesias parochiales reciperet contra sacrorum canonum instituta, ali-quin et recipiens sic receptum amitteret et largiendi potestate conferens privaretur...«

⁴³ Zakonik iz 1983. u kan. 526, § 1. određuje: »Neka župnik vodi župnu brigu samo za jednu župu; ipak, ako nema dovoljno svećenika ili zbog drugih okolnosti, može se istom župniku povjeriti briga za više susjednih župa.

§ 2. Neka u jednoj župi bude samo jedan župnik ili voditelj, prema odredbi kan. 517, § 1., a odbacuje se protivan običaj i opoziva se svaka protivna povlastica.«

chiensis, dioecesanus, plebanus, curatus, sacerdos parochialis, a područje (parokija) ili okrug gdje je biskup vršio svoju jurisdikciju od VI. stoljeća označavalo je seoski okrug (selo) gdje su *cura animarum* vršili također *presbyteri rurales*.⁴⁴

U ovom razdoblju posebno se naglašava svećeničko školovanje kako ne bi »slijepac slijepca vodio«. IV. lateranski sabor 1215. god. u kanonu 27 kaže »De instructione ordinandorum«⁴⁵, naglašavajući intelektualnu formaciju budućih svećenika, te nalaže biskupima da oni sami ili netko drugi nauči svećenike o onome što je potrebno za svećeničku službu.

Svećenici su u mnogo slučajeva poučavali svoje nasljednike. Sveučilišta su bila rijetka i udaljena od manjih gradova. Za svećenika se tražilo barem da zna protumačiti *Oče naš*, *Vjerovanje*, *Zdravomarijo* i *Božje zapovijedi* te čitati latinski. Biskupi su trebali ispitati kandidata prije ređenja za svećenika i prije imenovanja za župnika, itd.

Radi poboljšanja svećeničke službe i samog moralnog i vjerskog života svećenika i njihova naučavanja, uveden je pravni institut »biskupov pohod župe« (vizitacija), što se zadržalo do danas. Vizitacija (kanonski pohod župama) je pridonijela čistoći vjere i ispravnijem vršenju crkvene discipline. Biskupi su za vrijeme pohoda župi ispitivali svećenike o vjeri, o moralu, te općenito o životu vjernika. Posebno je trebalo pohađati svećenike po selima dosta udaljenim od biskupijskih kurija.

Još u srednjem vijeku svećenika je po selima bilo veoma malo, a u gradovima suprotno. Na jednu crkvu bilo je u gradu priličan broj svećenika, što je utjecalo na zabranu da više svećenika pripada na istu crkvu. Takva se zabrana tumačila da je crkva kao zaručnica samo za jednoga zaručnika.

Da više svećenika ne bi bilo određeno za jednu crkvu određivali su im se *vikari*. Broj *vikara* ovisio je o raspoloživosti svećenika, o bogatstvu nadarbine i o broju vjernika.⁴⁶

Nailazimo na svećenike: *altaristae, praebendarii, capellani, primissarii*. Takvi su služili ili nekoj crkvi ili određenoj zakladi ili određenom oltaru, ali nisu

⁴⁴ Usp. CORONATA, *Institutiones iuris canonici...*, vol. I, str. 365, bilješka 1.

⁴⁵ IV. lateranski sabor – 1215., kan. 27. propisuje: »Cum sit regimen animarum, districte praecipimus, ut episcopi promovendos in sacerdotes diligenter instruant et informet vel per se vel per alios viros idoneos super divinis officiis et ecclesiasticis sacramentis, qualiter ea rite valeant celebrare; quoniam si ignaros et rudes de caetero ordinare praesumpserit, quod quidem facile poterit deprehendi, et ordinatores et ordinatos gravi decrevimus subiacere ultioni. Satius est enim, maxime in ordinationes sacerdotum, paucos bonos quam multos malos habere ministros, quia si caecus caecum duxerit, ambo in foveam dilabuntur.«

⁴⁶ Crkvena ustanova župnog vikara veoma je potrebna i prema kan. 545, § 1., koji kaže: »Župniku se mogu pridružiti jedan ili više župnih vikara.« Usp. J. BRKAN, »Župni vikari (kan. 545–552). Odnos župni vikar-župnik«, u: *Bogoslovska Smotra*, LXVI/1996, 1, str. 89–105.

imali pravo na župne prihode iz župne nadarbine. Za »vicario perpetuo« IV. lateranski sabor 1215. god. odredio je da mu pripada određeni dio za uzdržavanje »congrua portio« iz određene nadarbine. Treba shvatiti ondašnji mentalitet kako bismo donekle shvatili odredbe biskupa i koncila o uzdržavanju svećenika, posebno onih svećenika koji još nisu bili prihvatili celibat.

Mnoge crkve izvan grada, posebno po selima, sagradili su monasi i redovnici (članovi ustanova posvećenoga života) koji su imali svoje župe. Djelovanje redovnika na župama uglavnom se tumačilo jednostrano i egoistički, ne shvaćajući da su svi udovi dužni izgrađivati Tijelo-Crkvu: monasi, apostolski redovnici (danas bismo rekli članovi ustanova posvećenoga života) trebaju moliti Boga samo u samostanima, a *cura animarum* trebaju vršiti samo svjetovni klerici.⁴⁷ Takvo razmišljanje previđa da je apostolskom redovništvu u samoj njegovoj karizmi apostolat (apostolica actio ad ipsam eorundem natura pertinet), te da je prema Zakoniku iz 1983. redovnička apostolska djelatnost: *u ime Crkve, po nalogu Crkve i u zajedništvu s Crkvom* (nomine et mandato Ecclesiae, in eius communiore) (kan. 675, §§ 1.–3.).

Posebno su u našim krajevima redovnici prihvatili zahtjeve papa i biskupa, te su širili kršćanstvo djelujući s narodom i s njime dijeleći »radost i nadu, žalost

⁴⁷ Rečeni stav izazivao je mnoge neprilike i napetosti u Crkvi kroz srednji vijek, a i danas ih, nažalost, izaziva. Takvim stavom, posebno u naše vrijeme, ne bi se suglasila ogromna većina apostolskih svećenika-redovnika, a nije se suglasio ni II. vatikanski sabor. Naprotiv, u CD 35, I, II. vat. sabor ne priječi, nego poziva, redovničke ustanove da pruže pomoć Crkvi kada se radi o preuzimanju župa (quam operam ut praestent, in paroeciis). Poziv II. vatikanskog sabora sasvim je jasan s teološkog i pastoralnog gledišta. Mnogi nepoznavajući dovoljno svećeničku službu ne razlikujući svećenike-redovnike od neklerika-redovnika i redovnički način života – *formae vitae* ne idu ukorak s naporima Crkve na području evangelizacije. Treba razlikovati svećenika-redovnika od laika-redovnika (to su sve časne setre i redovnici koji nisu đakoni ili svećenici). Redovnički svećenik je zaređen, redi ga biskup kao i druge svećenike. Redenje je za drugoga, a ne toliko za onoga koga se redi. Drugi vatikanski sabor smatra, govoreći sažeto, da je djelovanje svećenika djelovanje Krista »actio praesbyteri actio Christi« (usp. J. RADIĆ, »Svećeničko služenje u svjetlu novijih Crkvenih dokumenata«, u: *Služba Božja XXIII/1983*, 3, str. 193–197). Svećenici-redovnici, posebno članovi kleričkih apostolskih ustanova, iznevjerili bi vlastitu karizmu kada ne bi apostolski djelovali, pa i na župi kao župnici, župni vikari ili na bilo koji drugi način. Tim više što Crkva poziva i laike da se angažiraju na župama, čak u svojstvu voditelja župe (kan. 517, § 2.). Svećenici-redovnici trebaju ići gdje ih Crkva šalje te u zajedništvu s Crkvom, u ime Crkve i po nalogu Crkve svijetu svjedočiti riječju i djelom evanđelje. Svi Kristovi vjernici trebaju raditi na izgradnji Otajstvenoga Tijela Kristova – Crkve, razumije se, svatko u svom redu i zaduženju. Npr. kada su se biskupi u Europi suočili s herezama, posebno od XIII. st. i kasnije tražili su pomoć apostolskog redovništva franjevac i dominikanaca. U naše je krajeve redovnike poslala Crkva koja je shvatila zov s Križa: idi popravi moju Crkvu. Usp. veliku knjigu (1063 stranice) o redovničkom životu u povijesti Crkve i društva: SANTOS, *La vita religiosa nella storia della Chiesa e della società*, Ancora, Milano, 1997.; D. J. ANDRÈS, *Il diritto dei religiosi. Commento esegetico al Codice*, sec. ed. Italiana, EDIURCLA, Roma, 1996.

i tjeskobu« (GS 1). Od XIII. stoljeća, tj. od samog početka djelovanja novih apostolskih redova (nove strukture redovništva), dominikanci i franjevci⁴⁸, koje se naziva i prosjačkim redovima, dali su se u ruke svete Crkve. Reformu Crkve, posebno nakon *IV. lateranskoga* sabora 1215., veoma su zdušno provodili apostolski redovi. Apostolsko redovništvo postala je nova, pokretnija snaga Crkve i u *cura animarum* s mnogim povlasticama među kojima su pravo na župe: utjelovljene (incorporatio) i sjedinjene (unio) s redovničkim pravnim osobama kao što su to Red, Provincija, Samostan.⁴⁹

Kaptoli, monasi i prosjački redovi podižu višu intelektualnu razinu klera. Shvatilo se da se Crkva ne može obnoviti neznanjem (u neznanju cvjetaju razne vjerske zablude!), nego je trebalo angažirati sve raspoložive snage za misije, župni pastoral i uzdizanje intelektualne razine crkvenih službenika. Za takav potihvato trebalo je osnivati katedralne (kaptolske) škole, samostanske škole, sveučilišta (Pariz, Oxford, itd.), podizati veću razinu teološke i filozofske misli (sv. Toma, sv. Ante, bl. Duns Scoto, sv. Bonaventura i dr.). Pojedini su pape mnoge redovnike uključivali u misije i u župni pastoral i za takvo djelovanje dijelili im razne povlastice, među kojima je i pravo na župe koje mogu utjeloviti (incorporatio) ili sjединiti (unio) sa samostanom, itd. Nimalu ulogu na razvoj crkvenog života imali su ondašnji zakoni i običaji: »utrunque ius«, crkveno pravo, Rimsko pravo, Germansko pravo i pravo raznih naroda, te njihovi običaji, itd.

4) *Župa Tridentinskoga sabora*

U prethodnim stoljećima uglavnom je bila izgrađena struktura pastoralnog djelovanja na župi: *cura animarum* na župi je vršio pastir (fizička osoba), a župnik je mogao biti i pravna osoba (samostan, kaptol...), posebno kada je riječ o »vlastitim crkvama« ili »vlastitim župama«. U slučajevima da je pravna osoba bila župnik, onda je u ime nje *cura animarum* vršio njihov vikar. Pastoralna briga za župu bila je uglavnom slavljenje Euharistije, propovijedanje (vjerska pouka), dijeljenje sakramenata i vođenje sprovoda. Nadarbinski je sustav bio pri-

⁴⁸ Nije nam namjera ovdje elaborirati djelovanje redovnika u župnom pastoralu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kroz povijest Crkve, nego samo predložimo, kao potvrdu gornjega, neka cijenjeni čitatelj usporedi: P. ČAPKUN, *De organisatione curae pastoralis franciscanorum apud Croatorum gentem*, Typographia zKačić' Šibenik, 1940. Čapkun piše na str.IX: »Franciscani enim inde jam ab initii saeculi XIV usque hodie dediti erant et sunt ministerio pastoralis in populo.« Usp. I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, vol. I-II, Split, 1963., 1964.; F. E. HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.; »Uvođenje jozefinističkog pastoralnog ustrojstva i Slavonsko-podunavski franjevci«, u: *Bogoslovska Smotra*, LXXII/2001, 1, str. 109–145.

⁴⁹ Usp. F. D'OSTILIO, *Il parroco religioso. Origine ed evoluzione storica della parrocchia religiosa. Figura giuridica del parroco religioso*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 2000., str. 17–24.

hvaćen posvuda; granice župa i biskupija nisu bile posve jasne, širile su se razne nauke o sakramentima i o shvaćanju poslanja Crkve; kler nije bio dovoljno spreman vršiti pastoralnu brigu na župama, itd.

U gornjim okolnostima sazvan je *Tridentinski sabor* (1545.–1563.), da bi poboljšao pastoralnu brigu za župu. Sabor je raspravljao o župama: 25. studenoga, 16. lipnja 1562., 15 lipnja 1563. i 11. studenoga 1563.; sjednice: XIV, XXI, XXIII i XXIV, de reformatione. Na tim sjednicama Tridentinski je sabor donio mnogo odredaba o kršćanskom životu i o župama i župnicima.

Zahvaljujući Tridentinskoj reformi Crkve, točno su određene granice biskupije i njenog dijela – župe. Naime, Sabor je odredio da biskupi odrede granice župa ili biskupija kako bi i vjernici i pastiri mogli znati tko kome pripada i kome treba davati desetinu, te pod čijom su jurisdikcijom, itd.;⁵⁰ uvedeni su ispiti za župnika koje obavljao biskup ili, ako je on zapriječen, generalni vikar ili magistri ili doktori bogoslovlja ili kanonskoga prava, članovi svjetovnog klera ili iz prosjačkih redova;⁵¹ župnici su bili dužni stanovati na župi,⁵² biskupi su postojeće župe po gradovima i drugim mjestima morali pravilnije rasporediti, a radi učinkovitijeg pastorala osnivati i nove župe;⁵³ uveden je institut ispita župnika kao način pomoći župnicima na župama, a radi poboljšanja vjerskog života i života župnika određena je pastoralna vizita župe.⁵⁴

Reforme su išle teško. U praksi je ostalo još mnogo od prethodnih običaja koji su utjecali na život na župama i nakon Tridentinskog sabora; vjernici za »svoje

⁵⁰ Tridentinski sabor, sessio, XIV, de reformatione, can. XIX: »Et quia iure optimo distinctae fuerunt dioeceseos et parochiae, ac unicuique gregi proprii attributi pastores et inferiorum ecclesiarum rectores, qui suarum quisque ovium curam habeant, ut ordo ecclesiasticus non confundatur, aut una et eadem ecclesia duarum quodammodo dioecesum fiat non sine gravi eorum incommodo, qui illi subditi fuerint: beneficia unius dioecesis, etiam si parochiales ecclesiae, vicariae perpetuae, aut simplicia beneficia, seu praestimonia aut praestimoniales portiones fuerint, etiam ratione augendi cultum divinum aut numerum beneficiatorum aut alia quacunque de causa, alterius dioecesis beneficio, aut monasterio, seu collegio vel loco etiam pio perpetuo non uniantur; decretum huius sanctae synodi super huiusmodi unionibus in hoc declarando.«

⁵¹ Tridentinski sabor, sessio XXIV, de reformatione, can. XVIII; usp. CHIAPPETTA, *Il manuale del parroco*, str. 74–77.

⁵² Tridentinski sabor, sessio, XXIII, de reformatione, c.I.

⁵³ Tridentinski sabor, sessio, XXIV, de reformatione, can. XIII. »(...) In his quoque civitatibus ac locis, ubi parochiales ecclesiae certos non habet fines, nec eorum rectores proprium populum, quem regant, sed promiscue petentibus sacramenta administrant: mandat sancta synodus episcopis pro tutiori animarum eis commissarum salute, ut distincto populo in certas propriasque parochias unicuique suum perpetuum peculiaremque parochum assignent, qui eas cognoscere valeat, et a quo solo licite sacramenta suscipiant: aut alio utiliori modo, prout loci qualitas exegerit, providea. Ideoque in iis civitatibus ac locis, ubi nulle sunt parochiales, quamprimum fieri curent...«

⁵⁴ Tridentinski sabor, sessio, XXIV, de reformatione, c. III; Usp. CHIAPPETTA, *Il manuale del parroco*, str.28–31.

crkve« i dalje su predlagali biskupima rektore crkava, redovnici su za »svoje crkve« nastavili i dalje predlagati biskupu određenog svećenika od svojih članova ili svjetovnog svećenika da ih imenuje za župnike, a samostan ili ustanova su i dalje ostajali župnicima, tako da je u ime pravne osobe župni vikar vršio *cura animarum*. Zakon o predlaganju biskupu prezbitera za župnika ostao je do danas, jer Zakonik iz 1983., u kan. 523, koji se poziva na kanon 682, § 1., propisuje da ako se radi o povjeravanju crkvene službe u biskupiji nekom redovničkom članu, dijecezanski biskup imenuje redovnika na prijedlog ili barem s pristankom mjerodavnog poglavara.

Odredbe *Tridentinskog sabora* koje se odnose na župe, kao što su: imenovanje župnika za ispražnjenu župu, pravo patronata, siromašne župe, o granicama župe, podjela župe, stanovanje župnika na župi, zabrana gomilanja nadarbina, potreba jurisdikcije za propovijedanje i ispovijed, ispit za župnika, slavljenje župne mise, jezik u misi, pjevanje u crkvi, štovanje relikvija i svetih slika, molitve za pokojne, sakrament krštenja, euharistije, ženidbe, župne knjige, itd. igraju veliku ulogu i danas.

Tridentinski je sabor biskupije podijelio na župe. Postridentinskoj su obnovi služile i biskupijske sinode koje su se trebale održavati svake godine.⁵⁵ Uređene su i druge strukture u Crkvi, kao što su: dekanati i arhidakonati. Crkveni se zakoni pretpostavljaju područnima, zbog toga u crkvenom zakonodavstvu područje, posebno radi jurisdikcije, igra ogromnu ulogu.

Nakon Tridentinskoga sabora razbistrili su se neki dogmatski problemi, a disciplinski propisi doneseni na Saboru postali su dalekosežni; pomoću njih poboljšana je pastoralna priprava župnika za pastoral župe. Stalo se nakraj nekim klericima koji su bili »illiterati et imperitici«; u tom su se smislu ustanovljavala sjemeništa, po mogućnosti u svim biskupijama,⁵⁶ a svi su klerici trebali biti članovi neke crkvene strukture,⁵⁷ itd.

⁵⁵ Usp. Tridentinski sabor, sessio, XXIV, de reformatione, c. II.

⁵⁶ Usp. posebno: Tridentinski sabor, sessio, XXI, de reformatione can. VI; sessio, XXIV., de reformatione can. XVIII; sessio, XXIII, de reformatione, can. VII; usp. H. JEDIN, »L'importanza del decreto tridentino sui seminari nella vita della Chiesa«, u: *Seminarium*, X/1963, str. 396–412.

⁵⁷ Crkva nikada nije trpjela klerike »litalice« (usp. Zakonik iz 1917., kan. 111, §§ 1. – 2.) ili klerike »litalice ili bez poglavara«. Kako je propisano u Zakoniku iz 1983., kan. 265: »Quemlibet clericorum oportet esse incardinatum aut alicui Ecclesiae particulari vel praelaturae personali, aut alicui instituto vitae consecratae vel societati hac facultate praeditis, ita ut clerici acephali seu vagi minime admittantur.« Hrvatski prevoditelj Zakonika kanonskog prava, 1988. god. i 1996. god. preveo je lat. termin »acephalus« s »bez inkardinacije«, a ne kako sam, kao pravni savjetnik, predlagao da se prevede »bez poglavara«. U Zakoniku iz 1983. lat. riječ »incardinatus« se pojavljuje 11 puta, »incardino« 14 puta, a samo jedan put »acephalus«, i to u našem slučaju. Radi toga sam smatrao da je lat. termin »acephalus« trebalo prevesti »bez poglavara«, iako se dobro može razumjeti i sadašnji službeni hrvatski prijevod »bez inkardinacije«; premda je »inkardinacija« tuđica i nju bi trebalo nekako prevesti na hrvatski, i to prema hrvatskoj jezičnoj tradiciji: »upisati se« ili »učlaniti se«.

Kako bi se tridentinska obnova ubrzala, pojačale su se kanonske vizitacije župa i biskupija, češće su se održavale biskupijske sinode, otvorena su mnoga nova sjemeništa i samostanske škole, pojačala se misijska svijest Crkve i izvan Europe, uređen je *Catechismus Romanus* (1566.), novi *Rimski brevijar* (1568.) te novi *Missale Romanum* (1570.), obnovljena je papina Kurija, biskupijske kurije, župe, itd. Za propovijedanje, slavljenje sakramenta ispovijedi i prisustvovanja sakramentu ženidbe tražila se biskupova jurisdikcija, itd.

Nakon Tridentinskoga sabora, djelovanje Crkve na pravnom području bilo je uglavnom vezano na provođenje tridentinskih odluka u konkretne strukture te obnova zakonodavstva na svim područjima Crkve. Katoličanstvo se širilo po cijelom svijetu. Tome su bile razne zapreke: progonstva misionara, ratovi, bolesti, glad te otpori iz raznih ideologija: iluminizam, racionalizam, galikanizam, episkopalizam, febronianizam, naturalizam, jozefinizam, pozitivizam, individualizam, itd. Nakon velikog zaokreta Crkve poslije Tridentinskoga sabora, pri kraju XVIII. stoljeća dogodila se Francuska revolucija; nakon nje pojačale su se moderne ideje sekularizacije⁵⁸, prenaplašen se laicizam, a u XIX. stoljeću pojavio se na pozornici ateistički komunizam, te različiti pogledi na Boga, čovjeka i društvo, koji su utjecali na život Crkve i djelovanje njenih struktura, posebno župa gdje se odvijao konkretni život katolika. Isti su ljudi članovi države i udovi Crkve. I Crkva i država, svatko na svoj način, odgovorni su za istog čovjeka, vjernika i građanina. Toga su trebali biti svjesni pastiri u *cura animarum*. Radi poboljšanja katoličkoga života, posebno nakon Francuske revolucije, trebalo je u svijetu i u Crkvi mijenjati sredstva-zakone i tražiti prikladnije putove čovjeku do sreće, do Boga.

U XIX. st. dogodili su se nagli preokreti u društvu, koji su utjecali na Crkvu i njene strukture: stvaranje novih država (nacionalna pitanja) da bi, nakon toga, kao najveće zlo, početkom XX. st. došlo do I. svjetskog rata. Nakon toga trebali su drugačiji pristupi i katolicima i crkvenim strukturama među, kojima se ističu župe gdje se odvija konkretni život vjernika i pastira. U takvom ambijentu Crkva je obnovila svoje zakonodavstvo i proglasila prvi jedinstveni i autentični Zakonik kanonskoga prava 1917. godine.

5) Župa u Zakoniku iz 1917.

Početkom XX. st. razne su okolnosti utjecale na promjene zakonodavstva u građanskom društvu i u Crkvi. Crkvi je trebalo novo zakonodavstvo: *autentični i jedinstveni* Zakonik. Crkva se služila propisima iz *Corpus iuris canonici*, triden-

⁵⁸ Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Franjevački apostolat i moderne ideje sekularizacije u 19. stoljeću«, u: *Kačić*, 14/1982, str. 25–60.

tinske reforme i odluke pojedinih papa i dikasterija Rimske kurije. Nesigurnost crkvenih zakona posebno se osjetilo na pripravnim sjednicama I. vatikanskog sabora (1869.–1870.). Dugo vremensko razdoblje na crkvene su strukture djelovale ekonomske, političke, socijalne i vjerske prilike. Crkva je živjela u različitim društvenim uređenjima, koji su se naglo mijenjali nakon Francuske revolucije. Slika društva se promijenila: prešlo se od zemljoradničkog mentaliteta na industrijski, sve je više vanjski život vjernika utjecao i na organizaciju i Crkve i župe, itd. Crkvi je, kao vidljivom organizmu, trebalo imati prihvatljivija sredstva, mehanizme razvoja, posebno nove propise o župama i župnicima. Crkveni su propisi bili razbacani po *Corpus iuris canonici*, raznim pravnim zbirkaama te po *aktima papa* i odlukama Rimskih dikasterija. Nastajali su pojedini građanski Zakonici. Takva je atmosfera utjecala na oce I. vatikanskog sabora i na pape: Pia IX. i Pia X., koji je želio poboljšati *cura animarum* i strukture u Crkvi, te je s *Motu proprio* od 19. ožujka 1904., »*Arduum sane munus*«, odredio da se provede novi način kodifikacije u Crkvi. Kao plod rada, pod vodstvom kardinala Petra Gasparija, tek početkom XX. stoljeća Crkva napokon 1917. god. ima moderni zakonik: *autentični, opći, jedinstveni i ekskluzivni*.

Crkveni zakonik pod nazivom *Codex iuris canonici Pii X pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus*, proglasio je papa Benedikt XV. Apostolskom konstitucijom, koja počinje riječima »*Providentissima Mater Ecclesia*« 27. svibnja (na Duhove) 1917., a stupio je na snagu 19. 5. 1918. U Zakoniku iz 1917. ima 2414 kanona.

Kanoni o župi smješteni su na više mjesta: propisi »*De parochis*« o župnicima (kann. 451–470), »*De vicariis paroecialibus*« o župnim vikarima (kann. 471–478), »*De vicariis foraneis*« o dekanima (kann. 445–450) i za naš rad najvažniji, kan. 216, §§ 1.–4., smješten je u poglavlje »*De clericis in specie*«, posebno o klericima (kann. 215–217). Navedeni su kanoni uglavnom utemeljeni na prethodnim odredbama Sabora, papa i pojedinih nadležava Rimske kurije.

Zakonik iz 1917. posebno govori o promjeni nadarja (kann. 141–143). Tako imamo razne promjene: sjedinjenje, prijenos sjedišta, dioba, komadanje, pretvaranje, ukidanje.⁵⁹

Prvi *autentični i jedinstveni* Zakonik iz 1917. nije posebno definirao župu (svaka definicija u pravu je opasna), ali ju je predstavio, poput Tridentinskoga

⁵⁹ Promjena stanja nadarbine ili sjedinjenje nadarbine (župe) moglo je biti: *dokidno* (unio extinctiva), *jednakopravno* (aeque principalis), *podređeničko* (minus principalis). Što se tiče redovničkih župa one su mogle biti sjedinjene s redovničkom pravnom osobom (samostanom) na dva načina: a) *vremenito* (ad temporalia tantum) i b) *punopravno* (pleno iure). Prema kan. 1426 Zakonika iz 1917. moglo se premjestiti sjedište, npr. župna crkva. O diobi i »komadanju« župe vidi: Zakonik iz 1917., kan. 476, § 1., 1427, §§ 1.–5., 1500; o podjeli nadarbine vidi: kann. 1431–1447.

sabora, kao konkretno uređeno područje, koje je dio biskupije, s određenim pukom, vlastitom crkvom i posebnim upraviteljem – kao vlastitim pastirom (kan. 216, § 1.). Župa je mogla biti sjedinjena s pravnom osobom (kan. 415, 451, 452), tj. sjedinjena (unita) s redovničkom ustanovom (kan. 456), a dijelila se na premjestive i nepremjestive (kan. 454), itd.

Podjela Crkve prema Zakoniku iz 1917. god. ostala je na načelima Tridentskoga sabora i nekim dokumentima papa, prema kojima je Crkva područno razdijeljena na: biskupije, župe, dekanate, pokrajine, izuzetne jedinice, a posebno je bilo ustrojstvo Crkve u misijskim krajevima.

Prema toj raspodjeli, sama je župa dio biskupije te ima elemente:

- a) *određeno područje kao dio biskupije* »partes dioecesis« (kan. 216, §§ 1. i 3.);
- b) *posebna crkva na području župe* (kan. 467, § 2.)
- c) *određeni narod* »paroeciae populum« (kan. 216, § 1., 2269, § 1.);
- d) *vlastiti pastir* »peculiaris rector territorii, proprius pastor territorii, pastor proprius paroeciae«;
- e) *dušobrižništvo* (cura animarum), što uključuje župnikovu vlast »potestas parocialis« (kan. 451);
- f) *stalna sredstva za uzdržavanje župnika* »stabilis et congrua dos« (kan. 1415), što je spojeno sa župnom službom, a to je župna nadarbina, »beneficium parociale« (kan. 1409) od koje se ubiru plodovi župe »fructus paroeciae« (kan. 1425) ili župni dohoci »paroecioae redditus« (kan. 1356 i 1429).

Tri su bitna elementa župe prema Zakoniku iz 1917.:

1. *pravno određeno područje unutar neke biskupije;*
2. *župna crkva*⁶⁰;

⁶⁰ Prema Zakoniku iz 1917. god. veoma je bilo važno znati kome pripada župna crkva, posebno kada je u pitanju njena pravna osobnost koja uključuje prava i obveze, posebno njeno materijalno uzdržavanje i polaganje računa u tom slučaju. Povijest nas uči da su upravo materijalni problem, odnosno polaganje računa, na župama prouzrokovali mnoge nesuglasice između prvanih zastupnika župne crkve oko nadležnosti *mjesnog ordinarija* s jedne strane i *redovničkog ordinarija* s druge strane s obzirom na dobra pod upravom redovnika (župna crkva, župna kuća, darovnice koje su darivane ne župi ili župniku nego izričito redovnicima, itd.). U dosta slučajeva trebalo je odrediti narav mjerodavnosti (vlasti) mjesnog ordinarija i narav mjerodavnosti (vlasti) redovničkog (osobnog) ordinarija. Jednostavno rečeno, prema Zakoniku iz 1917. god. pod mjerodavnosti *mjesnog ordinarija* bila su sva neredovnička dobra odnosno sva dobra koja su pripadala biskupijskim crkvama (župne neredovničke crkve) ili biskupijskim pravnim osobama koja su pripadala neredovničkoj crkvi ili župi, te »fundi et legata« i ona dobra koja su bila primljena »intuitu paroeciae«, bez razlike kome su pripadale župne crkve, sva druga materijalna dobra koja su darovana i namijenjena pobožnim svrhama (volja darovatelja mora se poštivati) i ona dobra na dijecezanskim župama i crkvama koje su vlasništvo biskupije ma-

3. župnik - kao vlastiti pastir određene župe -- (ako je župnik fizička osoba) ili župni vikar (ako je župnik pravna osoba).⁶¹

Župe su mogle biti: svjetovne (samostalne) i pritjelovljene ili sjedinjene s nekom moralnom osobom (kaptol kanonika), i »redovničke župe« koje su bile sjedinjene ili pritjelovljene s nekom redovničkom pravnom osobom ili ustanovom (samostan, provincija, red).

Župe sjedinjene ili utjelovljene s nekom pravnom osobom mogle su postojati:

a) sjedinjene *pleno iure* s nekom redovničkom pravnom osobom (moralnom osobom)⁶² ili b) sjedinjene *ad temporalia tantum* (kan. 1425).

kar njima upravljali i redovnici. Nad redovničkim dobrima bio je mjerodavan redovnički poglavar kao pravni zastupnik određene pravne osobe. Iz toga je proizlazilo da mjesni ordinarij nema pravo imenovati crkvinarstvo, koje će upravljati župnim crkvama ili nabožnim zakladama, koje su isključivo u vlasništvu redovnika, odnosno na redovničkim moralnim osobama. U pogledu uprave dobara redovničke crkve, župnici redovnici polagali su račune mjerodavnim redovničkim poglavarima, a za upravljanje drugim pravnim osobama bili su izjednačeni svjetovnim župnicima. Redovnički dušobrižnici su bili dužni polagati račune mjesnom ordinariju, dekanima ili ordinarijevu delegatu za sredstva dana župi kao takvoj. Oni redovnički svećenici koji su dozvolom Svete Stolice i svojih poglavara primili upravu svjetovne župe, bili su dužni, kao i svjetovni župnici, voditi blagajnički dnevnik i polagati račune mjesnom ordinariju, i mjesni ordinarij je na takve župe imao pravo imenovati crkvinare. Što se tiče brige za duše – *cura animarum*, na župi su bila ista prava i obveze redovničkih svećenika kao i za svjetovne svećenike, s razlikom što su redovnički svećenici bili i pod nadzorom svojih mjerodavnih redovničkih poglavara i mjesnog ordinarija, a nad svjetovnim svećenicima je vršio nadzor samo mjesni ordinarij. Već smo rekli da je redovnička župa mogla biti po odluci – *dekretu* – mjesnog ordinarija, po *preskripciji*, nakon 1966. god. po *pisanom ugovoru*, ali i kroz povijest Crkve, posebno u našim krajevima i po *odlukama* (dekretima) Svete Stolice, posebno za vrijeme turske uprave. Ovu bilješku treba imati u vidu posebno radi kan. 4 Zakonika iz 1983. god. koji kaže da »iura quiesita, itemque privilegia quae, ab Apostolica Sede adhaec usque tempora personis sive phisicis sive iuridicis concessa, in usu sunt nec revocata, integra manent, nisi Codicis canonibus expresse revocentur«.

⁶¹ Zakonik iz 1917., kan. 216, § 1.: »Territorium cuiuslibet dioecesis dividatur in distinctas partes territoriales; unucuique autem parti sua peculiaris ecclesia cum populo determinato est assignanda, suisque peculiaris rector, tanquam proprius eiusdem pastor, est praeficiendus pro necessaria animarum cura.« Usp. R. ROGOŠIĆ, *Priručnik crkvenoga prava*, Zagreb, 1941., str. 219 – 220; CORONATA, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, vol. I., str. 364 – 370. Zakonik iz 1917. u kan. 476, §§ 1.–8. govori o pet različitim vrsta župnih vikara: 1. *stalni zamjenik* (vicarius); 2. *privremeni upravitelj* (oconomus); 3. *zamjenik odsutnog župnika* (substitutus); 4. *pomagač nemoćnoga ili nevještog župnika* (adiutor); 5. *pomoćnik župnika* (cooperator). Usp. BRKAN, »Župni vikari (kan. 545–552). Odnos župni vikar-župnik«, u: *Bogoslovska Smotra* LXVI/1996., 1, str. 90, bilješka 2.

⁶² U Zakoniku iz 1917. ono što danas nazivamo pravna osoba nazivalo se različito: *persona moralis* (kann. 99–102, 1495, § 2.), *persona iuridica* (kann. 687, 1489, § 1., 1495, § 2.), *ens iuridicum* (kann. 1409–1410), *corpus morale* (kan. 2255, § 2.). To su bile crkvene ustanove kojima je kanonski pravni poredak priznavao sposobnost da budu nositelji određenih prava i obveza u Crkvi. Njihovo je djelovanje bilo određeno zakonima.

Postojale su uz *područne* (mjesne) župe također i *osobne* župe. Osobne su se župe ustanovljavale na temelju jezika ili narodnosti vjernika, te su bile i obiteljske župe i dvorske župe (kan. 216, § 4.).⁶³

Župnici su se dijelili na: *premjestive* (amovibiles) i *nepremjestive* (inamovibiles) (kan. 454, §§ 1.-5.).

Izvori Zakonika iz 1917. god. o župama uglavnom su bili iz crkvenog zakonodavstva koje se nalazilo u *Corpus iuris Canonici, odredabama Tridentinskoga sabora, koje su manje više pojedini pape slijedili*, ali je Zakonik iz 1917. god. uveo i dosta novih kanona koji se ne pozivaju na prethodno crkveno zakonodavstvo ili nauk Crkve kroz povijest nego su imali u vidu Crkvu ondašnjeg vremena. Metodološki je Zakonik iz 1917. razdijeljen na pet knjiga, tj. prema razdiobi iz Rimskog prava: *personae-res-actiones*.⁶⁴ Sakramenti su stavljani u treću knjigu »De rebus«. Crkva se promatra socijalno-filozofski kao »societas perfecta«, uloga klerika prenaplaćena je u odnosu na laike, itd.

Nakon Zakonika iz 1917. god., do II. vatikanskog sabora crkveno-pravna znanost o župama i župnicima uglavnom se orijentirala na komentare postojećih kanona, razne teorije prava i rješenja, razjašnjenja ili izjave *Papinskog povjerenstva* (Consilium seu Commissionem) za *vjerodostojno tumačenje kano-*

⁶³ Usp. CORONATA, *Institutiones*, str.364–370; usp. »Pontificia Commissio ad Codicis Canonis Authentice Interpretandos. Odgovor«, 26. 9. 1921. u: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae collegit, digessit notisque ornavit Xaverius Ochoa* (dalje LE), vol. I, br. 273; Odgovor, od 20. svibnja 1923. u: LE, br. 517: »I. De paroeciis nationalibus (can. 216, § 4). Utrum in regionibus mixtae linguae, quae politice unicum Statum efformant, sed diversis utuntur linguis, ut aiunt, officialibus, requiratur, vi canonis 216, § 4, indultum apostolicum ad erigendam paroeciam exclusive destinatum fidelibus determinati sermonis seu linguis officialibus eiusdem nationis, et paroecia erigenda suam distinctam habeat partem territorialem in dioecesi.

Resp.: Affirmative«;

Usp. Apostolska konstitucija pape Pija XII. od 1. kolovoza 1952., koja počinje riječima »Exul Familia«, u: *AAS* 44 (1952), str. 649–704; LE, br. 2304. Posebno je važno za naš rad poglavlje IV : »De cura animarum ab Ordinariis locorum in alienigenas exercenda«.

⁶⁴ Najstariji poznati udžbenik prava iz II. st. poslije Krista napisao je rimski pravnik Gaj (*Gaius Gai institutionum commentarii* ili skraćeno: *Gajeve Institucije* koje su na temeljima europske civilizacije, knj. I, br. 9. piše: »Omne autem ius quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones.« (Sve pravo kojim se služimo odnosi se ili na *osobe* ili na *stvari* ili na *sudske procese* (parnice, tužbe). Gajeva tripaticija služila je kroz povijest kao temelj sustava pravnih odredaba također u Crkvi. Gajeva raspodjela prava te izjave rimskih pravnika: *Modestiana* »Legis virtus haec est imperare vetere permittere punire« (*Digestorum seu Pandectorum*, lib. I, III, 7) i *Ulpiniana* koji je rekao: »Iura non in singulas personas, sed generaliter constituntur.« (*Dig.*, lib. I, III, 8), do danas općenito služe kada je u pitanju pravna znanost i nomotehnika.

na *Zakonika 1917.* koje je papa Benedikt XV. osnovao s *Motu proprio* od 15. rujna 1917. »Cum iuris canonici Codicem«⁶⁵.

Relevantne crkvene zakone sakupio je *X. Ochoa* u posebnu pravnu zbirku koja može pomoći stručnjacima pri izučavanju crkvenih struktura i zakona poslije *Zakonika* iz 1917. godine.⁶⁶

II. dio

ŽUPA U ZAKONIKU KANONSKOGA PRAVA IZ 1983.

Uvod

Opće je poznato da su se nakon *Zakonika* iz 1917. god. mnoge stvari dogodile i u svijetu i u Katoličkoj crkvi, što je utjecalo na Crkvu da nanovo, čitajući znakove vremena, progovori o sebi i svojim strukturama. Upravo je zato u prošlom stoljeću Katolička crkva izvršila velike reforme (obnova na svim područjima): održan je *II. vatikanski sabor* (11. listopada 1962. – 8. prosinca 1965.), proglašen je *novi Crkveni zakonik* (25. siječnja 1983.), i kao pastoralna sinteza *II. vatikanskog sabora* i *Zakonika 1983.* uređen je *Katekizam Katoličke crkve* (11. listopada 1992.).⁶⁷ Sva tri velika događaja u Crkvi daju novo svjetlo na župe, a župniku su temeljni dokumenti za djelotvorniju *cura animarum* u »određenoj zajednici vjernika« – župi; Crkva je njima dobila nove smjernice pastoralnog djelovanja unutar sebe i prema vani, posebno u župi – *cura animarum*, a primjenom

⁶⁵ *Motu proprio* pape Benedikta XV. od 15. rujna 1917. »Cum iuris canonici Codicem« kojim ustanovljuje Povjerenstvo ad Codicis canones authentice interpretandos, u: *Acta Apostolicae Sedis*, IX/1917, str. 483.

⁶⁶ Usp. *LE*, voll. I–V. O župama i župnicima prema *Zakoniku* iz 1917. postoji ogromna literatura na raznim jezicima koja nam može pomoći da shvatimo značenje župe i zakonodavstvo o »starim župama« do *II. vatikanskog sabora*. Usp. »Prefazione«, koju je napisao A. GUTUERREZ, predsjednik Instituta utriusque iuris, Pontificia Università Lateranense, u: CHIAPPETTA, *Il manuale del parroco*, str. VI. i VII. Za hrvatsko jezično područje, usp. R. ROGOŠIĆ, *Priručnik Crkvenoga prava, sv. I: Pristup, opće i osobno pravo*, Zagreb, 1941.; I. ROGIĆ, *Osobno pravo Katoličke crkve*, Đakovo, 1958. (Umnožili studenti bogoslovije na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu).

⁶⁷ O razvojnom putu, značajkama, ciljevima i tematici novog *Kanonskog prava* vidi: M. BERLJAK, »Iter i glavne značajke novog Kodeksa kanonskog prava«, u: *Bogoslovska Smotra*, LIV/1984, 2–3, 234–254; J. BRKAN, »Pastoralni ciljevi i tematika novog Kodeksa«, u: *Služba Božja*, XXIV/1984, 3, 235–248; J. BRKAN, »Opći pogled na reformu kanonskoga prava«, u: *Služba Božja*, XVIII/1978, 2, str. 161–167. Nešto o datumima: papa Ivan XXIII. 25. siječnja 1959. god. najavio je održavanje Rimske Sinode, zasjedanje *II. vatikanskog sabora* i reformu *Zakonika kanonskog prava*; papa Ivan Pavao II. 25. siječnja 1983. proglasio je *Zakonik kanonskog prava*; 18. listopada 1990. *Zakonik kanona Istočnih Crkava*; isti papa je na blagdan sv. Luke evanđelista, dana 11. listopada 1994., i to na trinaestu obljetnicu otvaranja *II. vatikanskog općeg sabora*, Apostolskom konstitucijom »Fides depositum« objavio *Katekizam Katoličke crkve prema II. vatikanskom saboru*. Datumi ipak nešto govore!

tih dokumenata može se djelotvornije evangelizirati ljude našega vremena, izvršiti svoje poslanje: učiniti ljude našega vremena Kristovim učenicima.

Kako smo vidjeli u prvom dijelu ovoga rada, Crkva je stalno usavršavala i preoblikovala svoje strukture, posebno župe, kako bi Božji narod napredovao na putu prema punini Krista Isusa, svoje Glave. U župama se evanđelje navještalo, sakramenti su se slavili, kršćani su na određenom području živjeli zajedništvo prema različitim sociološkim i vjerskim zakonitostima njihova življenja u župi u kojoj se živjela crkvenost i društvena stvarnost.

U prošlom stoljeću, posebno nakon II. vatikanskog sabora, vjeske, ekonomske, društvene i političke okolnosti zahtijevaju da se istim evanđeljem, ali na novi način, novim metodama i s većim evanđeoskim žarom ucijepi u mjesne kulture. Drugi vatikanski sabor poziva i šalje sve udove Otajstvenog Tijela Kristova – Crkve da pridonose, svatko koliko je u njegovoj moći i koliko mu crkveni zakoni dopuštaju, da osobno ili udruženo svjedoče životom i riječju da je Isus donio novo Kraljevstvo na zemlju. Da bi svi članovi »Božjeg naroda« mogli izvršiti svoje poslanje, Crkva je, kao sredstva, 1983. donijela novi Zakonik, u kojemu, između ostaloga, donosi propise i o župama. Ti su zakoni posebno nadahnuti *Crkvenim Ustavom*, tj. Evanđeljem; oni su pomoćna sredstva ili vidljivi darovi koji ne priječe stvaralački duh (kreativnost) katolika, nego mu pomažu da se uključi u sakramentalno djelovanje Crkve. Tako Crkva i preko svojih zakona, uz druge uvjete, pomaže da se postigne nadnaravna milost.

Iako je Zakonik iz 1983. proglašen 18 godina nakon završetka II. vatikanskog sabora, koji je završio radom 1965. god., ipak bismo mogli reći da su dokumenti i ideje II. vatikanskog sabora pravnim jezikom pretočeni u Zakonik iz 1983. Svojim kanonima Zakonik iz 1983. okrunio je reformu Crkve u prošlom stoljeću. Radi toga bismo Zakonik iz 1983. mogli nazvati *Zakonik II. vatikanskog sabora*.

II. vatikanski sabor svečano je otvorio papa Ivan XXIII. uz prisustvo 2500 sabeljskih Otaca. Tada je papa, između ostaloga, govorio, o pastoralnom usmjerenju rada II. vatikanskog sabora. Na trećoj sjednici, 4. prosinca 1963., papa Pavao VI. svečano je promulgirao prvu Konstituciju II. vatikanskog sabora o *svetoj liturgiji* »Sacrosanctum concilium«, u kojoj posebno, u br. 42, govori o liturgijskom životu u župi. Tu se, između ostaloga, kaže da je nužno uspostaviti zajednice vjernika »fidelium coetus«, »među kojima se ističu župe, uređene po mjestima pod pastirrom koji zamjenjuje biskupa (sub pastores vices gerente Eopiscopi ordinatae). One na neki način predstavljaju vidljivu Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu.«⁶⁸

⁶⁸ Prijevod iz Dokumenta II. vatikanskog sabora preuzeli smo iz: *II. vatikanski Koncil. Dokumenti latinski i hrvatski*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970.; Prijevod kanona iz Zakonika iz 1983. preuzeli smo iz: *Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.; Prijevod kanona za Istočne Crkve preuzeli smo iz: *Zakonik kanona Istočnih Crkava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

Još je naglašeno da treba njegovati liturgijski život župe i njezin odnos prema biskupu, te da se valja truditi da osjećaj župne zajednice bude živ, posebno »slavljenjem nedjeljne mise«.

Na II. vatikanskom saboru posebna je važnost posvećena mjesnoj Crkvi, čiji je dio župa. Tu sabor posebni naglasak stavlja na liturgijski život, na sakramente, karitativno i misionarsko djelovanje. Teološki su naglašene misije, episkopat, te euharistijsko-sakramentalno značenje mjesne Crkve. Te teološke stvarnosti čine Crkvu kao »plantatio Ecclesiae«. Naglasak je stavljen na određene mjesne Crkve u kojima se živi konkretno katolička vjera, koju treba utjeloviti u određene kulture. Prvotni cilj evangelizacije je izgradnja vidljive zajednice; tako je župa shvaćena kao »zajednica«, tj. župa se pojavljuje kao određena zajednica vjernika u mjesnoj Crkvi kojoj je na neki način (quodammodo) prisutna Crkva na određenom mjestu.⁶⁹

Župa je toliko važna crkvena ustanova (institutio) da je odmah, u prvoj svojoj Konstituciji, SC, br. 42, II. vatikanski sabor progovorio o njenoj važnosti u životu Kristovih vjernika. Župu je kao crkvenu ustanovu Zakonik iz 1983. i definirao sintetizirajući nauku o župi u prošlosti i sadašnjosti. Kan. 515 općenito je definirao župu u § 1.; jasno je odredio tko je osniva, ukida i znatnije obnavlja (§ 2.), i kao nedvojbeno propisao da »određena zajednica vjernika« - župa - uživa pravnu osobnost po samom pravu (§ 3.) čim je pravno dijecezanski biskup osnuje.

Kan. 518, imajući u vidu zahtjeve vremena, određuje da je župa, u pravilu, redovito (regula generali) područna, a neredovito, rekli bismo iznimno, osobna, koja se može osnivati kada je to *svrsishodno*, odnosno *korisno* (ubi vero id expediat) radi spasenja duša. Kanoni 515 i 518, o kojima u ovom radu raspravljamo, imaju u vidu razvoj župe kroz povijest, i u skladu su s naukom II. vatikanskog sabora koji je, kao i drugi crkveni opći sabori u povijesti Crkve, mnogo utjecao na postsaborsko zakonodavstvo, posebno na redakciju propisa o župi koji su važeći u Zakoniku iz 1983. godine.⁷⁰

⁶⁹ Usp. F. COCOPALMERIO, »Il concetto di parrocchia«, u: *La parrocchia e le sue strutture*, Ed. Dehoniane, Bologna, 1987., str. 29–82.

⁷⁰ U povijesti Crkve, opći i pokrajinski sabori mnogo su utjecali na razvojni put crkvenih ustanova, odnosno crkvenog zakonodavstva. U prošlom stoljeću, tek nakon održavanja Rimske Sinode i II. vatikanskoga sabora, Crkva je reformirala Zakonik iz 1917. god. Tako je sv. otac papa Ivan Pavao II. svojom primatskom vlašću proglasio svoj Zakonik 25. siječnja 1983. god. Sama najava održavanja II. vatikanskog sabora i proglašenje Zakonika dogodio se na isti datum (25. siječnja), što mnogo govori. U prigodi najave održavanja Rimske Sinode i II. vatikanskog sabora 25. siječnja 1959. god., papa Ivan XXIII. rekao je: Oni (Rimska Sinoda i II. vatikanski sabor) »condurranno felicemente all'auspicato ed atteso aggiornamento del Codice di diritto canonico, che dovrebbe accompagnare e coronare questi due saggi di pratica applicazione dei provvedimenti di ecclesiastica disciplina« (Ivan XXIII, »Questa festiva ricorrenza«, govor od 25. siječnja. 1959, u: *AAS* 51/1959, str. 68). Usp. M. BRLEK, »Il Vaticano II. e il problema dell'aggiornamento del Codice«, u: posebni otisak (separat) iz *Vita Minorum*, br. 2 i 4 Marzo-Aprile-Luglio-Agosto 1963., str. 113–143.

Na početku ovoga dijela treba naglasiti da je Zakonik iz 1983. pravnim jezikom izrekao, u kanonima 515 i 518 te ostalim paralelnim mjestima, nauk II. vatikanskog sabora, te odredbe Svete Stolice nakon sabora do 1983. god. Dokumenti II. vatikanskog sabora glavni su izvori za kanone o župi, posebno za naše kanone 515 i 518.⁷¹ Iz tih dokumenata (SC 42; LG 26; CD 23, 30 i 32; AA 10; AG 37)⁷² reljefno se vidi briga Crkve za župu, koja je u povijesti Crkve i danas toliko važna crkvena ustanova da je, dok se ne pronađe neka druga i učinkovitija struktura (način) unutar Crkve, nezamjenjiva za uključenje u evangelizaciju i rad svih udova Božjeg naroda kako bi pridonijeli, svatko na svoj način, da »udruženim snagama«, pod neposrednim vodstvom određenoga pastira, šire »Kraljevstvo Božje«.

Prema II. vatikanskom saboru, područna ili osobna župa, kao pravno osnovana »određena zajednica vjernika« predstavlja, na neki način, vidljivu Crkvu (SC 42), a župljani se trebaju osjećati članovima određene biskupije (CD 30; AG 37); slavljenje Euharistije treba biti središte župne zajednice (CD 30); spasenje duša trebao bi biti odlučujući motiv za ustanovljenje, ukidanje ili obnavljanje župe (CD 32); laici trebaju naći određenije mjesto unutar župe (AA 10), te se u župama trebaju posebno gajiti duhovna zvanja (OT), itd.

Nakon gore iznesenih uvodnih misli, drugi dio našega rada »Župa u Zakoniku kanonskoga prava iz 1983.«, podijelili smo na:

1. *pojam župe i župnika;*
2. *područna i osobna župa;*
3. *osnivanje, ukidanje i obnavljanje župe;*
4. *župa je pravna osoba;*
5. *neke razlike u odnosu na staro zakonodavstvo i običaje.*

1. Pojam župe i župnika

Can. 515 – § 1.: *Paroecia est certa communitas christifidelium in Ecclesia particulari stabiliter constituta, cuius cura pastoralis, sub auctoritate Episcopi dioecesani, committitur parrocho, qua proprio eiusdem pastori.*

Kan. 515 – § 1.: *Župa je određena zajednica vjernika trajno ustanovljena u partikularnoj Crkvi, za koju je pastirska briga, pod vlašću dijecezanskog biskupa, povjerena župniku kao njezinu vlastitom pastiru.*

⁷¹ Glavni izvori kanonskog prava su opći sabori i oni igraju najveću ulogu u redakciji crkvenih zakonika. Tako je bilo i za oba crkvena Zakonika iz prošlog stoljeća (1917. i 1983.). U to se možemo lako uvjeriti samo ako barem malo povirimo u izvore Zakonika (1917. i 1983.).

⁷² U dokumentima II. vatikanskog sabora riječ *paroecia* i *paroecialis* spominje se 33 puta, a riječ *parochus* 19 puta (usp. X. OCHOA, *Index verborum cum Documentis Concilii vaticani secundi*, Roma, 1967., str. 356). O problematici oko župe do 1985. god. vidi, npr. literaturu u: *Münsterischer Kommentar...*, Literaturverzeichnis vor 515, Pfarrei, Literatur/1 Paarhammer.

Kan. 515, § 1. navodi da je župa »certa communitas christifidelium« – *određena zajednica Kristovih vjernika*. Ta pravno »određena zajednica vjernika«⁷³ ima pravno određene granice gdje vjernici žive; ona je samostalna javna pravna osoba, odijeljena od drugih pravnih osoba (samostan, kanonički kaptol), za koju kao vlastiti pastir-župnik treba biti pravno određeni prezbiter (svećenik) – fizička osoba – uvijek pod *vlašću* dijecezanskog biskupa, tako da pravna osoba više ne može biti župnik. Zato ćemo obraditi:

- a) »određena zajednica vjernika« – župa i župnik;
- b) kanonički kaptol i župa;
- c) župa osnovana u crkvi Ustanove ili Družbe i njima povjerena;
- d) dva župna vijeća i različite skupine vjernika na župi.

a) »Određena zajednica vjernika« – župa i župnik

Budući da je zakonodavac u Zakoniku iz 1983. u II. knjizi »Božji narod« u VI. poglavlju spojio zakonsku normativu o župi i akterima na župi: »Župe, župnici i župni vikari«, i mi ćemo u našoj obradi ove materije slijediti logiku Zakonika iz 1983., tako da u našoj raspravi nećemo dijeliti župu od župnika, nego ćemo govoriti zajedno o župi i o župniku⁷⁴ jer se o tome kanoni isprepleću. Najprije je u Zakoniku iz 1983. određeno da je župa pravno »određena zajednica vjernika« na određenom području u partikularnoj Crkvi, na kojem Kristovi vjernici žive katoličku vjeru, slave sakramente, slušaju Riječ Božju, žive u određenom zajedničkom i pravnom odnosu između sebe i s vlastitim pastirom župnikom; stoga u istinskoj jednakosti svi trebaju »svatko prema svojem položaju i službi, sudjelovati u izgradnji Kristova Tijela!« (kan. 208), i moraju čuvati »svojim načinom djelovanja, (...) zajedništvo s Crkvom« (kan. 209). Zakonik iz 1983. u kan. 209, § 2. kaže svim vjernicima: »Neka s velikom brižljivošću obavljaju dužnosti koje imaju prema Crkvi, i općoj i partikularnoj, kojoj prema pravnim propisima pripadaju.«

Iako je župa pravno »određena zajednica Kristovih vjernika« ipak, prema kan. 528, § 1.: »Župnik je obvezan osigurati da se Božja riječ cjelovito navješta onima koji se nalaze na župi. (...) da evanđeoska poruka dopre do onih koji su odstupili od života po vjeri ili koji ne ispovijedaju pravu vjeru.« Tu je Zakonik

⁷³ Ovdje je lat. *christifidelis* prevedeno na hrvatski jednostavno »vjernici«, što je jasno samo po sebi jer se taj termin nalazi u kontekstu Crkvenog Zakonika, u protivnom bi trebalo prevesti s kršćani ili Kristovi vjernici jer su se u Antiohiji prozvali kršćani, pristaše Kristove: »hrematisai te protos en Antiohia tous mathetàs Christianoù«, lat. »ita ut cognominarentur discipuli, Christiani« (Dj 11, 26).

⁷⁴ Usp. *Communicationes*, vol. XIII, br. 1. 1981., str. 146–151. Art. IX. *scheme* novoga Zakonika bio je naslovljen »De paroeiis et de parochis«.

iz 1983. proširio djelovanje župnika i na one koji ne žive kako Crkva hoće, niti su uopće Kristovi vjernici. U tom, može se reći misijskom poslanju župnika, treba se očitovati briga za sve ljude na području župe. Ovdje nije ništa rečeno kako bi župnik trebao djelovati u osobnim župama, osim da je svaki Kristov vjernik pozvan i poslan propovijedati u svom redu i svom staležu u zgodno i nezgodno vrijeme kako bi izvršio Kristov zakon, a taj je: životom i riječju župnik je obvezan naviještati Božju Riječ svima koji se nalaze u župi (kan. 528, § 1.), a to će postići ako svoje vjernike upozna posjećujući ih i sudjelujući u njihovim »brigama« i tjeskobama (kan. 529, § 1.). Ti kanoni zahtijevaju posebnu obradu, posebno stručnjaka iz pastoralne teologije i misijskoga poslanja Crkve našega vremena.

Prelazeći поблиže na naše razlaganje naglašavamo da, iako nije lako donositi pravne definicije – svaka je definicija u pravu nezahvalna (opasna!), ipak možemo reći da je Zakonik iz 1983. definirao, tj. поблиže označio i župu i župnika:

1) zakonodavac je u kan. 515, § 1. odredio (definirao) župu teološki i pravno, što je prihvatio i ZKIC.⁷⁵ Tako, prema kan. 515, § 1. *župa* je »certa communitas christifidelium« – *određena zajednica vjernika* – koja je stalno ustanovljena u partikularnoj Crkvi, a može biti područna ili osobna (kan. 518);

2) *župniku* je prema kan. 515, § 1. povjerena pastirska briga za određenu župu, i on je pod vlašću dijecezanskog biskupa. Slijedeći kan. 515, § 1. zakonodavac u kan. 519 izričito određuje župnika: »Župnik je vlastiti pastir povjerene mu župe koji vodi pastoralnu brigu za predanu mu zajednicu pod vlašću dijecezanskog biskupa.« Isti kanon kaže da župnik treba voditi pastoralnu brigu za župu »prema pravnoj odredbi« (ad normam iuris). Prema kan. 521, § 1., određeno je: »Da bi tko bio valjano postavljen za župnika, treba da ima sveti red prezbitera.«

Zakonik iz 1983. je odredio, za razliku od prethodnog crkvenog zakonodavstva, da pravna osoba ne može biti župnik (kan. 520, § 1.; usp. kan. 510, § 1.).

⁷⁵ U ovom prikazu ne govorimo o *kao-župi* (quasi paroecia) za koju Zakonik iz 1983. u kan. 516 § 1. izričito kaže: »Osim ako se pravom određuje što drugo, sa župom se izjednačuje kao-župa, koja je određena zajednica vjernika u partikularnoj Crkvi, povjerena svećeniku, kao vlastitom pastiru, a koja zbog posebnih okolnosti još nije postala župa.

§ 2. Gdje neke zajednice ne mogu postati župe ili kao-župe, neka dijecezanski biskup na drugi način osigura pastoralnu skrb za njih.«

Ovdje nećemo posebno govoriti ni o župi kako propisuje: Zakonik kanona Istočnih crkava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima (= ZKIC) Glas Koncila, Zagreb, 1996. Citiramo samo kan. 279 koji kaže : »Župa je određena zajednica vjernika trajno ustanovljena u eparhiji za koju je pastirska briga povjerena župniku.« (usp. C. G. FÜRST, »La parrocchia nel Codice di diritto canonico delle Chiese Orientali (CCE)«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 289–307). U kan. 279 ZKIC ne govori pod čijom je župnik vlašću, niti kaže da je on kao njezin vlastiti pastir, kako stoji u Zakoniku iz 1983. u kan. 515, § 1.

Drugim riječima, prema crkvenom zakonodavstvu vlastiti pastir župe – župnik je samo fizička osoba – prezbiter.⁷⁶

Dijecezanski biskup povjerava pastirsku briga za župu župniku kao njezinu vlastitom pastiru (kann. 515, §1); on ga postavlja i dodjeljuje mu župničku službu prema kann. 521 i 523, te drugim kanonima koji se mogu primijeniti na župničku službu (kann. 146–156)⁷⁷; u svojoj partikularnoj Crkvi dijecezanski biskup slobodnim podijeljivanjem popunjava crkvene službe, osim ako se pravom izričito određuje nešto drugo (kan. 157). Među »nešto drugo«, može se smatrati i odredba Zakonika iz 1983. u kan. 523 gdje se prepušta pravo predlaganja ili biranja onoga koji će imati pastirsku brigu za župu, uz uvjet da se obdržavaju propisi kan. 682, § 1.⁷⁸

Da bismo bolje shvatili sintagmu »određena zajednica vjernika«, možda bismo trebali pravnim jezikom reći da je župa »pravno određena zajednica vjernika«⁷⁹. Kažemo »pravno određena zajednica vjernika« jer za svaku »zajednicu vjernika«, koja nije pravno osnovana kao župa, ne može se reći da je pravna osoba-župa, koja ima svoje obveze i prava koja pripadaju župi u crkvenom (misli se na Katoličku crkvu /kan. 1/) ili u pravnom poretku Republike Hrvatske.

U *Schemi – Nacrtu Zakonika* iz 1977. god. bilo je predloženo da se za župu kaže da je ona »certa (...) populi Dei portio« što nije, kako vidimo, prihvaćeno, nego je prihvaćeno »certa (...) communitas christifidelium« – *određena zajednica vjernika*,⁸⁰ a za biskupiju je Zakonik iz 1983., u kan. 369, temeljeći se na

⁷⁶ Usp. J. BRKAN, »Župnik – vlastiti pastir župe«, u *Služba Božja*, XXXI/1991, 2, str. 129–150.

⁷⁷ O crkvenim službama prema Zakoniku iz 1983. vidi: BRKAN, *Opće odredbe zakonika kanonskoga prava*, str. 277–346.

⁷⁸ U kan. 682, § 1.: »Ako se radi o povjeravanju crkvene službe u biskupiji nekom redovničkom članu, dijecezanski biskup imenuje redovnika na prijedlog ili barem s pristankom mjerodavnog poglavara.« Usp. BRKAN, »Povjeravanje i osnivanje župe (kanon 520)«, str. 532–533.

⁷⁹ P. KRÄMER, »Pfarrei«, u: *Lexikon für theologie und Kirche*. Achter band, Pearson bis Samuel, Herder, Freiburg-Basel-Rom-Wien, 1999., kol. 162: »Pfarrei (...) ist eine rechtlich abgegrenzte Gemeinsh. v. Glaubigen, (...)« usp. Münsterischer Kommentar..., Pfarrei, Begriff und Wessen, 515/1 Paarhammer.

⁸⁰ Na sjednici od 19. travnja 1980. god. studijska skupina stručnjaka raspravljala je o »Schemi« - Nacrtu iz 1977.: »De paroeciis et de parochiis«. U toj Schemi bilo je predloženo da kan. 349 (novus), § 1. bude doslovno određeno kao definicija župe: »Paroecia est certa quae in Ecclesia particulari constituitur Populi Dei portio, cuius cura pastoralis, sub auctoritate Episcopi dioecesis, committitur sacerdoti, paroeciae parocho, eisdem pastori proprio.« Kako vidimo, u Zakoniku iz 1983. stoji »certa communitas christifidelium«, a bilo je predloženo »certa ... populi Dei portio«. Riječ »portio« su saborski oci primjenili na biskupiju. Naime, u Christus Dominus, br. 11 se kaže za biskupiju da je ona, tj: »Dioecesis est Populi Dei portio« – biskupija je dio Božjega naroda. Na prijedlog jednoga konzultora koji je predložio da se izraz »communitas fidelium« stavi umjesto »populi Dei portio«, tajnik povjerenstva (komisije) za reformu Zakonika prihvatio je prijedlog konzultora s obrazloženjem: »(...) perché la parola 'portio' esprime più un fatto fisico statico che una dinamica interazione tra più persone unite

Christus Dominus, br. 11, odredio »Dioecesis est populi Dei portio« – *Biskupija je dio Božjega naroda*. Velika je ekleziološka razlika između župe i partikularne Crkve; npr. dok je biskupija »populi Dei portio« – *dio Božjega naroda*, dotle je župa određena zajednica vjernika trajno ustanovljena u partikularnoj Crkvi (kann. 369 i 515, § 1.). Zakonik iz 1983. u kan. 374 određuje da se biskupija ili druga partikularna Crkva podijeli na različite dijelove ili župe »dividatur in distinctas partes seu parocias«. U § 2. kan. 374 kaže da se, radi promicanja zajedničkog pastoralnog djelovanja, može (*coniungi possunt*) više bližih župa povezati u posebne skupine, »kao što su dekanati« (*uti sunt vicariatus foranei*). Na čelu dekanata je svećenik: *dekan* ili *arhiprezbiter*, ili se može nazvati drugim nazivom (kan. 553).⁸¹

Župa – pravno određena zajednica vjernika, stalno je ustanovljena u partikularnoj Crkvi, a partikularna je Crkva dio Božjega naroda, »u kojoj uistinu jest i djeluje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva«. Za župu nije rečeno da u njoj djeluje partikularna Crkva, nego da je župniku pastirska briga povjerena i da on djeluje na župi pod vlašću dijecezanskog biskupa. Za župu u kan. 515, § 1. stoji da je povjerena župniku »*committitur parochia*«, a za partikularnu Crkvu ili biskupiju se kaže : »*quae Episcopo (...) conceditur*«. Ovdje je razlika u latinskom izrazu »*conceditur*« od »*committitur*«, ali se to u hrvatskom prijevodu ne vidi, jer je prevedeno na hrvatski istim terminom »povjerava«, itd.

sotto lo stesso Pastore.« Drugi konzultor: »fa notare che quando si parlo della Dioecesi ci si attonne alla espressione 'Populi Dei portio' senza parlare di 'communitas fidelium' però concordando che qui si parli di comunità perchè l'aspetto comunitario si avverte di più nell'ambito della parrocchia.« Tako je prihvaćeno izostavljanje termina »portio« u definiciji župe, te je za župu prihvaćen termin »*communitas*«. Smatramo da se samim terminom »*communitas*« za župu drži se da se župu smatra više zajednicom vjernika nego biskupiju. Dalje su konzultori, prema zapisniku, rekli: »La caratteristica della parrocchia non è certamente né il territorio né la comunità, bensì che una parte della Chiesa sia affidata al parroco come proprio Pastore con diritti e doveri determinati. Concordano tutti perchè si dica 'christifidelium communitas' al posto di 'Populi Dei portio'« (*Communicationes*, vol. XIII, br. 1, 1981., str. 145–148).

Biskupiju, na temelju II. vatikanskog sabora (SC 41; LG 25, 26, 28; CD 11; PO 4, 5), Zakonik iz 1983. kan. 369 definirao je: »Biskupija je dio Božjega naroda koji se povjerava na pastoralnu brigu biskupu u suradnji s prezbiterijem, tako da, prijanjajući uza svojeg pastira koji ga po Evangelju i euharistiji sabire u Duhu Svetome, tvori partikularnu Crkvu u kojoj uistinu jest i djeluje jedna, sveta, katolička i apostolska Kristova Crkva.«

⁸¹ Zakonik iz 1983. posvetio je u II. knjizi »Narod Božji«, VII. poglavlje »De vicariis foraneis« (Dekani), kann. 553–555. Posebno kan. 555, § 1., navodi dužnosti dekana, ali krajevno pravo može, u skladu s Općim pravom, propisati posebne ovlasti za dekane, tj. dekan treba opsluživati propise o dekanima, ako ih ima, a to su propisi iz posebnih Statuta koje može propisati dijecezanski biskup.

Nova formulacija Zakonika iz 1983., u kan. 515, § 1., više odgovara biblijskom i ekleziološkom shvaćanju crkvene ustanove – župe. Prema definiciji kan. 515, § 1., župa je » certa *communitas christifidelium*« – određena zajednica Kristovih vjernika ili kako je prevedeno na hrvatski *određena zajednica vjernika*, koja je trajno ustanovljena (ne privremeno ili provizorno). Župa je, pravno govoreći, »određena zajednica vjernika« ili određena formirana zajednica vjernika s pravnom osobnosti koja okuplja sve vjernike na nekom određenom području ili sve skupine vjernika na određenom području koje trebaju biti sa župom *komplementarne* tako da pomažu župi također *institucionalno* odnosno *formalno-pravno* : *župno pastoralno vijeće* (=ŽPV) i *župno ekonomsko vijeće* (=ŽEV) / i *neinstitucionalno* ili *neformalno*, kako bi različite skupine Kristovih vjernika pomagale, rekli bismo današnjim rječnikom, surađivale u procesu uključivanja svih Kristovih vjernika u živu akciju Crkve – apostolat župe.

Svi Kristovi vjernici laici, pod vodstvom svojih pastira, udruženi ili kao pojedinci, u duhu Crkve našega vremena, trebaju na nekom određenom području u »određenoj zajednici vjernika« – župi, raditi na tome da evanđelje učine vidljivijim, liturgiju učinkovitijom, katoličku vjeru prihvatljivijom, i to na sebi svojstven laički način na različitim područjima ljudskog djelovanja, tj. na: vjerskom, gospodarskom, političkom, kulturnom području, te u masmedijima (televizija, tisak, film, kazalište).⁸² Župnik kao vlastiti pastir župe uvijek treba djelovati pod *vlašću* dijecezanskog biskupa prihvaćajući i ljubeći svoje vjernike kao »Dobri

⁸² Danas je *kairos* uključivanja još neuključenih laika u apostolat odnosno pastoral župe. Bez razlike ima li dovoljno klera ili nema, promatrajući crkvenu stvarnost teološki, laici su jednakodostojanstveni članovi »Božjeg naroda«, a današnje crkveno zakonodavstvo im ne priječi da se odazovu na »zov Duha« ili institucionalne Crkva. Crkva poziva svoje vjernike laike ne samo da *surađuju*, nego i da svojim posebnim laičkim statusom, zajedno s pastirima, izgrađuju mjesnu Crkvu, posebno »određenu zajednicu vjernika« – župu, tj. da *sudjeluju*. Potrebe su velike, posebno kod nas u postkomunističkome vremenu, npr. pastoral katekumena, pastoral onih koji se vraćaju k Crkvi, a kršteni su i to znaju samo iz krštenice ili »iz papira«, priprava za sakramente, posebno priprava za ženidbu, pastoral mladih ženidbenih parova, vođenje raznih djela dobrotvornosti (karitas), djece, mladeži, skupina, udruga, itd. Ako ih i službeno Crkva zapošljava, oni nipošto ne smiju »imitirati klerike«. Odnos vjernika među sobom i prema Crkvi te angažman katoličkog laikata u poslanju Crkve, najviše se može očitovati u pravno određenoj zajednici vjernika – župi. Pravo ne priječi, Crkva poziva, pastirima trebaju poučiti laike da po načelima praktične teologije, pripreme laike na djelo evangelizacije, posebno na župi. Usp. J. ČORIĆ, »Nova župa–mogućnost angažmana katoličkog laikata«, u: *Kateheza* 22 (2000), br. 4, str. 335–341; F. G. BRAMBILLA, »La parrocchia del futuro. Istantanee di una transizione«, u: *Il regno-attualità* 16/2001, str. 560–573. Posebno upozoravam na str. 566 gdje je naš autor naveo pozamašnu literaturu koja se odnosi na župu nakon II. vatikanskog sabora.

Pastir«, tj. trebaju imati Isusa Krista, jedinog Otkupitelja čovjeka, kao vrhovni zakon kojem služe sva pastoralna sredstva ili pastoralna strategija.

Kada Zakonik iz 1983. kaže »pod vlašću dijecezanskog biskupa«, to treba shvatiti kao primjenu, u zakonu i u praksi, *načela subsidijarnosti*. To V. načelo *Biskupske Sinode*, izglasano na sjednici 3.–8. travnja, 1967. god. glasi: »V. De applicando principio subsidiaritetatis in Ecclesia«, Zakonik iz 1983. god. je prihvatio i ovom slučaju.⁸³

Župnik je dužan surađivati sa svojim biskupom. Tu su najmanje dva razloga: a) župnik je dužan biskupu poslušnost kao i svaki klerik, i b) kao župnik, jer je župa prema kan. 515, § 1. dio partikularne Crkve, a župnik kao njezin vlastiti pastir uvijek je »pod vlašću dijecezanskog biskupa«. Poznati crkveni pravnik *D'Ostilio*⁸⁴ piše: »Come il Papa è il pastore pastorum, così il Vescovo diocesano è il Parochus parochorum.« Župu se nikako ne može shvaćati neovisno od partikularne Crkve. Prema AA 10, župa je »cellula« biskupije, kao što »cellula« ne može opstati bez tijela jer »ex cellulis« živi tijelo-biskupija, tako ni župa ne može opstati bez biskupije. Zajedništvo na župi posebno traži II. vatikanski sabor u AA 10 i LG 28. Župnik mora biti u suradnji s ostalim klericima, a kan. 245, § 2. traži da se već za vrijeme odgoja i obrazovanja pitomci (klerici) odgajaju prožeti ljubavlju prema Kristovoj Crkvi, sinovskoj ljubavi i

⁸³ Za načelo subsidijarnosti glasovalo je, od 187 prisutnih glasača na Biskupskoj Sinodi, 128 placet, 58 placet i. m. i 1 non placet (usp. *Pontificia commissio Codici iuris canonici recognoscendo Communicationes*, (dalje: *Communicationes*) 1/1969, str. 55–56; 2/1969, 80–82, 100). Nekako bi se moglo reći, kao što je biskup *vlastiti pastir biskupije*, slično tome je župnik *vlastiti pastir župe*. Župnik, snagom svoje službe, ima sve ovlasti potrebne za pastoralnu brigu u određenoj zajednici vjernika. On nije obični biskupov »delegat« ili »vikar«, on na neki način (quodammodo) čini biskupa prisutnim u određenoj zajednici vjernika (LG 28; PO 5; SC 42). Župnikova je vlast na župi *redovita*. Ona je spojena sa službom »ipso iure« (kan. 131, § 1.). Bez sumnje, župnikova je vlast podložna biskupovoj vlasti, ali biskup ne bi smio, bez opravdanog razloga, župniku ograničiti vršenje vlasti upravljanja koje ima po pravu. Župnik ima jurisdikciju, ali ne kaznenu ili zakonodavnu. On svoju vlast može i delegirati (kan. 137), osim ako mu to ne dopušta zakon. Npr. ne može župnik nekoga delegirati za sakrament ispovijedi, jer je to dozvoljeno samo mjesnom ordinariju i poglavaru ustanove apostolskog života (kan. 969, §§ 1.–2.). Župnik može delegirati nekoga za prisustvovanje sakramentu ženidbe, itd. Neki pogrešno kažu da je biskup »glavni župnik« neke župe ili »župnik biskupije«. Barem je sada jasno da je župa različita od biskupije, što nije bilo jasno u prvim stoljećima kršćanstva. Župnik je kao vlastiti pastir »određene zajednice vjernika« i kao takav, prema kanonskim propisima, redovnom vlašću služi zajedništvu Crkve, uvijek pod biskupovom vlašću. Treba dobro razlikovati činjenicu da je dijecezanskom biskupu povjeren »dio Božjega naroda«, određena biskupija, a župniku je dijecezanski biskup povjerio određenu zajednicu vjernika koja je dio određene biskupije (partikularne Crkve).

⁸⁴ D'OSTILIO, *Il parroco religioso*, str. 108.

tijesno povezani s rimskim prvosvećenikom, da prionu uz svoga biskupa kao vjerni suradnici, te traži da surađuju s biskupskim prezbiterijem kojega će biti sudionici »u služanju Crkve« (in Ecclesiae servitio erunt consortes). Vjernici na župi trebaju imati u vidu kan. 209, §§ 1.–2., koji kaže da su vjernici obvezni uvijek čuvati zajedništvo s Crkvom, te obavljati dužnosti koje imaju prema Crkvi, i općoj i partikularnoj, kojoj prema pravnim propisima pripadaju. U tom smislu župnik je, između ostaloga, obvezan »brižljivo obavljati pastirsku službu« (kan. 529, § 1.). Ovdje treba imati u vidu i kan. 209 koji od vjernika traži da čuvaju zajedništvo s Crkvom.

Župniku se, kad god je to potrebno za pravilno obavljanje pastoralne službe može *pridružiti* (parochi adiungi possunt) jedan ili više župnih vikara koji mu pomažu u pastoralnoj službi i oni su pod njegovim vodstvom (župniku su pridruženi, a nisu dani župi!) (kan. 545–552).⁸⁵ Župnik bi, zajedno s različitim skupinama vjernika u župi, trebao svjedočiti evanđeoske vrednote i pružati svjedočanstvo istinskog katoličkog života na području konkretne župe i šire.⁸⁶ Bogatstvo župe su razni pokreti u župi, posebne udruge, bazične skupine. One ne umanjuju djelatnost župe, nego je čine sve učinkovitijom crkvenom strukturom.⁸⁷

Kada Zakonik iz 1983. u kan. 515, § 1. kaže da je župa »određena zajednica vjernika«, time je vrlo uopćenom formulacijom, ukazao da tu pravno ustanovljenu zajednicu vjernika – župu – čini zajedništvo svih vjernika ili posebna vrsta vjernika (jezik, nacionalnost...) na određenom području, tj. da su svi vjernici, kako pojedinačno, tako i udruženo na bilo koji dopušteni način, punopravni članovi pravno određene župne zajednice. Skupine vjernika ili udruge vjernika ili bazične zajednice ili karizmatске zajednice itd., ne moraju biti trajno ustanovljene ili imati vlastitoga pastira kojeg imenuje dijecezanski biskup, jer je i njihov pastir župnik kojega postavlja dijecezanski biskup. Bilo koja skupina Kristovih vjernika samo je dio župe, a župa je, za razliku od drugih skupina ili zajednica vjernika, jedinstvena zajednica vjernika, i to: *proročka, liturgijska, pastoralna i upravna* (administrativna) zajednica Kristovih vjernika na određenom području neke partikularne Crkve.

Kao što su župnik i župljani pod auctoritetom dijecezanskog biskupa, tako su, slično tome, sve ostale skupine ili vjerničke zajednice i njihovi voditelji pod

⁸⁵ Usp. BRKAN, »Župni vikari (kan. 545–552). Odnos župni vikar-župnik«, u: *Bogoslovska Smotra*, LXVI/1996, 1, str. 89–105.

⁸⁶ Usp. A. MAZZOLENI, *Le strutture comunitarie della nuova parrocchia*, Ed. Paoline, Roma, 1982.

⁸⁷ U. A. BORRAS, *La parrocchia. Diritto canonico e prospettive pastorali*, ED Bologna, 1997.

različitim nazivima, na području određene župe, koje nisu izuzete, *pod višom vlašću* posebnog pastira – župnika.

Župa kao »određena zajednica vjernika«, o kojoj ovdje raspravljamo, trajno je, prema propisima Crkvenog prava, ustanovljena u određenoj partikularnoj Crkvi (ili biskupijama ako je riječ o osobnoj župi, m. op.). Skupina vjernika ili neka vjernička zajednica u župi nije trajno pravno ustanovljena s elementima župe, i o njoj se ne može govoriti kao o pravno »određenoj zajednici vjernika« – župi, nego kao o posebnoj vjerničkoj skupini unutar pravno određene zajednice vjernika koju Zakonik iz 1983. naziva i župa. Sve skupine vjernika na župi su podređene župi; one su njeno bogatstvo, a ne konkurencija. Župnik je vlastiti pastir svih vjernika na župi, kako svakoga pojedinačno, tako i onih koji su na bilo koji način udruženi, uvijek pod vlašću dijecezanskog biskupa.

b) Kanonički kaptol i župa

Zakonik iz 1983. u kan. 510, § 1. prihvatio je odredbu iz *Motu proprio* pape Pavla VI. od 6. kolovoza 1966. koja se nalazi u »Ecclesiae Sanctae«⁸⁸ i odredio da se ubuduće župa ne sjedinjuje s kanoničkim kaptolom. Što se tiče onih župa koje su već sjedinjene s nekim kanoničkim kaptolom, određeno je da ih treba dijecezanski biskup odijeliti od kaptola, a § 2. istog kanona propisao je da u crkvi, koja je istodobno i župna i kaptolska, treba odrediti župnika, kojega izabire kaptol između članova kaptola ili izvan članova kaptola. Taj župnik ima obveze i prava koja kanonsko pravo udjeljuje svim ostalim župnicima.

⁸⁸ ES, I, br. 21, § 2.: »Župe neka se više ne ujedanju pleno iure Kaptolima kanonika. Ako ih ima ujedinenih neka se, saslušavši kako Kaptol, tako i Svećeničko Vijeće, odvoje i postavi župnik - izabran bilo između kanonika ili ne - koji će imati sve ovlasti, koje pripadaju župnicima po propisima prava.« Zakonik iz 1983. u poglavlju o župama, župnicima i župnim vikarima ne donosi pravnu regulativu o kanoničkom kaptolu i župi. Zato ni mi ovdje nemamo namjeru posebno raspravljati o »kanoničkom kaptolu« jer je o njima riječ u IV. poglavlju II. knjige Zakonika iz 1983. Ovdje smo samo usput željeli upozoriti na odredbu kan. 510, § 1.: »Neka se župa više ne sjedinjuje s kanoničkim kaptolom; koje su sjedinjene s nekim kaptolom, neka ih dijecezanski biskup odijeli od kaptola.« Ovaj propis je logičan i može se usporediti s kan. 520, § 1. samo ondje gdje se kaže: »Neka pravna osoba ne bude župnik.« Razlika je u tome što je kan. 520, § 1. smješten u VI. poglavlje »Župe, župnik i župni vikari«, a kan. 510, § 1. u poglavlje IV.: »Kanonički kaptol«. No, kako bilo, ne može se ubuduće s pravnom analogijom tumačiti »župa kanoničkog kaptola« s »povjerenjem župe kleričkim redovničkim ustanovama«. Sada je jasno kako su te dvije stvari toliko različite da ih se ubuduće treba pravno vrednovati na sasvim drugačiji način. Sama činjenica što je zakonodavac smjestio kan. 520, §§ 1.–2. u II. knjigu, poglavlje VI. »Župe, župnici, župni vikari«, a kan. 510, §§ 1.–4., u II. knjizi, poglavlje IV. pod naslovom »Kanonički kaptol«, u prilog su naše tvrdnje.

Pastoralne obveze župnika dijecezanski biskup treba uskladiti sa zadaćama koje su svojstvene kanoničkom kaptolu.⁸⁹ U takvom slučaju treba paziti da jedni drugima ne smetaju, a u slučaju možebitnih sukoba, njih dijecezanski biskup treba razriješiti. U kan. 510, § 3. zakonodavac zahtijeva da se »prije svega« dijecezanski biskup brine da se prikladno udovolji pastoralnim potrebama vjernika.

Milostinja data crkvi, koja je istodobno župna i kaptolska, u kan. 510, § 4. *pretpostavlja se* (praesumuntur) da je data župi »osim ako je utvrđeno nešto drugo«. To »nešto drugo« treba dokazati ispravom ili voljom davatelja.

c) *Župa osnovana u crkvi ustanove ili družbe i njima povjerena*

Papa Pavao VI. u *Motu proprio* od 6. kolovoza 1966. god., koji počinje riječima »Ecclesiae Sanctae«, imajući u vidu dekret II. vatikanskog sabora *Christus Dominus*, br. 32, o osnutku, ukinuću i obnovi župe, u pravilima za provođenje toga dekreta odredio je u ES, br. I, 33, § 1. da mjesni ordinarij može svojom vlašću, uz pristanak mjerodavnog poglavara redovničke ustanove: 1) *povjeriti župu* (postest paroeciam committere) redovničkoj ustanovi; 2) isto tako može je *ustanoviti u crkvi ustanove*, uvijek uz pristanak mjerodavnog poglavara redovničke ustanove. Takva župa može biti povjerena *za trajno ili za određeno vrijeme*.

U oba slučaja treba te pravne radnje urediti *pisanim ugovorom* (conventio scripta). Ugovor treba biti sklopljen između dijecezanskog biskupa i mjerodavnog poglavara određene redovničke ustanove. U odluci (deketu) povjeravanja župe ili osnivanja župe u crkvi ustanove, između ostaloga, treba *izričito i točno potanko odrediti (expresse et accurate definiantur)*:

- 1) što se odnosi na djelatnosti koje treba obaviti (quae ad opus explendum),
- 2) što se odnosi na osobe koje treba da se dodijele (ad personas eidem ad dicendas),
- 3) i što se odnosi na stvari ekonomske naravi (ad res oeconomicas spectent).⁹⁰

⁸⁹ Usp. CHIAPPETTA, *Il manuale del parroco*, str. 56–57.

⁹⁰ O ovoj problematici opširnije usp. J. BRKAN, »Povjeravanje i osnivanje župa (kan. 520)«, u: *Riječki teološki časopis*, IX/2001, br. 2, str. 515–546, posebno vidi bilješku 33. na str. 531. Ovdje upozoravam čitatelje gornjeg članka da je iz izvornog teksta u Riječkom teološkom časopisu ispušteno nekoliko bilježaka, neke bilješke nisu na odgovarajućem mjestu, a naslov »sammario« bez razloga promijenjen. Urednik se autoru pismom i preko telefona ispričao! Usp. CHIAPPETTA, *Il manuale del parroco*, str. 1259–1262. O poslanju redovnika u župnoj pastvi kod nas, usp. J. BRKAN, »Spasiteljsko poslanje redovništva u našoj Crkvi i odnosi s biskupima«, u: *Služba Božja*, XXV/1985, br. 1, str. 11–13.

Dio odredbe iz ES, I, 33, § 1.⁹¹ preuzeo je Zakonik iz 1983. u kan. 520, §§ 1.–2.⁹², koji je tu odredbu u nečemu *proširio*, u nečemu *ograničio*. Odredbu je kan. 520 *proširio* i na *kleričke družbe* apostolskog života, a nešto je *suzio* jer je u odredbi iz *Ecclesiae Sanctae*, I, 33, § 1. bilo rečeno da dijecezanski biskup može »potest« župu *povjeriti* »redovničkoj ustanovi«, tj. općenito bilo kojoj redovničkoj ustanovi, a kan. 520 je odredbu *suzio* odnosno *ograničio* samo na *kleričke redovničke ustanove*: »Episcopus dioecesanus (...) potest parociam committere instituto religioso clericali«; dakle, prema kan. 520, dijecezanski biskup može župu povjeriti *kleričkoj* redovničkoj ustanovi i *kleričkoj* družbi apostolskog života. Ovdje je važno zapaziti termin »kleričkoj«, iz čega možemo zaključiti da se župa ne može povjeriti *laičkoj* redovničkoj ustanovi, što ne priječi, uz određene uvjete, da prezbiter neke nekleričke ustanove bude imenovan za župnika. Dapače!

Kada govorimo o pojmu župe i župnika, onda smatramo da je najveća novost u Zakoniku iz 1983., u odnosu na redovničke župe i prethodno crkveno zakonodavstvo i običaje, što više, prema kan. 520, § 1., pravna osoba ne može biti župnik. U kan. 520, § 1. izričito i jasno je određeno: »Neka pravna osoba

⁹¹ ES, I, 33, § 1.: »Mjesni Ordinarij može svojom vlašću uz pristanak nadležnog Poglavara, povjeriti župu redovničkom Institutu, pa i tako da je osnuje u crkvi toga Instituta. Ta župa, može biti povjerena bilo zauvijek, bilo za određeno vrijeme. U oba slučaja treba stvar urediti pismenim ugovorom između Ordinarija i nadležnog Poglavara Instituta. U tom ugovoru između ostalog neka bude izričito i točno navedeno što spada na posao koji treba obaviti, na osobe kojima je povjeren i stvari ekonomske naravi.«

U § 2. istog dokumenta čitamo: »Mjesni Ordinarij može imenovati redovnika, s dopuštanjem vlastitog poglavara, za župnika i u župi koja nije povjerena Redu, načinivši poseban i prikladan ugovor s nadležnim Poglavarom toga Reda.« Ovaj smo prijevod preuzeli iz: *Nova et Vetera*, XXVIII, br. 1–2, Sarajevo, 1978., str. 367–368.

⁹² Ovdje, radi praktičnih razloga, donosim na hrvatskom jeziku kan. 520, § 1. i 2. Tekst § 1. glasi: »Neka pravna osoba ne bude župnik; ipak dijecezanski biskup, ali ne dijecezanski upravitelj, može, s pristankom mjerodavnog poglavara, povjeriti župu kleričkoj redovničkoj ustanovi ili kleričkoj družbi apostolskoga života i osnovati je u crkvi ustanove ili družbe, ipak pod tim uvjetom da jedan prezbiter bude župnik župe ili, ako se pastoralna briga solidarno povjeri nekolicini, voditelj o kojem se govori u kan. 517, § 1.«

§ 2.: »Povjeravanje župe, o čemu se govori u § 1., može biti ili za trajno ili na unaprijed određeno vrijeme; u oba slučaja neka se to učini pisanim ugovorom sklopljenim između dijecezanskog biskupa i mjerodavnog poglavara ustanove ili družbe, u kojemu neka se uz ostalo izričito i jasno odredi što se odnosi na djelatnosti koje treba da se obavljaju, na osobe koje treba da se dodijele toj djelatnosti i na ekonomske stvari.«

ne bude župnik.«⁹³ Dakle, samo fizičku osobu: svećenika-redovnika ili bilo kojeg drugog svećenika kojega dijecezanski biskup nađe sposobnim, može imenovati, uz kanonske propise, držeći se općeg i partikularnog prava,⁹⁴ za pastira-župnika, pravno »određene zajednice vjernika«. Dakle, župnik je prema današnjem crkvenom zakonodavstvu samo fizička osoba, a ono što je prije mogla biti i »moralna osoba«. Kako vidimo, Zakonik iz 1983. odbacio je višestoljetnu praksu i disciplinu. To treba imati na umu kada se kaže da je bilo koji župnik kao vlastiti pastir pravno određene župe (kan. 515, § 1. i 519), dok pravna osoba više ne može biti župnik. Pravna osoba je samo župa kao pravno »određena zajednica vjernika«.

⁹³ Usp. D'OSTILIO, *Il parroco religioso*; Münsterischer Kommentar..., Inkorporierte Pfarrei, anvertraute Pfarrei 520/1 Paarhammer; usp. BRKAN, »Povjeravanje i osnivanje župa (kanon 520)«, str. 515–546. Radi novonastalih okolnosti u Crkvi i u Republici Hrvatskoj, tj. radi novog zakonodavstva o župama i materijalnog uzdržavanja uposlenih na župi (i laika i klerika), *pisani ugovor se može napraviti*: 1) za povjeravanje novih župa (mora se napraviti); 2) za pravno uređenje starih župa, tj. onih župa koje nisu bile povjerene pisanim ugovorom, tj. župe *pleno iure unite* ili *incorporate*; 3. za one župe koje su već povjerene pisanim ugovorom (od 1966. god.).

⁹⁴ Treba pripaziti na kan. 591 Zakonika iz 1983., koji je donio propis o *izuzetosti ili egzempciji* (*lat. eximo*) *redovničkih ustanova*, prema kojemu »(papa) instituta vitae consecratae ab Ordinariorum loci regimine eximere potest sibi que soli vel alii ecclesiasticae auctoritatis subiecerit«. Glavni izvor za kan. 591 zakonodavac je uzeo iz II. vatikanskog sabora, *Lumen Gentium*, br. 45 gdje se, između ostaloga, kaže : »(...) može Papa svaku ustanovu savršenosti i pojedine članove, na temelju svoga primata nad svom Crkvom, s obzirom na opću korist, izuzeti od jurisdikcije mjesnih ordinarija i samomu sebi podvrgnuti.« Važno je ovdje naglasiti da u sintagmi iz LG 45: »i pojedine članove« (ac sodales singuli), zakonodavac u Zakoniku iz 1983. kan. 591 je izostavio, jer, naime, u kan. 591 stoji samo »ustanove posvećenoga života« (instituta vitae consecratae), tako da se u Zakoniku iz 1983. u kan. 591 tj. nakon II. vatikanskog sabora, ne nalazi propis o *izuzetosti* pojedinog člana ustanove od jurisdikcije (vlasti) mjesnog ordinarija! U kan. 591 govori se o »ustanovama«, a ne o pojedinom članu ustanove ili o posebnoj kategoriji (vrsti) članova ustanove (npr. župnici, župni vikari, itd.). Usp. još CD 35, 3. i *Kriteriji*, 8, 22. Važeći crkveni propis o *izuzetosti* ustanova posvećenoga života od vlasti mjesnog ordinarija treba shvaćati u opciji kojom se Crkva, kao brižna majka, brine za opće dobro svih svojih udova, a ono je – spasenje duša. Kada je u pitanju unutrašnje upravljanje i stega same ustanove posvećenoga života papinskoga prava, onda se treba držati kan. 593 koji se poziva na kan. 586, a njegovi su izvori: LG 45; CD 35, 2, 3–4; *Kriteriji*, br. 9 c i d; 13 c; 28; 34 i 52. Tu ne bi smjelo dolaziti do uplitanja u mjerodavnosti mjesnog ordinarija i osobnog ordinarija, i obratno. I jedan i drugi ordinarij trebaju poštivati prava i obveze drugoga ordinarija koja imaju prema članovima ustanova posvećenoga života koji na bilo koji način radi u apostolatu, odnosno u pastoralu, bilo na župi ili bilo na kojem drugom radnom, apostolskom mjestu. Rekli bismo samo, građanskim rječnikom: treba vršiti »pravilo službe« i poštivati kako prava, tako i obveze drugoga.

d) Dva župna vijeća i skupine ili udruge vjernika u župi

Crkveni zakonodavac, prema današnjoj ekleziologiji, po zakonima nomotehlike, logično je smjestio crkvene propise o župi u II. knjigu Zakonika pod naslov »Narod Božji«, poglavlje VI. »Župe, župnici i župni vikari«. Time je istaknuo i čak nomotehnički nanovo izrazio poimanje Crkve II. vatikanskog sabora o župi. Tu se može vidjeti kako je ekleziologija II. vatikanskog sabora, o »Narodu Božjem« itekako utjecala na definiciju župe u kan. 515, § 1., gdje je propisano da je župa »određena zajednica vjernika«, mi bismo ovdje nadodali, u partikularnoj Crkvi. Zakonik iz 1983. god. je prihvatio i u pravnoj formi izrazio ekleziologiju II. vatikanskog sabora određivši župu kao pravno »određenu zajednicu vjernika«. Time je zakonodavac naglasio zajedništvo Kristovih vjernika (kršćana odnosno vjernika) određene župe; to zajedništvo »Božjeg naroda« na određenoj župi tvore svi župljani koji su članovi. Zato naglašavamo da župu tvore:

- a) razne skupine vjernika (obitelji, mladi, stari, djeca, srednjoškolci, studenti, profesori, radnici, pjevački zborovi, itd.). Za skupine vjernika ili »vjerničke zajednice« moglo bi se reći, građanskim rječnikom, da su posebne »interesne« skupine ili zajednice vjernika ili udruge vjernika.⁹⁵ Zakonik iz 1983. posebno govori o vjerničkim društvima, među kojima su najpoznatiji treći redovi (kan. 303). Ta vjernička društva trebaju imati svoje statute gdje se treba točno odrediti: svrha društva ili društvena zadaća, sjedište, upravljanje i uvjeti potrebni za učlanjenje. U statutima još treba odrediti načine djelovanja. Zakonodavac kaže da društva vjernika trebaju voditi računa o potrebi i koristi mjesta i vremena (kan. 304, § 1). Mjerodavna crkvena vlast nadzire društva i vodi brigu da se »u njima čuva cjelovitost vjere i čudoređa i bdjeti da se u crkvenu stegu ne bi uvukle zloupotrebe« (kan. 305, § 1.);
- b) Te skupine ili udruge (zajednice) nikako same ne sačinjavaju cijelu župu, nego su također pojedini vjernici, koji nisu članovi vjerničkih društava »interesnih« skupina ili udruga, jednako dostojanstveni, jednako pravni pripadnici ili članovi iste župe, i njih treba uključiti u spasenjsko poslanje određene župe; i

⁹⁵ U našim krajevima postojali su razni oblici laičkog apostolata i prije II. vatikanskog sabora: razne bratovštine (confraternitates, skule) koji su imale vlastite statute (matrikule) prema kojima su djelovali, Treći redovi (dominikanski i franjevački), »Hrvatski katolički pokret«, »Katolička akcija«, itd. O starijim oblicima apostolata laika u našoj crkvi (Splitska nadbiskupija), usp. »Crkva danas i sutra. Akti 55. Splitske sinode 'Različiti su darovi ali je isti Duh'«, u: *Crkva u svijetu*, Split, 1988., str. 91–103.

oni tvore župno zajedništvo.⁹⁶ Župu treba promatrati kao pravno određenu i ekleziološki strukturiranu zajednicu Kristovih vjernika koju sačinjavaju manje zajednice vjernika i vjernici pojedinci. U župi se treba ostvarivati vjernička zajednica i pojedinci u zajedničkom slavljenju Boga, služenju i svjedočenju katoličkih vrijednosti, što uvijek uključuje katolički pogled na život riječima i djelom (koinonia, liturgia, diaconia i martyria).

Ovdje je važno naglasiti da postoji opasnost da skupine vjernika na župi mogu dolaziti na pomisao da su one *autonomne* (neovisne) od »određene zajednice vjernika« – župe, a izgubiti iz vida da su svi vjernici, udruženi ili ne, članovi određene župe u kojoj se kao zajednici vjernika treba osjećati zajedništvo Kristovih vjernika i da je župa određeni dio partikularne Crkve koja je »dio Božjega naroda« (kan. 369), jer je u Zakoniku iz 1983. kan. 374, § 1. propisano: »Svaka biskupija ili partikularna Crkva neka se podijeli na različite dijelove ili župe.« Više bližih župa može se povezati u posebne skupine, kao što su dekanati, sa svrhom da se zajedničkim djelovanjem promiče pastoralna briga (kan. 374, § 2.).

Mogli bismo reći da je partikularna Crkva (biskupija) dio »Naroda Božjega«, župa pravno »određena zajednica vjernika«, a da dekanat tvori veza više susjednih župa radi pastoralne brige. Vjernici laici, članovi ustanova posvećenoga života, klerici, župnik, dekan te dijecezanski biskup trebaju uvijek osjećati s Cr-

⁹⁶ Npr. u zadnje vrijeme se može čuti za župu da je ona »zajednica zajednicâ«. Ta sintagma ne iscrpljuje pojam župe, nego su određene zajednice samo dio župe, a župa je temeljna zajednica svih zajednicâ. Moglo bi se nekako reći za župu da je ona *zajedništvo vjernika* bez posebne razlike jesu li oni udruženi u neku skupnost ili su pojedinci (individualno), tj. župu tvore, također i neudruženi vjernici, ali, slobodno individualno, na sebi svojstven način prihvaćaju župu kao svoju određenu zajednicu. Župnik kao vlastiti pastir župe treba te činjenice imati u vidu, posebno radi opasnosti da ne bi bilo »župa« u župi. Hrvatska biskupska konferencija u dokumentu: *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, izd. Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije. Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb-Zadar, 2000., u br. 6, str. 16 piše: »U takvom pak sveobuhvatnom katehetskom poslu u kojem po naravi stvari stavljam naglasak na stvaranje crkvenog zajedništva, *ne smije se zaboraviti čovjek-pojedinac*.« Usp. P. CIPROTTI, »I laici in nuovo codice di diritto canonico«, u: *Il nuovo codice di diritto canonico*, Romae, 1983., Lib. ed. della Pontificia università Lateranense, str. 107–117; usp. izvadak iz doktorske teze: A. POLEGU-BIĆ, *Laici u Crkvi i društvu u Hrvatskoj od 1900. Njihova duhovnost, Crkvena i društvena pozicija i njihove institucije na temelju prosudbe Drugoga vatikanskoga sabora*, Lepuri, 1999. Svi vjernici kao članovi pravno »određene zajednice vjernika« – župe, trebaju raditi u župi prema svome vlastitom zvanju i poslanju treba imati u vidu da svi ne mogu raditi sve. Npr. različita je duhovnost i djelovanje laika od duhovnosti i djelatnosti redovnika ili svećenika. Bilo bi pogrešno kada bi jedni druge oponašali i željeli biti npr. laici kao svećenici ili svećenici kao laici ili redovnici kao svećenici i laici. U Otajstvenom Tijelu Kristovu – Crkvi, udovi se razlikuju po poslanju i djelovanju, ali su jednaki po dostojanstvu. Svi udovi (vjernici) služe, po naravi same stvari, izgradnji i životu Crkve. Zadatak je svećenika, a posebno crkvenih Učilišta, da pravilno teološki obrazuju vjernike laike i da ih animiraju kako bi shvatili svoju ulogu u Božjem narodu – Crkvi Kristovoj. Treba podizati razinu suradnje i dijaloga na svim razinama u pravno »određenoj zajednici vjernika« – župi.

kvom, u Crkvi i Crkvi da bi shvatili i ispravno djelovali unutar hijerarhijskog zajedništva. Tu svatko treba raditi ono što na nj spada. Vjernici našega vremena posebno su osjetljivi na svoju osobnost i svoje zvanje i poslanje unutar »određene zajednice vjernika« – župe.

*Dajna Jogan Linić*⁹⁷ npr. kaže, kada je u pitanju odnos župnik i vjeroučitelj, da je potrebno izgraditi i uspostaviti istinski suradnički odnos na župi; da bez suradnje svih udova Otajstvenoga Tijela Kristova – Crkve ne može se to Tijelo pravilno razvijati, ali može biti i bolesnih udova koje treba liječiti svim pastoralnim metodama. Župnik toga mora biti svjestan jer je on, na kraju, vlastiti pastor-župnik i odgovorniji za »određenu zajednicu vjernika« – župu nego drugi vjernici. Posebno je odgovoran župnik pod vlašću dijecezanskog biskupa (kan. 515, § 1.). On župu mora voditi prema pravnim odredbama o župi, ali ga kao klerika veže i posebna klerička poslušnost koju je obećao dijecezanskom biskupu, što drugi vjernici ne obećavaju osim u konkretnim slučajevima.

U današnjoj crkvenoj ustanovi koju nazivamo osobna ili područna župa, bilo da je ona povjerena kleričkoj redovničkoj ustanovi ili kleričkoj družbi apostolskog života ili da je osnovana u crkvi ustanove ili družbe (usp. kan. 520), ili je pak svjetovna župa, mogu postojati dvije posebne ili različite *pravne strukture* (dva vijeća): *Župno pastoralno vijeće*⁹⁸ (= ŽPV), i *Župno ekonomsko vijeće*⁹⁹ (= ŽEV), te je poželjno da u župi ima više vjerničkih skupina ili udruga koje će biti bogatstvo svake župe. Samo su, prema Zakoniku iz 1983., dvije župne strukture *institucionalne*: ŽPV i ŽEV, i one su župnikov savjet. Dobro je, a i poželjno, da svaka župa ima i skupine vjernika radi pravilnijeg uključivanja svih vjernika, posebno laika u pravno »određenu zajednicu vjernika« – župu. Svi su vjernici, bilo

⁹⁷ Npr. usp. D. J. LINIĆ, »Odnos vjeroučitelj-župnik«, u: *Katehetski glasnik*, III/2001, br. 2, str. 158: »Potrebno je izgraditi i uspostaviti takvo ustrojstvo koje omogućuje istinski suradnički odnos između vjeroučitelja i župnika, a to ustrojstvo onda valja kontrolirati. Mi nemamo niti jasan program, a ni dogovor koji jasno naznačuje prava i obveze vjeroučitelja u župi, ali isto tako prava i odgovornost župnika prema vjeroučitelju. Sve dok se to ne ostvari, vjeroučitelji će se tužiti na župnike jer previše od njih očekuju, a župnici će se tužiti na vjeroučitelje.«

⁹⁸ Usp. S. BERLINGO, »Il consiglio pastorale parrocchiale«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana. Città del Vaticano, 1997., 249–266; M. RIVELLA, *Partecipazione e corresponsabilità nella Chiesa. I Consigli diocesani e parrocchiali. Presentazione di Gianfranco Ghirlanda*, Ancora, Milano, 2000., str. 250–270; usp. BEZIĆ, *Suvremena župa*, str.124–135. Cijeli broj 5/96, Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije posvećen je ŽPV i ŽEV. Posebno usp. članak koji govori o njihovom smislu postojanja, kakvi su njihovi posebni ciljevi, koji je stupanj obvezatnosti njihova osnivanja i kakva je njihova struktura i način rada. S. ZEC, »Župno pastoralno vijeće i Župno ekonomsko vijeće u Zakoniku kanonskog prava«, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, CXXIV/1996, br. 5, str.271–274.

⁹⁹ Usp. V. DE PAOLIS, »Il consiglio parrocchiale per gli affari economici e i beni patrimoniali della parrocchia«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 267–288; RIVELLA, *Partecipazione e coresponsabilità nella Chiesa*, str. 271–290.

udruženo ili ne, pozvani, a mogu biti i poslani da, svatko na svoj način, poboljšaju pastoralno djelovanje na župi, ali uvijek pod vodstvom pastira: župnika ili voditelja koji su pod *vlašću* dijecezanskog biskupa. U bilo kojoj crkvenoj zajednici ne treba priječiti razvoj karizma, nego ih pastiri trebaju pravilno usmjeriti u duhu i potrebama Crkve našega vremena.

Snagom logike, prema kojoj svaka ekonomska jedinica ili pravna osoba u Crkvi mora imati ekonomsko vijeće, možda se utjecalo na crkvenog zakonodavca da odredi da svaka župa mora imati ŽEV. Ta logika ne vrijedi kod odredbe da župa može imati ŽPV, kažem »može«, što znači da ne mora u svakoj župi biti osnovano ŽPV. Osnivanje ŽPV ovisi o *prosudbi* i *volji* dijecezanskog biskupa.

Kan. 537 propisuje: »Neka svaka župa ima ekonomsko vijeće (...)« (In unaquaque paroecia habeatur consilium a rebus oeconomicis). ŽEV djeluje prema vlastitim *statutima* koje za svoju biskupiju donosi svaki pojedini dijecezanski biskup.

ŽPV »adiutorium praesent« župniku svojim savjetom, a ŽEV »adiutorium sint« i svako od ovih vijeća, prema vlastitim »statutima«, na svome području, prema propisima Općeg i partikularnog prava djeluje tako da se ne smije upletati u mjerodavnosti drugoga. Zakonik iz 1983. u kan. 536, § 1. kaže: »Ako je prema sudu dijecezanskog biskupa (...) prikladno, neka se osnuje u svakoj župi pastoralno vijeće« (Si, de iudicio Episcopi dioecesani, (...) opportunum sit, in unaquaque paroecia constituantur consilium pastorale). Ovdje je rečeno »si opportunum sit«; drugim riječima, sud o prikladnosti ustanovljenja ŽPV ovisi od prosudbe dijecezanskog biskupa nakon što se posavjetuje s prezbiterskim vijećem. Dijecezanski biskup, ako uvidi prikladnim, osniva ŽPV. Oba rečena vijeća su savjetodavnog karaktera i ravnaju se prema odredbama koje donosi dijecezanski biskup (kan. 536, § 2.). Oba su vijeća od ogromne pomoći župi, ali treba zapamtiti da su oni samo savjetodavna tijela određena na pastoralnu izgradnju župe, a bez pitanja ekonomske naravi pastoral se ne može pravilno odvijati. Duh i materija čine čovjeka, a bilo koja skupnost osoba ne može pravilno funkcionirati ako joj nedostaje bilo koji od rečenih elemenata.

Župnik je na čelu obaju vijeća (ŽPV i ŽEV). Svrha je ŽPV da vjernici, zajedno s onima koji snagom svoje službe sudjeluju u pastoralnoj brizi za župu, pomažu da se unapređuje (suum adiutorium praesent) pastoralna djelatnost na župi (kan. 636, § 1.). U radu i jednog i drugog vijeće župniku i članovima vijeća veliku pomoć može pružiti propis (pouka) kan. 127.

ŽPV i ŽEV pomažu župniku, ali su u različitim ulogama.¹⁰⁰ Dok je ŽPV zaduženo pomagati u pastoralnom djelovanju na župi, dotle je ŽEV potrebno po-

¹⁰⁰ ŽEV i ŽPV imaju dvije različite uloge (usp. kan. 536, § 1. i kan. 537). Oba su vijeća u službi župe i radi učinkovitijeg pastoralnog djelovanja, ali im je različito djelovanje. Dobro bi bilo da dijecezanski biskup imenuje barem nekoliko članova ŽEV i u ŽPV. U milanskoj nadbiskupiji jedna trećina članova iz ŽEV imenuje se u ŽPV. Usp. RIVELLA, *Partecipazione e coresponsabilità nella Chiesa*, str. 292–301.

magati župniku oko upravljanja materijalnim dobrima župe; tu se treba obdržavati kan. 532, koji se poziva na kann. 1281–1288.

ŽEV i ŽPV nipošto nisu autonomne vjerničke zajednice ili tome slično; oni su određena vijeća »određene zajednice vjernika« – župe i ne mogu biti autonomna i neovisna tijela koja djeluju bez župnika »određene zajednice vjernika« – župe. Oba su vijeća, jednostavno i pravno govoreći, dragocijena pomoć na određenoj župi u pastoralnoj aktivnosti župe, a posebno kao župnikov savjet i pomoć u pastoralu i gospodarenju pokretnom i nepokretnom župnom imovinom.

Što se tiče drugih skupina vjernika u župi, koje smo već gore nabrojili (posebno određene molitvene skupine ili karizmatske skupine), one moraju biti svjesne da tvore samo dio župe i da trebaju, na sebi svojstven način, izgrađivati najprije sebe, a onda, prema filozofskom načelu »može dati tko ima«, svojim primjerom i riječju prema nauci Crkve, svoju »određenu zajednicu vjernika« – župu i uvijek pod *višim vodstvom* župnika, koji je jedini neposredni pastir župe. I voditelji i vođeni različitih skupina ili udruga vjernika su na dobro Crkve Božje kada ispravno djeluju u »određenoj zajednici vjernika«.

Crkva ne prijeći udruživanje vjernika, dapače! Ali bilo koja ili bilo kakva udruga ili skupina vjernika, ako je dijecezanski biskup nije osnovao pravno kao župu ili ako je sv. Otac Papa nije *izuzeo* ispod vlasti dijecezanskog biskupa, ne smiju se ponašati neovisno od župe – pravno »određene zajednice vjernika«.

2. Područna i osobna župa

Can. 518 – *Paroecia regula generalis territorialis, quae scilicet complectatur christifideles certi territorii; ubi vero id expediat, constituantur paroeciae personales, ratione ritus, linguae, nationis christifidelium alicuius territorii atque alia etiam ratrione determinatae.*

Kan. 518 – *Prema općem pravilu neka župa bude područna, to jest da obuhvaća sve vjernike određenog područja; gdje je pak to korisno, neka se osnuju osobne župe određene s razloga obreda, jezika, narodnosti vjernika dotičnog područja, a i s nekog drugog razloga.*

Prema dekretu II. vatikanskog sabora *Christus Dominus*, br. 32, *spasenje duša* (salus animarum) treba biti jedini motiv svih odredaba ili izmjena, a također i pri osnivanju ili dokidanju župa koje biskup može provesti svojom vlašću. Zakonik kanonskog prava iz 1983. god. u kan. 518 kaže »*ako je to korisno*« (ubi vero id expediat) neka se osnuju osobne župe (paroeciae personales). Ovdje treba naglasiti da je *korisno* ono što služi spasenju duša! U dosadašnjem smo izlaganju rekli da je župa dio partikularne Crkve, a da može biti osobna i područna.

Bilo da se radi o osobnoj ili područnoj župi, one trebaju biti dijelovi biskupije ili druge partikularne Crkve (kan. 374, § 1.).

U kan. 515, § 1. prihvaćeno je načelo zajedništva vjernika na nekom određenom području. Posebno nakon II. vatikanskog sabora teolozi su naglašavali dva načela ili koncepta Crkve: »Crkva-Božji narod« (Volkskirche) i »Crkva-Zajednica« (Gemeindekirche).¹⁰¹ U Zakoniku iz 1983. župa se pojavljuje kao pravno »određena zajednica vjernika«, s tim da »određena zajednica vjernika« bude u načelu »mjesna zajednica« koja je na izgradnju »Božjeg naroda« i partikularne Crkve. Ovdje treba naglasiti da župa nije partikularna Crkva ili »mala mjesna crkva«, kako se »mogla shvaćati« u počecima kršćanstva, prije nego su pomalo ustanovljavane seoske župe oko ili izvan gradova, tj. po selima (od II. st. na Istoku i IV. st. na Zapadu). Župa je važna crkvena ustanova i zato jer se u njoj najkonkretnije institucionalno očituje zajedništvo ili vjerski život te osjeća hijerarhijsko ustrojstvo same Crkve (biskup / prezbitar / đakon / laici).

U župi se očituje Crkva i po tome što su i unutar nje poželjne raznovrsne skupine, udruge i brojni načini na koji »određena zajednica vjernika« i pojedini vjernici, prema vlastitoj kulturi, običajima, karizmama i crkvenim i građanskim zakonima žive svakodnevni vjerski život.

Zakonik iz 1983. još je na općem načelu područnosti što posebno pridonosi i pomaže *antropološkom načelu* (čovjekova prirodna potreba blizina), jer baš na određenom području, na određenom dijelu zemlje, vjernici mogu lakše živjeti zajedništvo i blizinu, te je mogućnost boljeg poznavanja, druženja i svekolika pomoć: vjerska, karitativna, kulturna, itd. Posebno se na određenom području očituje crkvenost (zajedništvo vjernika), što također zahtijeva zajednički *kult i život* u duhu Crkve. Na određenom se području prihvatljivije može propovijedati evanđelje (sličan je mentalitet vjernika, jezik, itd.), slavi se zajednička Euharistija, osjeća se bratsko zajedništvo, darovi Duha su učinkovitiji; zajednici vjernika na određenom području pastiri lakše mogu služiti, itd.

Kan. 518 kaže: »Prema općem pravilu neka župa bude područna«; sličan stav je zauzeo i ZKIC u kan. 280, § 1., kada kaže: »Neka župa redovito bude područna.«¹⁰² Dakle, župa je područna prema općem pravilu (regula generali). Zakonik iz 1983. je i u ovom slučaju prihvatio VIII. načelo *Biskupske Sinode*

¹⁰¹ Usp. A. ACERBI, *Due ecclesiology. Ecclesiologia giuridica ed ecclesiologia di comunione nella »Lumen Gentium«*, ed. Dehoniane Bologna, 1975.; J. HAMER, *La Chiesa è una comunione*, Morcelliana S.p.A.-Brescia, 1983.

¹⁰² ZKIC, kan. 280, § 1.: »Neka župa redovito bude područna, to jest da obuhvaća sve vjernike određenog područja; a gdje je po sudu eparhijskog biskupa, pošto se posavjetuje s prezbiter-skim vijećem, to korisno, neka se osnuju osobne župe s razloga narodnosti, jezika, pripadnosti vjernika drugoj samosvojnoj Crkvi, dapače i s nekog drugog određenog razloga.«

(Synodus Episcoporum) o područnom ustrojstvu u Crkvi,¹⁰³ a od načela područnosti može se radi koristi i odstupiti. Zato postoji i propis za neredovite okolnosti u kojima žive vjernici; i za takve okolnosti zakonik kaže da se mogu osnovati također i osobne župe (paroeciae personales). I područne i osobne župe osnivaju se na određenom području u partikularnoj Crkvi, odnosno biskupiji. U načelu crkveni zakoni su područni, osim ako nije rečeno nešto drugo; tek se na taj način može sigurnije znati pripadnost vjernika župi, može se sigurnije znati tko im je vlastiti pastir i s kojim vjernicima čine članstvo određene župne zajednice itd.

Od odredbe Tridentinskoga sabora¹⁰⁴ do važećeg crkvenog Zakonika, veoma je potrebno odrediti i znati određeno područje dotične župe kako bi se izbjegle moguće nejasnoće u nadležnostima vjernika i pastira-župnika.¹⁰⁵ Treba reći da župljani osobne župe nemaju župno prebivalište nego biskupijsko (usp. kan. 102), tj. osobna župa može biti na području više područnih župa. Župljani – Kristovi vjernici i pastiri trebaju znati kome određeni vjernici pripadaju i koji crkveni krajevni zakoni vrijede za određene župe. Čitamo, naime, u kan. 13, § 1.: »Ne pretpostavlja se da su krajevni zakoni osobni nego područni, osim ako je određeno što drugo.« To »što drugo« znači iznimku koju uvijek pravno treba dokazati.

Osnivanje osobne župe nije u pravilu, ali radi spasenja duša osnivanje je osobnih župa korisno i svrsishodno; tome su posebni uzroci velike migracije pučanstva iz jedne države u drugu pod pritiskom socijalne nesigurnosti stanovništva, te političke i socijalne prilike, studij, vojska, itd. Za ono što nije u pravilu kažemo da je iznimka. Osnivanje osobne župe u kanonskom pravnom poretku je iznimka radi korisnosti – spasenja duša. Naime, zakonodavac u kan. 518 kaže: »Gdje je pak to korisno, neka se osnuju osobne župe.« Radi pastoralnog usmje-

¹⁰³ *Biskupska Sinoda* na svojoj sjednici od 3.–8. travnja 1967. god. donijela je deset načela kojih se trebalo držati pri redigiranju novoga Zakonika kanonskog prava. VIII. načelo »De ordinatone territoriali in Ecclesia« je prihvaćeno. Od 187 prisutnih glasača glasovalo je: 162 placet, 24 placet i. m. i 1 non placet (usp. *Communicationes* 1/1969, str. 55–56; 2/1969, str. 84, 100). U *Communicationes*, 2/1969, na str. 84, nakon što je rečeno da je biskupija, prema CD, br. 11: »Populi Dei portio, quae Episcopo cum cooperatione presbyteri pascenda concreditur (...)«, kaže se dalje: »Quare, tanquam regula haberi potest hanc poprtionem Populi Dei determinari territorio, sed nihil impedit quominus, ubi utilitas id suadet, aliae rationes, uti fidelium ritus vel natio etc., insimul saltem cum territorio, tanquam criteria communitatis fidelium determinantia admitti possint.«

¹⁰⁴ Usp. *Tridentinski sabor*, sessio XXIV, De reformatione, can. IX.

¹⁰⁵ Biskup biskupije Ascoli Piceno (Italia), M. MORGANTE, *La parrocchia nel Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, Edizioni Paoline (Milano), 1985., str. 19, piše: »La preferenza che il Codice dà alle parrocchie territoriali è motivata dal fatto che il territorio serve a situare i soggetti della comunità e ad evitare conflitti di competenza, mentre facilità d'adempimento dei servizi pastorali e l'accesso ad essi, ed agevola la coesione, la comunione e il coinvolgimento ecclesiale della comunità.«

renja i pastoralnih ciljeva Zakonika iz 1983. traži se i osnivanje osobne župe i to *ubi id expediat*, što je hrvatski prevodilac preveo »gdje je pak to korisno«¹⁰⁶. Prema tome, za osnovati neku osobnu župu traži se *načelo korisnosti*, mi bismo nadodali, pastoralne razboritosti i *spasenje duša* (CD 32), jer je spasenje duša »jedini motiv« dijecezanskom biskupu pri donošenju svih odredaba ili izmjena »pri osnivanju ili dokidanju župa...«¹⁰⁷

Kan. 518 nabrojio je tri posebna razloga za osnivanje osobnih župa: *obred, jezik*¹⁰⁸, *narodnost vjernika dotičnog područja, ali je još nadodao i odredio da se mogu osnivati i osobne župe »a i s nekog drugog razloga«*. Kao druge razlog osnivanja osobnih župa poznati pravnik *Arrieta*¹⁰⁹ navodi sveučilišne studente. Budući da, osim tri razloga, nisu izrijekom navedeni drugi razlozi, može se reći da je prosudbu o »drugim razlozima« zakonodavac prepustio razboritoj prosudbi dijecezanskog biskupa nakon što se prethodno posavjetuje s prezbiterkim vijećem (kan. 515, § 2.). U takvim slučajevima dijecezanski biskup treba imati *kriterij korisnosti – spasenje duša*.¹¹⁰ To je vrlo široka odredba koja zahtijeva mnogo pastoralne razboritosti u različitim okolnostima života pojedinih kategorija vjernika.

Kada je riječ o osobnoj ili područnoj župi, onda Zakonik iz 1983. ne dijeli Kristove vjernike na *klerike* i *laike*, nego ima viziju zajedništva, što je veoma potrebno naglasiti gledajući župu ekleziološki. Vjernici »christifideles« su svi udo-

¹⁰⁶ Usp. *Zakonik kanonskoga prava, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima*, Glas Koncila, Zagreb, 1966., kan. 518. U našem slučaju, na hrvatskom jeziku dobro bi bilo da je prevedeno lat. *expediat*, sa svrsishodno, iako se može reći i korisno. U ovom slučaju *svrsishodnost* je najveći cilj svih propisa u Crkvi, a ta korist ili svrsishodnost je spasenje duša.

¹⁰⁷ CD, br. 32: »Eadem denique salus animarum causa sit, qua determinantur aut recognoscantur parocciarum erectiones aut suppressiones, aliaeve huiusmodi innovationes, quas quidem Episcopus propria auctoritate peragere poterit.«

¹⁰⁸ Npr. za Hrvatske katoličke misije po svijetu nema razloga da ih dijecezanski biskupi određenih područja ne osnivaju kao osobne župe. Mislim da bi se, npr. u Njemačkoj, hrvatske katoličke misije na temelju kan. 518 i kan. 515 § 2. mogle osnovati kao osobne župe iz razloga jezika, a i nacionalnosti. Usp. još: LE, br. 3497.

¹⁰⁹ usp. J. I. ARRIETA, »La parrocchia come comunità di fedeli e soggetto canonicamente unitario«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 30.

¹¹⁰ J. BRKAN, »Pastoralni ciljevi i temetika novoga Kodeksa«, u: *Služba Božja*, XXIV/1984, 3, str. 241: »Novi je Zakonik donesen da se žsve više olakša spasenje duša' (ZSS). Stoga se Zakonikom određuje, između ostaloga, i odnos između pastira i stada i obratno. Kanonsko pravo nije cilj samom sebi nego je sredstvo prema nadnaravnom cilju. Kao što sve u Crkvi, tako i ono, jest u službi spasenja duša, briga za duše. Kanonsko pravo otvara i poravnava put Kristovoj istini i milosti prema srcu ljudi« (usp. govor Pija XII. 5. 6. 1956.). Citiramo sa str. 243, gdje autor dalje piše: »Salus animarum tvori najveću različitost između kanonskog prava i ostalih građanskih zakonodavstava. Tu se u crkvenom pravu očituje nadnaravni, opći i vječni cilj, što nije slučaj u mnogo građanskih zakonika. Salus animarum visoko se izdiže nad sve druge ciljeve bilo kojeg i bilo čijeg zakonodavstva.« O osobnoj župi vidi u: *Münsterischer Kommentar..., Personalpfarrei 518/1 Paarhammer*.

vi Naroda Božjeg. Prvi dio druge knjige Zakonika iz 1983. naslovljen je s »Vjernici«, «De christifidelibus», za koje se u kan. 204 kaže: »Vjernici su oni koji su, krštenjem prijatelovljeni Kristu, sazđani u Božji narod i zbog toga su, postavši na svoj naćin dionici Kristove svećenićke, proroćke i kraljevske službe, pozvani da, svatko prema svojem položaju, vrši poslanje koje je Bog povjerio Crkvi da ga ispuni u svijetu.«¹¹¹

Župa ujedinjuje katolike, kao sinove Božje, u bratstvo, u »određenu zajednicu vjernika« koji vjeruju u Isusa Krista na određenom području. Vjernici su, prema kan. 204 § 1., pozvani da vrše poslanje koje je Bog povjerio Crkvi, ali svatko prema svome položaju. Po krštenju vjernici imaju i trebaju preuzeti na sebe obveze prema »svome položaju« u Crkvi; oni zajedno vrše crkveno poslanje u Crkvi u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, i svi su suodgovorni da izgrađuju Otajstveno Tijelo Kristovo – Crkvu, ali, razumije se, različito od biskupa i, u našem slučaju, od pastira – župnika. Vjernici, rekli bismo, župljani, »suo modo« – na svoj naćin i prema službi – djeluju na župi, imajući u vidu kan. 208, koji kaže: u jednakom dostojanstvu i istinskoj jednakosti i da tako sudjeluju u izgradnji Kristova Tijela.¹¹²

Pri redakciji kan. 518, zakonodavac je također imao u vidu crkvene dokumente i poslije II. vatikanskog sabora: spomenuta su posebno dva dokumenta koji razjašnjavaju (declaratio) stav Crkve prema vlasti biskupa pri osnivanju osobnih župa. To su: *S. C. Consistorialis* (do 1. 1. 1968.), nakon 1. 1. 1968. nazvana je *Sveta Kongregacija za biskupe*, koja 21. studenoga 1966. razjašnjava vlast biskupa pri osnivanju osobnih župa¹¹³, i na veoma praktićni dokumenat koji poćinje rijećima

¹¹¹ Kan. 204, § 1. nadahnua se na II. vatikanskom saboru, posebno na: LG 9–17, 31, 34–36; AA 2, 6, 7, 9, 10.

¹¹² O župi kao zajednici krštenih vidi: A. BORRAS, *La parrocchia. Diritto canonico e prospettive pastorali*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1997. Talijanski preveo Gianni Zaccherini. Originalni naslov: *Les communutes paroissiales. Droit canonique et perspectives pastorales*; usp. P. URSO, »La struttura interna delle Chiese particolari«, u: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, dio II., izdanje II., Pontificia Università Lateranense, Roma, 1990., str.453–504.

¹¹³ »1966, Nov 21. SC Consistorialis, Declaratio. De facultate Episcoporum erigendi paroccias personales et Missiones cum animarum cura pro fidelibus immigrantibus.

En virtud del decreto Christus Dominus (nũm. 32) del Concilio Ecumẽnico Vaticano II /LE 3332/, y teniendo en cuenta las Leteras Apostõlicas, dadas motu proprio el dia 6 del mes de agosto de 1966 (I, nũm. 9 y nũm. 21, 3) /LE 3457/, el obispo diocesano puede, con autoridad propia, erigir en su diõcesis no sõlo parroquia persinal, sino tambiẽ misiõn con cura de almas para los cristianos de diversa lengua o naciõn, pero de suerte que se fiejn los fines de dicha misiõn de modo cierto y apto y los misioneros de los emigrantes de la misma lengua o naciõn, provistos con peculiar mandato de esta Sagrada Congregaciõn, a tenor de capitulo IV, 34–40, titulo segundo, de la Constituciõn apostõlica Exul Familia /LE 2305/. Dado en Roma, en el palacio de la Sagrada Congregaciõn Consistorial, dia 21 de noviembre de 1966.« (Cit. prema X. OCHOA, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, vol. III. *leges annis 1959–1968 editae*, Romae, 1972., br. 3497 (dalje: LE).

»Ecclesiae imago«, od 22. veljače 1973. god.¹¹⁴ U tim dokumentima upozorava se biskupe na razne potrebe i probleme oko župa.

Za ustanovljenje novih osobnih župa također treba imati u vidu okolnosti mjesta i vremena, te izići ususret potrebama vjernika uspostavljajući »zajednice vjernika« (fidelium coetus) koje vode ili župnici ili župni vikari (CD 30), posebno radi njegovanja liturgijskog života i slavljenja nedjeljne svete mise,¹¹⁵ ili općenito – brige za duše – *cura animarum*. U dekretu II. vatikanskog sabora »Apostolicam actuositatem«, u br. 10, o apostolatu laika: »Župa pruža uzoran primjer apostolata zajednice time što ujedinjuje sve različitosti ljudi koji se u njoj nalaze i ugrađuje ih u sveopćenitost Crkve.« Imajući u vidu stav saborskih Otaca, Crkva se i preko svojih zakona, odredaba i odluka posebno brine da vjernike preko posebnih pastira – župnika – vodi preko Isusa Krista Bogu Ocu u Duhu Svetom, obnavljajući i osnivajući ustanove, kao što su to župne zajednice, koje II. vatikanski sabor u dekretu »Ad gentes« o misijskoj djelatnosti Crkve, br. 37 poziva vjerničke zajednice da surađuju s drugim kršćanskim zajednicama.¹¹⁶

I područna i osobna župa trebaju imati sve potrebne elemente koje Zakonik iz 1983. traži da bi neka »određena zajednica vjernika« uopće mogla biti osnovana kao župa. Zato je važeći Zakonik kanonskog prava, u drugoj knjizi pod naslo-

¹¹⁴ Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum, 22. veljače 1973. u br. 174, propisala je o područnim i osobnim župama i drugim centrima apostolata: »Dioecesis in parocias distribuitur, quae plerumque sunt communitates in certo territorio constitutae, et, quatenus fieri possit, eo patente, ut parochus a frequentandis familiis et coetibus fidelium prae distantia non impediatur.

Instituti tamen possunt, bono animarum id exposcente, parociae personales, id est non e praefinito territorio extantes, sed ex unitate quadam sociali membrorum suorum (v.g. immigratorum alius nationis vel linguae etc.); quibus in casibus accurate actorum ecclesiasticorum validitati caute consulendum est. Idem dicendum est de parocis ritualibus. Etiamsi verae parociae canonice minime erigantur, aliae apostolatus et caritatis sedes constitui possunt, organicis et stabilibus structuris plus minusve praeditae iuxta necessitates, ut aptis methodis et instrumentis pastorale ministerium locorum cetuumve necessitatibus valeat respondere. Semper vero caveatur, ut fideles magis magisque conscii reddantur se ecclesiae particularis participes esse, quae ut portio Ecclesiae universalis dioecesim constituit.« (cit. prema: *Enchiridion Vaticanum* (dalje EV). Documenti ufficiali della Santa Sede (1971–1973), vol. 4, Edizioni Dehoniane Bologna, br. 2225 i 2226). Br. 174 (2225 i 2226) poziva se na II. vatikanski sabor CD, br. 11 i 23.

¹¹⁵ Konstitucija II. vatikanskog sabora Sacrosanctum concilium, br. 42: »Kako biskup ne može sam u svojoj Crkvi uvijek i posvuda predsjedati svojemjumu stadi, nužno je da uspostavlja zajednice vjernika, među kojima se ističu župe, uređene po mjestima pod pastirom koji zamjenjuje biskupa. One na neki način predstavljaju vidljivu Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu. Stoga u svijesti i djelatnosti vjernika i svećenstva treba njegovati liturgijski život župe i njezin odnos prema biskupu; valja se truditi da osjećaj župske zajednice bude živ, ponajprije zajedničkim slavljenjem nedjeljne mise.« Usp. LG 26.

¹¹⁶ AG 37: »Kako Božji narod živi u zajednicama, osobito u dijecezanskim i župnim, u njima se na neki način pokazuje kao vidljiv, to i na njih spada da pred narodima svjedoče Krista...«

vom »Narod Božji«, u VI. poglavlju »Župe, župnici i župni vikari« kan. 515, § 1., kako smo vidjeli, za razliku od Zakonika iz 1917. godine, definirao župu ekleziološki i pastoralno,¹¹⁷ ali odredba kan. 515., § 1. imala je u vidu Zakonik iz 1917., kan. 216 §§ 1.–3., 451, § 1., te Dokumente II. vatikanskog sabora (SC 42, LG 26, CD 30, AA 10 i AG 37), koji su posebno zastupljeni ekleziološki i disciplinarno. Za razliku od Zakonika iz 1917., koji je kao bitne elemente župe naglasio: *župnu crkvu, narod* (župljani), *župnika kao vlastitog pastira* koji vodi župu prema pravnim propisima, Zakonik iz 1983. god. u kan. 515, § 1., naglasio je elemente bilo kakve župe:

- a) *određena zajednica vjernika;*
- b) *ustanovljena u partikularnoj Ckvi;*
- c) *pod vlašću dijecezanskog biskupa;*
- d) *povjerena župniku kao njezinu vlastitom pastiru.*

Dakle, bilo kakva župa u Zakonika iz 1983. ima bitne i integralne elemente. Dva su bitna elementa župe: 1) *osobni*, i 2) *institucionalni*:

- a) *Osobni elemenat* se sastoji u tome što je župa zajednica vjernika;
- b) *institucionalni elemenat* je da župa treba imati *vlastitog pastira*, župnika (kan. 515, § 1.) ili voditelja (kan. 517, § 1.).

Bilo kakva župa (osobna ili područna) ima najmanje dva *integralna elementa*:

- a) *područje* ili neki drugi kriterij (obred, jezik, nacionalnost ili nešto drugo);
- b) iako se u definiciji župe ne spominje *župna crkva* (kan. 525, § 1.), ipak treba reći da svaka pravno određena zajednica vjernika (župa) treba imati barem neko kultno mjesto gdje će se vjernici sastajati na zajedničko slavljenje Euharistije i slušanje riječi Božje, itd. Posebnu građevinu ili kultno mjesto ili crkvu

¹¹⁷ *Katekizam katoličke Crkve*, izd. Hrvatska biskupska konferencija, prijevod: Glas Koncila, Zagreb, 1994. u br. 2179 prihvaća definiciju kan. 515, § 1., ali se pogrešno u hrvatskom izdanju poziva, u bilješci, br. 95 na kan. 1247, a ne na točni kan. 515, § 1. Katekizam br. 2179, uz definiciju iz kan. 515, § 1., nadodaje za župu: »Ona je (župa m.op.)mjesto u kojem se svi vjernici mogu skupiti za nedjeljno slavlje Euharistije. Župa uvodi kršćanski puk u redovito oblikovani liturgijski život, sabire ga na to slavlje; uči spasonosnoj Kristovoj nauci; po dobrim bratskim djelima u djelo provodi ljubav Gospodnju...« U br. 1567 kaže se za prezbitere: »Prezbiteri mogu vršiti svoju službu jedino u ovisnosti o biskupu i u jedinstvu s njim.« Br. 2691 naučava: »Crkva, kuća Božja, vlastito je mjesto liturgijske molitve za župnu zajednicu. Ona je također povlašteno mjesto klanjanja stvarnoj Kristovoj prisutnosti u Presvetom Sakramentu.« U br. 2226. čitamo »(...) Župa je euharistijska zajednica i srce bogoslužnog života kršćanskih obitelji; ona je povlašteno mjesto kateheze za djecu i za roditelje.« Br. 2179 Katekizma poziva se na kan. 1247 koji, između ostaloga, kaže: »Nedjeljom i drugim zapovijednim blagdanima vjernici su obvezni sudjelovati u misi...«

ili kapelu kao građevinu koja je blagoslovljena ili posvećena posebno za »Službu Božju«, dijecezanski biskup može proglasiti župnom crkvom.¹¹⁸ Župnu crkvu ili bilo koju posvećenu ili blagoslovljenu crkvu, prema odredbi kan. 1222, §§ 1.–2., dijecezanski biskup može svesti na doličnu svjetovnu upotrebu »(...) nakon što se posavjetuje s prezbiterskim vijećem, (...) s pristankom onih koji si zakonito prisvajaju prava na nju, i samo ako dobro duša ne trpi zbog toga nikakvu štetu«¹¹⁹.

Budući da je župnik određeni *prezbiter* (fizička osoba), *vlastiti pastir* određene župe, on je uvijek pod vlašću dijecezanskog biskupa. Samo na dijecezanskog biskupa spadaju pravni čini kao što su: imenovati, premjestiti i ustoličiti župnika, osnivati (*erigere*), ukinuti (*suppreimere*) ili obnavljati (*inovare*) župe, s tim da se dijecezanski biskup prije osnivanja, ukidanja i obnavljanja župe treba posavjetovati s prezbiterskim vijećem (kan. 515, § 2.),¹²⁰ itd.

Kako osobna, tako i područna župa trebaju imati vlastitog pastira – župnika ili voditelja. I pastir i voditelj *cura animarum* vrše na određenoj župi uvijek pod vlašću dijecezanskog biskupa u granicama prava i biskupovih odluka. Vlastiti pastir župe treba ispunjavati svoje poslanje pastira: *naučavanje* (kan. 528, § 1.), *posvećivanje* (kan. 528, § 2.), *upravljanje* (kan. 529) i suradnju s drugim prezbiterima, đakonima i laicima, uvijek prema propisima prava (kan. 519).¹²¹ Župniku su povjereni i neki čini koji su u kan. 530 izrijekom nabrojani.

¹¹⁸ Kan. 1205 kaže: »Sveta su mjesta ona koja se posvetom ili blagoslovom što ih propisuju bogoslužne knjige određuju za bogoštovlje ili pokop vjernika.« Što se tiče crkve, kao građevine, za nju kan. 1214 kaže: »Nazivom crkva označuje se posvećena zgrada određena za bogoštovlje u koju vjernici imaju pravo pristupa osobito da bi javno obavljali bogoštovlje.«

»U zakonito posvećenoj ili blagoslovljenoj crkvi mogu se obavljati svi bogoštovni čini, uz poštovanje župnih prava.« (kan. 1219). Za kapele i privatne kapelice kan. 1223 kaže da one označuju mjesto koje je ordinarij odredio za bogoštovlje na dobrobit neke zajednice ili skupine vjernika i da tu s pristankom mjerodavnog pohglavara mogu dolaziti i drugi vjernici (kan. 1223).

U poglavlju Zakonika iz 1983. o župi ne govori se o groblju, ali u kan. 1180, § 1. se kaže: »Ako župa ima svoje groblje, preminuli vjernici treba da se pokopaju na njemu, osim ako sam pokojnik ili oni kojih je dužnost pobrnuti se za pokojnikov ukop zakonito izaberu drugo groblje.«

¹¹⁹ Usp. F. DANEELS, »Soppressione, unione di parrocchie e riduzione ad uso profano della Chiesa parrocchiale«, u: *La Parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1977., str. 85–112. Posebno vidi: str. 94 sl.

¹²⁰ Usp. F. D'OSTILIO, *Prontuario del Codice di diritto canonico. Tavole sinottiche*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1995., str. 240; usp. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico*, I, Edizioni Dehoniane - Napoli, 1988., str. 611–614.

¹²¹ O pastoralnoj brizi župnika za župu i njegovo vršenje trostruke zadaće: *naučavanje* (kan. 528, § 1.), *posvećivanje* (kan. 528, § 2.) i *upravljanje* (kan. 529) usp.: J. BRKAN, »Župnik–vlastiti pastir župe«, str. 141–147.

Kada je župa prazna (cum vacat paroecia) zbog različitih razloga: zatočeništvo, izbjeglištvo, progonstvo, nesposobnost, slabo zdravlje, onda župnika u obavljanju pastoralne službe u župi (munere pastorali in paroecia exercendo) zamjenjuje svećenik prema odredbi kan. 540–541. Toga svećenika Zakonik iz 1983., u kan. 539–541, naziva »župni upravitelj«, »administrator paroecialis« i »ne smije raditi ništa što bi bilo na štetu župnikovim pravima ili bi moglo škoditi župnim dobrima« (kan. 540, § 2.); on također ima, ako dijecezanski biskup nije drugačije odredio, ista prava kao i župnik (kan. 540) i opslužuje druga prava i obveze koje se odnose na župnog upravitelja.

Vlastiti pastir župe može biti svjetovni prezbiter ili prezbiter član neke ustanove posvećenoga života ili družbe apostolskoga života koji je sposoban odnosno prikladan (idoneus) (kann. 149, § 1., 521) vršiti službu župnika odnosno voditelja župe,¹²² te da ga dijecezanski biskup imenuje i postavi za župnika, prema propisima prava. Pastir ima neku stabilnost i postavlja se na neodređeno vrijeme, a što se tiče određenoga vremena župničke službe, ovisi o odredbi pojedine Biskupske konferencije (kan. 522)¹²³ ili odredbi kan. 682, §§ 1.–2.

Prestanak službe vlastitog pastira odnosno župnika, o kome govori kan. 515, § 1., prema kan. 538 može biti: *uklanjanjem* ili *premještanjem* (§ 1.)¹²⁴, a kada se radi o župniku članu neke ustanove posvećenoga života, onda se treba držati i odredbe iz kan. 682, § 2.¹²⁵ Prema kan. 538, § 3. župna služba može prestati i *odreknućem* župnika koji je navršio *sedamdeset i pet godina* života. Radi ra-

¹²² Usp. BRKAN, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 286–288.

¹²³ BKJ, 1. prosinca 1985., odredila je: »Poštujući stabilnost župnika dopušta se ipak da dijecezanski biskup iz posebnih razloga može imenovati župnika na određeno vrijeme, ali ne kraće od šest godina« (*Nova et Vetera*, Sarajevo, 1955., str. 191). Iste je odredbe prenijela HBK, Zagreb, 12. listopada 1994., u: *Službene vijesti HBK*, br. 1 (2), 1994., str. 7.

¹²⁴ Kada je riječ o *uklanjanju* (amotio) ili *premještanju* (translatio) župnika mislimo na pastoralni karakter čina, ne na kazneni. Kada bismo govorili o kazni župnika onda bismo rabili termin »oduzeće«. Župnik može biti uklonjen *ipso iure* radi razloga iz kan. 194, § 1., br. 1.–3. Razlika između nepremjestivih i premjestivih župnika više ne postoji, ali se župnike može postaviti također i za određeno vrijeme. Kod nas je HBK, 12. listopada 1994., potvrdila bivšu odluku BKJ, te je na kan. 522 odredila: »Poštujući stabilnost župnika dopušta se ipak da dijecezanski biskup iz posebnih razloga može imenovati župnika na određeno vrijeme, ali ne kraće od šest godina« (*Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 1/1994 (2), Zagreb, 21. prosinca 1994., str. 7). O načinu postupanja u uklanjanju župnika i premještanju župnika, vidi: N. ŠKALABRIN, *Postupci*, Đakovo, 2000., str. 330–339.

¹²⁵ Kada se radi o uklanjanju župnika člana redovničke ustanove usp: ES, I, 32; *Kriteriji o odnosima između biskupa i redovnika u Crkvi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., Dokumenti, br. 53, str. 47, br. 58.

zjašnjenja kan. 538, § 3. treba reći da samim tim što je neki župnik navršio 75 godina života, njemu niti pravno niti činjenično ne prestaje župna služba, nego se župnik samo *poziva* da, pošto navršši 75 godina života, *zatraži odreknuće od službe* od dijecezanskog biskupa; u takvom slučaju župnik se stavlja svome dijecezanskom biskupu na raspolaganje, a na dijecezanskom je biskupu da postupi razborito i odvagne treba li ili ne prihvatiti odreknuće. Kan. 538, § 3. kaže: »rogatur ut renuntiationem ad officio«. Ako se župniku odreknuće prihvati, može mu se dati naslov »emeritus« (kan. 185). Gubitak župničke službe nakon navršene 75. god. života ima učinak tek onda kada to napismeno priopći (mjero-davna vlast) dijecezanski biskup (kan. 186). Slične slučajeve odreknuća spominje Zakonik iz 1983. u kann. 345; 401, § 1.; 411. Odreknuće je za župnika *moralna*, a ne čisto *pravna obveza*, kaže se »rogatur«. To znači da župnika, ako se ne odrekne župničke službe kada navršši 75. godinu, za to dijecezanski biskup ne može niti kaznenim niti administrativnim postupkom progoniti, ali ga dijecezanski biskup može ukloniti i zbog drugih razloga (kan. 1741). Ako razlozi koje je nabrojio kan. 1741 nisu izvanjski, očiti i pravno dokazivi, a župnik je u dobroj fizičkoj i psihičkoj kondiciji i može zadovoljavajuće upravljati župom, te ako je njegov rad koristan za župljane, onda ne mora biti lišen župničke službe samo zato što je navršio 75 godina života. Naprotiv!

Kada Zakonik kaže da je vlastiti pastir župe prezbiter, ne kaže se izričito dijecezanski prezbiter ili prezbiter član neke ustanove posvećenoga života ili pak član neke družbe apostolskog života, nego jednostavno »prezbiter«, jer je preduvjet da bi uopće netko mogao biti vlastiti pastir župe sveti red prezbiterata. Druge se kvalitete traže prema odredbama kanona. Naime, jasan je propis kan. 521, § 1.: »Da bi tko bio valjano postavljen za župnika, treba da ima sveti red prezbitera« (kan. 521, § 1.) (Ut quis vaslide in parochum assumatur, oportet sit in sacro presbyteratus ordine constitutus). Dakle, župnik treba biti prezbiter (fizička osoba); prema kan. 520, § 1. župnik ne može biti pravna osoba: »Neka pravna osoba ne bude župnik« (Persona iuridica ne sit parochus).

Postoji i pravna mogućnost izvanrednog oblika pastoralne brige za župu ili više župa istodobno, i to ondje »gdje to traže okolnosti«. Kada dijecezanski biskup razmotri okolnosti i uvidi razloge i korist – spasenje duša, »može povjeriti« (committi potest) župu *đakonu* ili čak *laiku*. U slučaju da dijecezanski biskup povjeri župi đakonu ili laiku, treba odrediti prezbitera da »vodi« pastoralni rad (curam pastoralem moderetur): niti *đakon* niti *laik* (žensko ili muško) *ne može* biti vlastiti pastir župe – župnik!

U raznim okolnostim dijecezanski biskup može pastoralnu brigu za župu ili različite župe istodobno *solidarno* povjeriti nekolicini svećenika, ali tako da se kao zakon obdržava da jedan od njih bude *voditelj* pastoralnog djelovanja, koji

treba upravljati zajedničkom djelatnošću i za nju odgovarati pred biskupom (kan. 517, § 1.).¹²⁶

Posebno, ako postoji manjak prezbitera, onda radi spasenja duša treba barem neki dio pastoralne brige za župu povjeriti redovnicima koji nisu klerici ili redovnicama (usp. kan. 675), te ostalim laicima koji bi mogli biti lektori i akoliti, predsjedati molitvama, krštavati i dijeliti svetu pričest prema pravnim propisima (kann. 230, § 2., 517, § 2.). Oni bi bili dragocjena pomoć na župama odnosno župnicima: u prisustvovanju kod sklapanja ženidbe (qui matrimoniis assistant), u poučavanju zaručnika i obavljanju »ženidbenog bogoslužja«, te u drugim apostolskim djelima koja nisu izričito u pravu pridržana klericima. U takvim slučajevima zadatak određenog prezbitera bio bi *voditi* (moderetur) pastoralni rad na takvoj župi, i on bi imao *vlast* ili *ovlasti* župnika dotične župe.¹²⁷ Npr. određeni prezbiter predsjeda Euharistiji, odrješiva grijehe, dijeli bolesničko ulje, itd.

Zakonik iz 1983. u kan. 518 naglasio da je u *pravilu* župa područna, ali područnost nije njen bitni elemenat, nego je zemljopisno postavlja u određeni prostor kao dio mjesne Crkve koja je prostorno omeđena i razdijeljena na župe. Promatrajući župu organizacijski i pastoralno, lakše nam je shvatiti opće načelo područnosti. Kako bilo, Zakonik iz 1983. daje veliku slobodu i odgovornost dijecezanskim biskupima da samo oni mogu, sada lakše nego prije, osnivati i osobnu župu i *radi nekih drugih razloga*.¹²⁸

U prilog općeg pravila da župa bude određena na nekom području jest i popis u kan. 107, § 1.: »Svatko stječe *svoga župnika i ordinarija* i prebivalištem i boravištem.« Područnost je zastupljena u kan. 374, § 1. koji kaže da svaka bisku-

¹²⁶ Usp. J. BRKAN, »Pastoralna briga za župu ili više župa istodobno povjerena 'in solidum sacerdotibus'«, u: *Služba Božja*, XXX/1991, 1, 18–28. O tumaču kan. 517 i 520 vidi: A. GAUTHIER, »L'affidamento della parrocchia ad un gruppo di sacerdoti in solidum o a fedeli non sacerdoti nonché ad un Istituto religioso«, u: *La parrocchia*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 37–60.

¹²⁷ M. MORGANTE, *La parrocchia nel Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, ed. Paoline (Milano), 1985., 193–198. Morgante je u cit. djelu na st. 193, stavio naslov »La suora parroco«. Tu on naglašava kako bi se redovnicama mogla povjeriti župa, ali u tom slučaju se treba držati kan. 517, § 2. koji kaže: »(...) neka postavi nekog svećenika koji će s vlašću i ovlastima župnika voditi pastoralni rad.«

¹²⁸ Evo što piše B. Z. ŠAGI, »Novi Kodeks crkvenog prava i pastoralno djelovanje redovnika«, u: *Vjesnik hrv. kapucinske Provincije*, XVII/1983, br. 5, str. 286: »Župa u sadašnjem pravnom sustavu ostaje osnovna crkvena institucija na nekom teritoriju. Sačuvan je teritorijalni princip, ali nešto ublažen, da se lakše osnivaju personalne župe (k. 518). Kao zajednica vjernika župa je osnovna jedinica pastoralne djelatnosti, pa iz toga slijedi da se u njoj pluriformno integrira i djelatnost ostalih pastoralnih faktora. Župa je osnovna stvarnost zbog Euharistije koja se u njoj svetkuje. Zato Euharistijski skup čini jezgru župne zajednice. Temeljna je funkcija župe okupljanje vjernika na slavljenje Euharistije i sakramenata (k. 528). Tome okupljanju predhodi evangelizacija i katehizacija i u praksi je neodjeljiva od župnog pastoralala.«

pija treba biti razdijeljena na različite dijelove ili na župe. Kakvi bili dijelovi biskupije, vjernici i pastiri moraju znati svoje područje prebivališta ili boravišta kojim stječu vlastitog župnika ili ordinarija. Svi su vjernici podložni kako općim, tako i krajevnim crkvenim zakonima. Oni trebaju vršiti i krajevne zakone, a ti se zakoni *ne pretpostavljaju* kao osobni nego područni (usp. kan. 13, § 1.). Na kojem području određena zajednica vjernika djeluje mora se znati također i radi *jurisdikcije* (npr. kod sakramenta ženidbe), jer su i osobne i područne župe dijelovi određene biskupije ili neke druge područne crkvene strukture slične biskupiji.¹²⁹

Budući da je župa osnovna administrativna struktura u partikularnoj Crkvi, posve je shvatljivo da osobna ili područna župa trebaju imati pravno određene *župne knjige*, za koje se župnik treba brinuti da se točno pišu i brižljivo čuvaju »prospiciat parochus ut iidem libri accutare conscribantur atque diligenter asserventur« (kan. 535, § 1.). Određene župne knjige treba uredno voditi prema općim crkvenim zakonima, propisima Biskupske konferencije i dijecezanskoga biskupa (kan. 535, § 1.).¹³⁰

¹²⁹ Usp. kan. 368: »Partikularne Crkve, u kojima i od kojih opstoji jedna i jedina Katolička Crkva, prije svega su biskupije, s kojima se izjednačuju, osim ako je određeno što drugo, područna prelatura i područna opatija, apostolski vikarijat i apostolska prefektura i za stalno osnovana apostolska administratura.«

Kan. 374, § 1.: »Svaka biskupija ili druga partikularna Crkva neka se podijeli na različite dijelove ili župe.«

¹³⁰ *Pravilnik o crkvenim maticama i drugim uredskim knjigama* odobrila je Hrvatska biskupska konferencija na XXII. plenarnom zasjedanju u Zagrebu od 24. do 26. travnja 2001. god. i stupa na snagu danom objavljivanja u Službenom vjesniku nad/biskupije (čl. 50). Ovaj »Pravilnik« u čl. 41. kaže: »Svaka župa, osim matica, mora imati i slijedeće knjige:

- knjigu katekumena (usp. kan. 788, § 1.)
- knjigu potvrđenih (usp. kan. 895)
- knjigu prvopričesnika (usp. *Službene vijesti HBK*, 2/1994, str. 8)
- upisnik spisa (urudžbeni zapisnik) (usp. *ondje*)
- knjigu kronike župe (spomenicu) (usp. *ondje*)
- knjigu blagajničkog dnevnika (primitaka i izdataka) (usp. kan. 1284, § 2., br. 7)
- imovnik pokretnina i nekretnina (usp. *Službene vijesti HBK*, 2/1994, str. 8)
- knjigu primljenih u potpuno zajedništvo Katoličke crkve (usp. *ondje*)
- knjigu primljenih misnih nakana (usp. 958, § 1.)
- knjigu o pojedinim zakladnim obvezama (usp. 1307, § 2.)
- knjigu župnih oglasa (usp. *Službene vijesti HBK*, 2/1994, str. 8)
- knjigu ženidbenih navještaja (usp. *ondje*)
- knjigu providenih bolesnika (usp. *ondje*)
- knjigu o stanju duša (Status animarum) ili kartoteka (usp. *ondje*)
- imenik vjeroučenika (usp. *ondje*)
- vjeronaučni dnevnik (usp. *ondje*)

I druge knjige koje propiše dijecezanski biskup (usp. Dopunske odredbe Hrvatske biskupske konferencije uz kan. 535, § 1.)« u: *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 2/1994,

Župa treba imati i pečat, pismohranu (arhiv), te brižljivo čuvati starije župne knjige, prema propisima krajevnog prava (secundum praescripta iuris particularis) (kan. 535, §§ 3.–5.).¹³¹

3. Osnivanje, ukidanje i obnavljanje župe

Can. 515 – § 2. Paroecias erigere, supprimere aut eas innovare unius est Episcopi dioecesanis, qui paroecias ne erigat aut supprimat, neve eas notabiliter innovet, nisi audito consilio presbyterali.

Kan. 515 – § 2. Osnivati, ukidati i obnavljati župe zadaća je samo dijecezanskog biskupa, koji neka župu ne osniva, ne ukida i znatnije ne obnavlja, osim pošto se posavjetuje s prezbiterkim vijećem.

Samo dijecezanski biskup »est Episcopi dioecesanis«¹³² pravno *osniva, ukida i obnavlja župu* (kan. 515, § 2.).¹³³ Za te pravne radnje treba obdržavati propise kanonskog prava, što uključuje i *pisani formalni akt* o osnivanju, ukidanju i obnavljanju župe. Svrha osnivanja, ukidanja i obnavljanja župa jesu pastoralne potrebe ili, kako Zakonik iz 1983. u kan 518 kaže, za osnivanje osobne župe: »gdje je pak to korisno«, tj. cilj je osnivanja, ukidanja i obnavljanja župe prema CD 32 *spasenje duša*. Za osnivati, ukidati ili obnoviti osobnu ili područnu župu, dijecezanski biskup treba, u prvom redu, pravno odrediti određeno područje župe ili župâ, odnosno biskupije, tj. treba točno odrediti mjesto ili mjestâ gdje će djelovati pravno »određena zajednica vjernika«. Ovdje treba imati na umu da novoosnovana ili obnovljena župa treba imati bitne i integralne elemente župe te da se poštuju zakonske odredbe o javnim pravnim osobama: a) o trajanju i prestanku pravnih osoba (kan. 120, §§ 1.–2.); b) o ujedinjenju javnih pravnih osoba (kan. 121); c) o razdiobi pravnih osoba (kan. 122); d) o rasporedu dobara i imovinskih prava, te tereta u slučaju kada pravna osoba prestane opstojati (kan. 123).

str. 8) (*Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, god. IX. br. 1 (14), Zagreb, 2001., str. 19).

¹³¹ BKJ donijela je Uredbu o Crkvenim arhivima 10. listopada 1973. i Uredbu o Crkvenim knjižnicama, na isti datum, 10. listopada 1973. Posebno usp. o dekanatskim i župskim arhivima te knjižnicama u: *Nova et Vetera*, god. XXIX, sv. 1. Dokumenti, br. 4, Sarajevo, 1979., str. 286–291.

¹³² Osnivati, ukidati, obnoviti i povjeravati župu nije u vlasti generalnog vikara (kan. 520) ili naslovnog biskupa (kan. 376). Prelati ili opati područnih prelatura ili područnih opatija, apostolski vikari ili apostolski prefekti i apostolski administratori mogu, poput dijecezanskih biskupa, osnivati, ukidati, obnavljati i povjeravati župe na svom području (kan. 370 i 371).

¹³³ ZKIC, kan. 280, § 2.: »Osnivati, mijenjati i ukidati župe zadaća je eparhijskog biskupa pošto se posavjetuje s prezbiterkim vijećem.«

Iako Zakonik iz 1983. za osnivanje osobne župe više ne traži pristanak Apostolske Stolice, kako je to bilo propisano u Zakoniku iz 1917., kan. 216, § 4., ipak treba pripaziti na stečena prava i povlastice o kojima govori kan. 4 Zakonika iz 1983.¹³⁴ Prije osnivanja, dokidanja i obnavljanja župe dijecezanski se biskup treba posavjetovati s *prezbiteriskim vijećem* (kan. 515, § 2.), imajući u vidu kan. 500, §§ 1.–3.¹³⁵ Govoreći pravno, dijecezanski se biskup *mora* posavjetovati s prezbiterijalnim vijećem, ali nije dužan prihvatiti mišljenje istoga vijeća; ali bez nekoga posebnog razloga nije dobro niti pak razborito da se udaljuje od njihova mišljenja, posebno kada je ono jednoglasno. U takvom slučaju kan. 127, § 2., br. 2 izričito propisuje: »Ako se zahtijeva savjet, nevaljan je čin poglavara koji se nije posavjetovao s tim osobama; iako poglavar nije obvezan prikloniti se njihovu, premda jednodušnom, mišljenju, ipak bez veoma važnog razloga prema svojem sudu neka ne odstupi od njihova mišljenja, osobito ako je jednodušno.« U slučaju da dijecezanski biskup osnuje, ukine ili znatnije obnovi neku župu bez prethodnog savjeta s prezbiteriskim vijećem, napravio bi nezakonitost *in procedendo* – u postupku; takav čin dijecezanskoga biskupa bio bi nevaljan »invalidus est actus Superioris« (kan. 127, § 2., br. 2).

¹³⁴ ES, I, 21, § 3.: »Dijecezanski biskup može sam svojom vlašću, saslušavši Svećeničko Vijeće, osnivati ili dokidati ili na bilo koji način obnavljati župe, ali tako da, ako postoje ugovori između Apostolske Stolice i civilne Vlade ili prava koja potražuju druge fizičke ili moralne osobe, nadležna Vlast s njima stvar zgodno uredi.« U slučaju da se zainteresirani ne mogu dogovoriti, onda je Sveta Stolica mjerodavna intervenirati u slučajevima kada se radi o stečenim pravima i povlasticama prema kan. 4 Zakonika iz 1983. godine. O toj problematici vidi: *Pontificia commissio decretis Concilii vaticani II. interpretandis*, »Responsum ad propositum dubium«, odobreno 3. srpnja 1969. (AAS, 61/1969, str. 551). Ako okolnosti zahtijevaju ujedinjenje više župa u jednu radi spasenja duša, onda usp. S. Congr. pro Clericis, »Notae directivae Postquam apostoli de mutua ecclesiarum particularium cooperatione promovenda...« od 25. ožujka 1980., EV, vol. VII. br. 234–287, str. 231–281, posebno vidi: br. 17, u: EV, vol. VII. br. 265–266, str. 258–261).

Smatramo da je izvor za kan. 518 pogrešno donijet. Umjesto »ES I, 21, 13« kako stoji u: *Codex iuris canonici...*, lib. ed. Vaticana, 1989., str. 147 i u *Zakoniku kanonskoga prava... s izvorima*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 262, prema našem mišljenju trebalo bi stati: ES I, 21, §§ 1. i 3. Ovo donosim zato što to može zbuniti pravne stručnjake, a i druge koji proučavaju izvore za kan. 518. Navedeni izvor: »ES I, 21, 13« nismo mogli pronaći tako citiran, smatramo da se tu radi o ES I, 21, §§ 1. i 3. jer se tu zaista radi o provedbi dekreta II. vatikanskog sabora *Christus Dominus*, br. 32 o osnivanju, ukidanju i obnavljanju župe o kojemu govori kan. 515, § 2., kojega možemo primijeniti i na pravnu normativu za osnivanje, ukidanje i obnavljanje i područne i osobne župe, a o takvim župama upravo govori kan. 518.

¹³⁵ Zakonik iz 1983., posvetio je u II. knjizi »Božji narod«, poglavlje III., kann. 495–502, prezbiteriskom vijeću i zboru savjetnika. Usp. M. MRŠE, *Il consiglio presbiterale diocesano e la sua attuazione nella Provincia ecclesiastica di Split (Croazia)*, pars dissertationis, Roma, 1997.; RIVELLA, *Partecipazione e corresponsabilità nella Chiesa*, str. 81–148. O prezbiteriskom vijeću prije Zakonika iz 1983. vidi: J. BRKAN, »Kompetencija i uloga svećeničkih vijeća u pokoncilskoj Crkvi«, u: *Služba Božja*, XXI/1981, str. 300–310.

Iako u ovom slučaju, kanonsko pravo ne propisuje da se dijecezanski biskup mora posavjetovati i s drugim zainteresiranim svećenicima ili zainteresiranim vjernicima o osnivanju, ukidanju ili znatnijem obnavljanju župa, ipak smatram da bi bilo potrebno posavjetovati se s onima kojih se to više tiče.

Ovdje valja zapaziti da, u slučaju osnivanja, ukidanja i znatnijeg obnavljanja župe treba pripaziti na ono što je već 1966. god. bilo propisano u ES I, 21, §§ 1. i 3., gdje se, između ostaloga, kaže u § 3.: »Ako postoje ugovori između Apostolske Stolice i Civilne vlade ili prava koja potražuju druge fizičke ili moralne soobe, nadležna Vlast s njima stvar (neka m. op.) zgodno uredi.« *Frans Daneels*¹³⁶ piše da je propis iz ES I, 21, § 3. na snazi: »è ancora in vigore, nonostante il fatto che il c. 515 § 2 non ne faccia menzione.« Što se tiče propisa iz ES I, 21, § 1., on je itekako dobra pravna i pastoralna pouka dijecezanskom biskupu o potrebi dijeljenja i osnivanja novih župa kada je u pitanju poboljšanje pastoralnog djelovanja; posebno kada su u pitanju velike župe (brojčano i područno) njih treba razdijeliti, a kada su u pitanju vrlo male župe onda od njih više treba osnovati novu veću župu. Glavni cilj osnivanja, ukidanja i obnavljanja župa treba pridonositi poboljšanju pastoralne djelatnosti. Radi toga ukidanje, ujedinjenje ili osnivanje župe najčešće biva: a) ukidanje dviju ili više župa (malih!) od kojih dijecezanski biskup osniva novu posebnu župu; b) odcjepljenje dijela jedne župe (veće!) i njegovo pripojenje već postojećoj susjednoj župi (manjoj!); c) odcjepljenje različitih djelova jedne župe (veće!) i njihovo pripojenje susjednim župama (manjim!); d) od odcijepljenih dijelova jedne župe može se ustanoviti nova župa. Slično vrijedi i kod osnivanja, ukidanja ili dijeljenja osobne župe (na obrednom, nacionalnom, jezičnom ili nekom drugom načelu).

Prema »Directorium de pastorali ministerio Episcoporum«, dijecezanski bi biskup mogao (instituire potest) ustanoviti u biskupiji posebno *povjerenstvo* »Episcopus aliquam Commissionem instituere potest« iz reda prezbitera, članova ustanova posvećenog života i laika koje bi bilo kao pomoć dijecezanskom biskupu za važnija pitanja o župama. Bilo bi dobro, a i razborito, da se, u ovakvom slučaju, dijecezanski biskup posavjetuje, osim s prezbiterskim vijeće, što traži kan. 515, § 2., i s »povjerenstvom«, također sa župnicima manjih župa od kojih nastaje nova župa ili sa župnicima susjednih župa, ili župa od kojih se, možda,

¹³⁶ F. DANEELS, »Soppressione, unione di parrocchie e riduzione ad uso profano della chiesa parrocchiale«, u: *La parrocchia. Studi giuridici XLIII*, Lib. ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 89. Cijeli tekst ES I, 21, § 1. glasi: »Svakako treba nastojati da se župe, u kojima se apostolska djelatnost, zbog prevelikog broja vjernika ili zbog previše rasprostranjenog teritorija ili bilo kojeg drugog razloga, može vršiti samo teško ili manje zgodno, kako to odgovara raznim prilikama, razdijele ili rascijepje. Isto tako, odviše male župe treba sastaviti u jednu, kako zahtijeva potreba i dopuštaju okolnosti.« (Prijevod preuzet iz: *Nova et Vetera*, XXVIII, 1–2, Sarajevo, 1978., str. 365).

dijeli dio od koje nastaje nova župa ili sa župnicima na čijem će se području nalaziti nova osobna župa, ili ako se od dvije ili više manjih župa osniva nova župa, te s dekanima kojih se tiče, itd. Kriteriji kojih se trebaju držati dijecezanski biskupi pri osnivanju novih župa trebaju biti duhovno i pastoralno dobro pravno »određene zajednice vjernika«; izgradnja Crkve, zajedništvo klera s biskupom; u svakom dekanatu bi se trebale male župe ujediniti osnivajući nove župe kako bi i kler i redovništvo i laici mogli u novim župama ekonomičnije vršiti svoje apostolske djelatnosti u pogledu discipline, službi i karizmi. Pri osnivanju, ukidanju ili znatnijem obnavljanju župa posebno treba gledati na veličinu područja i brojnost vjernika kako bi *cura animarum* bila na izgradnju svih vjernika pojedinačno, te na dobro Opće i partikularne Crkve, itd.¹³⁷

Izvori koje je zakonodavac sintetizirao u formulaciju kan. 515, § 2. veoma su značajni pri osnivanju, ukidanju i znatnijem obnavljanju osobnih i područnih župa.¹³⁸ Oni itekako mogu biti na pouku i orijentaciju ne kako je bilo, nego i kako bi trebalo biti danas. U Crkvi je uvijek potrebno paziti na evoluciju njenih ustanova.

Kao i u drugim demokratikim zemljama, i u Republici Hrvatskoj osnivanje župe isključivo je u nadležnosti crkvene vlasti, a ona to čini prema potrebama spasenja duša, odnosno prema svojim pastoralnim potrebama. Nakon osnutka nove župe – javne pravne osobe, »Nadležna Crkvena vlast (...) o tome obavještava nadležno tijelo državne uprave radi njihova upisa, u skladu s odgovarajućim državnim propisima« (čl. 2, br. 3).

¹³⁷ Usp. *Sacra congregatio pro Episcopis, Directorium Ecclesiae imago de pastoralis ministerio episcoporum*, 22 februarii 1973, br. 174-179. (EV, vol. 4. br.2225- 2235, str. 1423-1435). U citiranom dokumentu se govori posebno: De paroeciis territorialibus et persolalibus deque aliis apostolatus sedibus (br. 174); De paroeciis in magnis urbibus (br. 175); De rationibus paroeciarum instituendarum (br. 176); De paroeciarum tempestiva erectione et finium mutatione (br. 177); De officio verl Commissione dioeciesana pro novis paroeciis (br. 178); De paroeciae structuris (br. 179). Mislim da je već vrijeme i da dijecezanski biskupi izrade neki prihvatljiv kriterij pri osnivanju, ukidanju ili znatnijem obnavljanju župa. Posebno bi po gradovima trebalo veće župe smanjivati, osnivati nove, a po selima bi trebalo manje župe znatnije obnavljati odnosno spajati, itd.

¹³⁸ U dekretu II. vatikanskog sabora *Christus Dominus*, u br. 32, izričito piše: »Konačno, spasenje duša neka bude jedini motiv svih odredaba ili izmjena pri osnivanju ili dokidanju župa, kao i drugih sličnih promjena koje biskup može provesti svojom vlašću.« Latinski se kaže: »(...) quas quidem Episcopus propria auctoritate peragere poterit.« Usp. još *Motu proprio* pape Pavla VI. od 6. kolovoza 1966. ES, I, br. 21, § 3. O gornjoj problematici vidi: *Papinsko povjerenstvo za tumačenje dekreta II. vatikanskog sabora*, odgovor od 3. srpnja 1969.; *Sveta Kongregacija za biskupe: Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum*, 22. veljače 1973., br. 206. Zakonodavac kao izvor za kan. 515, § 2., Zakonika iz 1983. navedi također: kan. 216, § 1. Zakonika iz 1917.; *Papinsko povjerenstvo za vjerodostojno tumačenje kanona Zakonika*, od 26. rujna 1921.; *Sveta kongregacija koncila*, odgovor od 14. siječnja 1922.; *Državno tajništvo*, proglašenje od 5. studenoga 1922.

Nakon osnivanja župe, prema prijedlogu Ugovora iz 1995. god., u čl. 2, § 4., stalo je: »Mjerodavna Crkvena vlast obavještava o tome nadležni Državni ured (ministarstvo pravosuđa) kako je označeno u Prilogu.« Na inzistiranje stručnjaka, među kojima je bio pisac ovih redaka, da se izostavi »Prilog« Ugovoru, u konačnom tekstu Ugovora to je 4. srpnja 1995. i prihvaćeno od stranaka iz Ugovora. Zato je u čl. 2, br. 3 važećeg Ugovora propisano: »Ona (Crkva m. op.) o tome obavještava nadležno tijelo državne uprave radi njihova upisa, u skladu s odgovarajućim državnim propisima.« Dakle, nema nekakav »Prilog« ili »Podsjetnik« popisa župa u važećem tekstu Ugovora.¹³⁹

Treba pripaziti na činjenicu da su »Međunarodni ugovori«, prema *Ustavu Republike Hrvatske* »dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj snazi su iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava.«¹⁴⁰

Zakonik je propisao da samo biskup vlastitom vlašću može osnivati, ukidati i mijenjati župe. Time je Zakonik iz 1983. god. izostavio propis Zakonika iz 1917., kan. 216, § 4., koji je bio propisao da se unaprijed, bez posebne dozvole

¹³⁹ Usp. BRKAN, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 200–201, bilješka 134. Na str. 219–223 objavljen je cijeli tekst: *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima*. O gornjoj problematici, vidi: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske. Povijest nastanka i komentar Nikola Eterović. Predgovor Josip Bozanić*, Glas Koncila, Zagreb, 2001., str. 152, kaže se: »Tijekom pregovaranja između Svete Stolice i Republike Hrvatske, dvije su strane došle do zaključka da bi bilo poželjno i korisno sastaviti popis javnih pravnih osoba Katoličke Crkve. Pri sastavljanju takvoga Podsjetnika nije se mislilo u prvom redu na stručnjake kanonskoga prava kojima su poznate te pravne osobe, nego na druge ljude, posebno one u državnim službama kojima taj popis može biti koristan. Tako će točno znati o kojim je javnim pravnim osobama riječ, tko je njihov pravni zastupnik, te će ih moći upisati u za to predviđene registre. Tijekom usklađivanja teksta ugovora, odlučeno je da se Podsjetnik ne priloži Hrvatskom ugovoru o pravnim pitanjima kako tekst ne bi bio previše dug i kako se u mogućem nabrajanju ne bi izostavilo koju pravnu osobu. Ali, on ostaje dragocijeni podsjetnik i za crkvenu i za državnu stranu, te bi ga bilo veoma korisno objaviti.«

¹⁴⁰ *Ustav Republike Hrvatske* (pročišćeni tekst), Informator, Zagreb, 2001., str. 46, čl. 140. U Republici Hrvatskoj važi: *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima*, čl. 5. u: *Narodne novine*, utorak, 25. veljače, br. 3, str. 95. Tu, se, između ostaloga, propisuje: »Isključivo na nadležnu crkvenu vlast spada uređivati vlastiti ustroj, osnivati, mijenjati i ukidati (...) župe (...) te druge pravne osobe.« O osnivanju župe treba obavijestiti tijelo državne uprave radi njihova upisa u građanski registar pravnih osoba. Za one župe koje nemaju vlastite statute, treba priložiti: naziv (ime), svrhu, sjedište, djelokrug djelovanja i pravnog zastupnika župe, tj. treba priložiti biskupovu odluku (dekret) osnivanja dotične župe. Ovdje se dobro podsjetiti i onoga što propisuje *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima*, čl. 6, br. 3: »Hrvatska biskupska konferencija će svake godine do 1. prosinca dostaviti ovlaštenome državnom uredu popis novih ili ukinutih župa kako bi se činjenično stanje moglo uskladiti s odredbom iz stavka 2. ovoga članka. U taj popis neće ulaziti novosnovane župe koje u gradu broje manje od 3000 vjerenika, a na selu manje od 1000 vjernika.«

Sv. Stolice, u istom mjestu ili na istom području ne smiju osnivati posebne župe za vjernike drugoga jezika ili narodnosti ili čisto obiteljske ili osobne župe. U slučaju da su takve župe negdje postojale, onda se nije smjelo ništa mijenjati bez znanja Sv. Stolice.¹⁴¹ Danas takva odredba više ne stoji, iako treba imati u vidu kan. 4 Zakonika iz 1983. o stečenim pravima i povlasticama. Ako se kod osnivanja, ukidanja i obnavljanja župe zainteresirane strane ne mogu same dogovoriti, onda se treba uteći Apostolskoj Stolici da ona riješi možebitni slučaj.

Treba reći da Zakonik iz 1983., u kan. 1215, propisuje da se nijedna crkva ne gradi bez izričitog, napismeno danog pristanka dijecezanskog biskupa. Prema kan. 1214, »nazivom crkva označuje se posvećena zgrada određena za bogoštovlje u koju vjernici imaju pravo pristupa osobito da bi javno obavljali bogoštovlje«. U današnje vrijeme problemi mogu nastati oko svođenja posvećene ili blagoslovljene crkve »na doličnu svjetovnu upotrebu« (kan. 1222, § 1.). Prema kan. 1222, § 2., crkvu kao građevinu »dijecezanski biskup može, pošto se posavjetuje s prezbiterskim vijećem, svesti na doličnu svjetovnu upotrebu, s pristankom onih koji zakonito prisvajaju prava na nju, i samo ako dobro duša ne trpi zbog toga nikakvu štetu« (kan. 1222, § 2.). Dijecezanski biskup, župnik i drugi vjernici kojih se tiče, posebno određena župa, trebaju obdržavati kanonske propise o blagoslovljenim ili posvećenim građevinama kao što su to: crkvene građevine općenito, posebno »župna crkva«¹⁴², kapele, svetišta i groblja.¹⁴³ Tu treba imati velikog obzira i razumijevanja posebno kada se radi o privrženosti vjernika nekom posvećenom mjestu (vjerski osjećaj treba poštivati).

¹⁴¹ Zakonik iz 1917., kan. 216, § 4.: »Non possunt sine speciali apostolico indulto constitui parociae pro diversitate sermonis seu nationis fidelium in eadem civitate vel territorio degentium, nec parociae mere familiares aut personales; ad constitutas autem quod attinet, nihil innovandum, inconsulta Apostolica Sede.«

¹⁴² O »župnoj crkvi« usp. »Chiesa parrocchiale«, u: A. MISTRORIGO, *Dizionario liturgico-pastorale*, Edizioni Messaggero Padova, 1977., str. 344–345; usp. CIAPPETTA, *Il manuale del parroco. Commento giuridico-pastorale*, ed. Dehoniane-Roma, 1997. str. 676–677. Kada naš auktor govori o »župnoj crkvi« spominje kann.: 519; 528, § 2.; 849; 879; 921 i 922; 937; 1055; 1177; 1221.

¹⁴³ Usp. Zakonik iz 1917., kan. 1187; DANEELS, *Soppressione, unione di parrocchie*,..., str. 94–100. Usp. sadašnje crkvene propise, koje treba posebno obdržavati, posebno na župi: o crkvama (kann. 1214–1222); o kapelama i privatnim kapelama (kann. 1223–1229); o svetištima (kann. 1230–1234); o oltarima (kann. 1235–1239); o grobljima (kann. 1240–1243); usp. A. GIACOBBI – A. MONTAN, »I luoghi e i tempi sacri«, u: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, III, ed. II. »Quadeni di Apollinaris«, Pontificia università Lateranense, Roma, 1992. str. 317–337. Posebno str. 325–326, gdje se kaže za župnu crkvu: »La chiesa parrocchiale: è la chiesa costituita sede di una parrocchia regolarmente eretta. Ciò che la cattedrale è per tutta la diocesi, la chiesa parrocchiale lo è per quella 'determinata comunità di fedeli' che è la parrocchia (can. 515 § 1): il cuore, cioè, il centro della vita liturgica e spirituale, il luogo in cui si realizza pienamente quella comunità di fede, di culto e di carità che rappresenta 'in un certo modo la Chiesa visibile stabilita su tutta la terra'.«

4. Pravna osobnost župe

Can. 515 – § 3. Paroecias legitime erecta personalitate iuridica ipso iure gaudet.

Kan. 515 – § 3. Župa zakonito osnovana po samom pravu ima pravnu osobnost.

Kroz povijest Crkve, a i u Zakoniku iz 1917. godine, bilo je nejasno i kano-nistima, posebno u pravno-tehničkom pogledu, dokle je sezao opseg pravne osobnosti župe. Naime, kada je riječ o župi, onda su prema Zakoniku iz 1917. godine postojale različite pravne osobe (moralne osobe m. op.) na župi: *župa* kao takva (kan. 100, § 1.) i *župna crkva* (kan. 99), te *župna nadarnina* kao »ens iuridicum«¹⁴⁴ (kan. 1409). Župa i župna crkva su bile »moralne osobe«, te kao takve bile su nositelji prava i obveza, rekli bismo rječnikom građanskog pravni-ka (civilist); one su imale svojstva pravne i djelatne sposobnosti, i temeljem pravnih ovlaštenja i obveza imale su materijalna sredstva koja su im služila za postignuće njihovih posebnih ciljeva zbog kojih su kao takve bile pravni subjek-ti. Kod njih je vladalo *načelo ograničenja* jer su smjele činiti samo ono što im je bilo dopušteno kanonskim i građanskim pravom, te odlukama mjerodavnih vlasti, odnosno njihovih statuta. Prema Zakoniku iz 1917. pravna osobnost pravnih osoba na župi i same župe posebno je dolazila do izražaja prigodom dijeljenja, cijepanja ili osnivanja nove župe.

U Zakoniku iz 1917. bile su mnoge nesigurnosti u pogledu pravne osobnosti župe, zato smatramo da je crkveni zakonodavac 1983. god. otklonio te pravno-tehničke nesigurnosti iz bivšeg crkvenog zakonodavstva, donijevši u Zakoni-ku iz 1983. posebni paragraf (3.) u kan. 515, kojim se nedvojbeno određuje da

¹⁴⁴ Prema Zakoniku iz 1917., *crkvena je nadarbina* (beneficium ecclesiasticum) *pravno biće* (ens iuridicum) koje je mjerodavna crkvena vlast ustanovila za neodređeno vrijeme (trajno), sastojala se od *crkvene službe i prava na prihode* od dobara koji su spojeni sa službom (kan. 1409). Crkvene službe su se, u našem slučaju, razlikovale: na crkvenu službu koju je obnašao crkveni službenik, i sredstva od kojih se dotični službenik uzdržavao. *Sredstva* su materijalna dobra koja su služila za uzdržavanje crkvenih službenika. Što se tiče *imovine nadarbine* (dos) nju su sačinjavali: vremenita dobra kao što su zgrade, polja, vinogradi, dionice, itd; stalna davanja neke moralne osobe (patronatsko pravo); stalna dobrovoljna davanja vjernika kao što je redovina, lukno, itd; štolarina (iura stolae) kako ju je propisivao dijecezanski biskup ili prema zakonitim običajima, npr. kod kanonika su bile »koralne dnevnice« (kan. 1410). Nadarbine su se dijelile i na: konsistorijalne i nekonsistorijalne, svjetovne i redovničke. Bile su nadarbine s obvezom na rezidenciju ili bez obveze na rezidenciju. Postojala je nadarbina privremena, pomična i priručna (temporalia, amovibilia, manualia), trajna (perpetua) i nepomična (inamovibilia); dušobrižnička (curata) i nedušobrižnička (non curata) – one su ovisile o tome je li imaju uza se sjedinjenu dušobrižničku crkvenu službu (biskupija, župa) ili ne, kao što je npr. kanonikat (kan. 1411).

župa zakonito osnovana *ipso iure* uživa (ima) pravnu osobnost, što je prihvatio i ZKIC.¹⁴⁵

Tako se za župu sada sigurno može reći da je *nezborna javna pravna osoba po samom pravu*¹⁴⁶ i da joj se kao pravnoj osobi mogu udijeliti i *nesamostalne zaklade* (fundationes non autonome), uz obvezu da joj za duže vrijeme pripomognu kako bi lakše postigla svoju svrhu (kan. 114, § 2.)¹⁴⁷, a ta je, u prvom redu, *spasenje duša*. Župa kao pravna osoba po svojoj je naravi *trajna* i pravnu osobnost ima neovisno od njezinog pravnog zastupnika – župnika. Ovdje se radi o zakonskom pravnom zastupniku kojega ne bira pravna osoba – župa prema nekim vlastitim statutima, nego župnika na službu imenuje i postavlja dijecezanski biskup prema propisima prava, a župnik se mora ponašati kao pravni zastupnik župe u skladu s kanonskim pravom, građanskim pravom ako ga je prihvatila mjerodavna crkvena vlast posredstvom bilateralnih ugovora, te prema odlukama dijecezanskog biskupa, imajući uvijek u vidu da župa nije samostalna pravna osoba nego se tu treba držati *načela ograničavanja*, a to znači da župa (župnik) ne smije poduzimati pravne radnje neovisno, na svoju ruku, nego je župnik uvijek pod vlašću dijecezanskog biskupa. U svom djelovanju župnik treba opsluživati propise koji se odnose na župu kojom upravlja, što u dosta slučajeva uključuje i savjetovanje s određenim župnim vijećem, već prema tome o čemu se radi: pastoralu ili gospodarstvu. Ako se izrazimo pojmom iz našeg građanskog zakonodavstva, onda možemo reći da je župnik »rukovodni organ« i njegovo je pravo i dužnost da predstavlja župu u njenim *imovinskim i upravnim* poslovima u odnosima s drugim pravnim subjektima, ali uvijek pod vlašću dijecezanskog biskupa.

¹⁴⁵ ZKIC, kan. 280, § 3.: »Paroecia legitime erecta ipso iure persona iuridica est« (Župa zakonito osnovana po samom je pravu pravna osoba).

¹⁴⁶ Umjesto »pravna osoba«, kako stoji u kan. 515, § 3., mi ovdje nadodajemo riječ »javna«, i zato, radi lakšeg shvaćanja župe, treba reći »župa je javna pravna osoba«, a župa uživa javnu pravnu osobnost. U crkvenom i građanskom pravnom poretku postoje javne i privatne pravne osobe (usp. BRKAN, *Opće odredbe zakonika kanonskoga prava*, str. 196–218; P. TOCANEL, »Le persone fisiche e giuridiche nella Chiesa novità motivazioni e significato«, u: *Il nuovo codice di diritto canonico novità, motivazione e significato*. Atti della Settimana di Studio 26–30 aprile 1983., str.81–85; N. VISKOVIĆ, *Teorija države i prava*, Birotehnika, Zagreb, 2001., str. 207–211).

¹⁴⁷ Prema Zakoniku iz 1983. u crkvenom pravnom poretku postoje: 1. samostalne nabožne zaklade (piae fundationes autonomae) i 2. nesamostalne nabožne zaklade (piae fundationes non autonomae) (kan. 1303, § 1., br. 1 i 2). Župa bi kao pravna osoba mogla prihvatiti zakladu, uz tri uvjeta: 1. treba dobiti napismeno dopuštenje dijecezanskoga biskupa; 2. dijecezanski biskup daje dopuštenje tek nakon što je zakonito utvrdio da župa može ispuniti obveze koje preuzima ili ih je već preuzela; 3. dijecezanski biskup treba »pripaziti da prihodi u svemu odgovaraju pridodanim obvezama, prema običaju svakoga kraja« (kn. 1304, § 1.). Zakonik iz 1983. govori u V. knjizi »De bonis Ecclesiae temporalibus«, naslov IV. »De piis voluntatibus in genere et de piis fundationibus« kann. 1299–1310.

Javna pravna osobnost župe *prestaje* ako je dijecezanski biskup ukine formalnim aktom (dekretom) ili ako prestane djelovati u trajanju od stotinu godine; dotična župa onda *ipso iure* prestaje postojati.

Prema kan. 515, §§ 2.–3., župu kao pravnu osobu samo dijecezanski biskup može osnivati, ukidati i obnavljati. Ako propise o pravnim osobama primjenimo i na župu, onda, opslužujući ono što treba u pravu opsluživati, zakonsku normativu o pravnoj osobi – župi, možemo reći da župe, kao i druge javne pravne osobe, ako zakonski nisu pridržane nekome drugom (izuzete), samo dijecezanski biskup može *ujediniti* (znatnije obnoviti) tako da od njih (dviju ili više) nastaje nova župa. U tom slučaju nova župa stječe imovinska dobra i prava prijašnjih župa, a ostaju joj obveze kojima su bivše župe bile opterećene (kann. 121–122, 116). Ovdje nije govor o značenju sintagmi iz Zakonika iz 1917. (kann. 1419–1447) o sjedinjenju nadarbina: *unio aequae principalis* (jednakopravno sjedinjenje), niti o *unio minus principalis* (podređeničko), nego bi se ovdje nekako moglo govoriti o *unio extinctiva* (dokidno), ali ne u pravnom značenju te riječi.¹⁴⁸

Kada je u pitanju *razdioba župe* kao javne pravne osobe, onda bismo, pravnom analogijom, mogli reći da se tu može raditi o mogućnostima:

1. odijeljenje dijela od jedne župe i pripojenje toga dijela drugoj župi,
2. od odijeljenog dijela jedne župe osnovati zasebnu novu župu, ili
3. od odijeljenih dijelova dviju ili više župa osnovati novu župu.

U gornjim slučajevima treba poštivati stečena prava i povlastice te odredbe koje se nalaze u odluci (dekretu) osnivanja dotične župe, a kao kriteriji ustanovljenja, ukidanja ili razdioba župa trebaju doći do izražaja: spasenje duša, poštenje, pravičnost u određenim okolnostima. Treba se držati načela da »iz ljubavi prema dušama dijele se i biskupije i župe i redovničke zajednice«¹⁴⁹.

Za kan. 515, § 3. Zakonik iz 1983. donosi kao izvore kanone 99 i 100, § 1. iz Zakonika iz 1917.,¹⁵⁰ u kojima se nalaze propisi o »moralnim osobama«¹⁵¹.

¹⁴⁸ O postupku koji treba slijediti kod ukidanja župe usp. DANEELS, *Soppressione, unione di parrocchie...*, str. 91.

¹⁴⁹ BRKAN, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 216., posebno o razdiobi pravnih osoba te rasporedu dobara i imovinskih prava i tereta u slučaju kada pravna osoba prestane opstojati vidi: str. 215–218.

¹⁵⁰ Usp. *Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s Izvorima*, Glas Koncila, Zagreb, 1996., str. 260.

¹⁵¹ Ono što kan. 99 i 100 Zakonika iz 1917. naziva moralna osoba, Zakonik iz 1983. naziva pravna osoba (kann. 113–123), a moralna osoba se naziva samo »Katolička crkva i Apostolska Stolica. One imaju svojstvo moralne osobe po božanskoj uredbi« (kan. 113, § 1.). O pravnim osobama u Crkvi usp. J. BRKAN, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, Makarska, 1997., str. 196 – 218. Republika Hrvatska priznaje župi javnu pravnu osobnost, mi bismo na-

Prema kan. 515, § 3.:

- a) župa je pravna osoba;
- b) župa pravnu osobnost dobiva samim pravom;
- c) ako se ima u vidu kan. 515, § 1., onda se može reći da je župa kao pravno »određena zajednica vjernika« javna pravna osoba, a njezin je *pravni zastupnik* župnik koji je uvijek pod vlašću dijecezanskog biskupa.¹⁵² U Zakoniku iz 1917. župa, kao i biskupija, smatrane su kao nekolegijalne moralne osobe, njihov je pravni zastupnik bio župnik (fizička ili pravna osoba) ili biskup.¹⁵³ U Zakoniku iz 1983. župa je *jedinstvena javna pravna osoba po samom pravu* (kan. 116, §§ 1.–2., 515, § 3.). Kažemo da je župa *jedinstvena pravna osoba* imajući u vidu kan. 1272 koji kaže da je zadaća biskupskih konferencija da nadarbinski sustav, ako možda negdje još postoji, preurede. U pogledu bivših pravnih osoba na župi, njih treba rješavati u smislu kann. 4, 6, 9, i 515, § 3. Bivše pravne osobe (nadarbina, župna crkva, itd.), ako su slučajno imale stečena prava ili povlastice koje su dobile od Apostolske Stolice, a koja

dodali da je župa pravna osoba »sui generis« u odnosu na druge pravne osobe u zakonodavstvu Republike Hrvatske. Vidi: Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, *Narodne novine*, utorak 25. veljače 1997., str. 95, br. 3, čl. 2. Prema Ustavu Republike Hrvatske, čl. 139, 140, 141, međunarodni ugovori čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj snazi su iznad zakona. Župa je javna pravna osoba, ona djeluje javno i javne je naravi, ona je zato i ustanovljena da djeluje za opću korist. U Republici Hrvatskoj, crkvene javne pravne osobe načelno su izjednačene, ali se ne poistovjećuju s državnim sustavom pravnih osoba jer im je različita svrha, one su »sui generis«. One imaju »iste obveze i prava« koji su određeni u kanonskom pravu i određenim građanskim zakonima. Ovdje treba reći da su načelno iste obveze i prava, imajući u vidu narav i neovisnost Katoličke crkve i Republike Hrvatske, te posebnu svrhu crkvenih javnih pravnih osoba. Politička, pastoralna i pravna vrijednost četiriju *Ugovora* koje su sklopili *Sveta Stolica i Republika Hrvatska* je dalekosežna, još mnogima neshvatljiva. Ta činjenica nije ni čudna kada se zna da kod nas nema neke pravne tradicije »konkordatskog prava« kojim su se pravnici u Republici Hrvatskoj (kanonisti i civilisti) imali prigodu sresti. Nakon potpisivanja četiriju Ugovora trebat će mnogo *razboritosti, političke volje i obostranog dogovaranja (dijaloga)* o preuzetim obvezama i pravima. Posebno trebaju imati na umu obje strane iz Ugovora (Sveta Stolica i Republika Hrvatska) da su Ugovori bilateralnog značaja, posebno kada je riječ o crkvenim pravnim osobama koje je Republika Hrvatska pravno priznala. Pravna je činjenica da ti Ugovori čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske (usp. *Ustav Republike Hrvatske*, čl. 138–140). Kod Ugovora vrijedi pravno načelo »Pacta sunt servanda«. Sva četiri Ugovora sakupljena u jednoj knjizi mogu se naći u: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske. Povijest nastanka i komentar Nikola Eterović. Predgovor Josip Božanić*, Glas Koncila, Zagreb, 2001.

¹⁵² U početku se govorilo o »personalitate canonica«, što nije prihvaćeno, nego je prihvaćen termin »persona iuridica« kako ga upotrebljava građansko zakonodavstvo. O *iteru* kan. 515, § 3., usp. *Communicationes* 4 (1972), str. 42: »Tandem de paroeciis affirmatur, quod legitime erectae sunt ipso iure personalitate canonica gaudent.«; *Isto*, 12 (1980), str. 283, kan. 222, § 4.; *Isto*, 13 (1981), str. 148.

¹⁵³ Usp. ROGOŠIĆ, *Priručnik Crkvenoga prava*, str. 220–221.

su se upotrebljavala u vrijeme stupanja na snagu Zakonika iz 1983. »i nisu opozvane, ostaju na snazi, osim ako se izričito opozivaju kanonima ovoga Zakonika« (kan. 4). Kan. 515, § 3. jasno je propisao da je župa *ipso iure* pravna osoba, a ne govori se ništa o župnoj crkvi ili o, prije mogućim, pravnim osobama na župi. Takav stav Zakonika iz 1983. trebaju uskladiti određene biskupske konferencije i točno odrediti koje pravne osobe ostaju i dalje ili ih sjediniti u jedinstvenu pravnu osobu – župu. To treba odrediti na temelju crkvenog i građanskog zakonodavstva kako ne bi dolazilo do nesuglasica u kompetencijama o pravnom zastupniku župe.

O pravnoj osobnosti župe prema Zakoniku iz 1917. mnogo se raspravljalo.¹⁵⁴ Smatramo da je Zakonik iz 1983. takvoj raspravi stao na kraj. Župa je javna pravna osoba!

Prema Zakoniku iz 1983., tri su bitna elementa javne pravne osobe:

- a) kanonsko ustanovljenje od strane mjerodavnog crkvenog auktoriteta;
- b) da u ime Crkve vrši određenu zadaću;
- c) da svoju zadaću (ulogu) vrši radi općeg dobra.

Župa ima sva tri pravno tražena elementa javne pravne osobe. I radi toga načela, župa je po samom pravu (*ipso iure*) javna pravna osoba jer ima sva tri bitna elementa crkvene javne pravne osobe.

Privatne pravne osobe postaju po samoj odluci (*speciale decretum*) mjerodavne vlasti kojom se, izričito daje pravna osobnost. Bilo kakva pravna osoba mora se ravnati prema vlastitom statutu koji odobrava nadležna vlast. Župe uglavnom nemaju *Statute župe*. One postaju pravne osobe samom zakonskom odlukom (*decretum*) kojom samo dijecezanski biskup osniva župu. U odluci (*decretu*) kojom dijecezanski biskup osniva župu treba biti naznačeno barem: *naziv župe* (ime), *priroda župe* (područje njezina djelovanja) i *sjedište župe*, te treba navesti da je *pravni zastupnik* župe župnik (može i aktualni župnik ili jednostavno napisati župnik).

¹⁵⁴ Usp. F. COCCOPALMERIO, »De paroeciis personalitate iuridica a Codice 1917 ad Codicem 1983«, u: *Periodica de re morali canonica liturgica*, vol LXXIV, fosc. I–II–III., 1985., str. 325–388. Na str. 327, naš auktor piše: »Auctores proinde de personalitate iuridica (in sequenti dicemus 'morali' quia hic est modus loquendi Cod. 17) paroeciae sequentes opiniones habuerunt: I. Paroecia non est persona moralis; II. Paroecia est persona moralis; III. Paroeciae est persona moralis et significatio 'paroeciae' diversimode intelligitur, proindeque varia est apud varios auctores; IV. Paroecia intellecta ut communitas paroecialis non est persona moralis; V. Paroecia intellecta ut communitas paroecialis de se esse posset persona moralis, sed de facto non est talis; VI. Paroecia intellecta ut communitas paroecialis est persona moralis.«

Ovdje je potrebno reći da se bilo koji statuti crkvenih pravnih osoba trebaju temeljiti na kanonskom pravu i da ih treba odobriti, prema propisima prava, mjerodavni crkveni poglavar odnosno dijecezanski biskup.

Redovni pravni zastupnik župe je *župnik* ili *voditelj* (moderator), *izvanredni* zastupnik župe je *dijecezanski biskup* ili onaj koga biskup za to odredi posebnom odlukom.¹⁵⁵ Župnik je, u našem slučaju, u dvjema ulogama: 1) on je pravni zastupnik župe kao javne pravne osobe i 2) naslovnik (titular) službe, odnosno kao vlastiti pastir pravno »određene zajednice vjernika«.

Župa kao javna pravna osoba treba imati *ekonomsko vijeće* (kan. 1280), koje se na župi naziva ŽEV (kan. 537). O ekonomskom poslovanju župe dijecezanski biskup treba dati posebne upute te pažljivo nadzirati upravljanje župe i župnih materijalnih dobara¹⁵⁶ (kan. 1276, §§ 1.–2.). Iako je župnik neposredni upravitelj određene župe kao pravne osobe (kan. 1279, § 1.), ipak župniku, prema kan. 1288, nije dopušteno da u ime župe pokreće ili prihvaća parnicu na građanskom sudu, osim ako dobije pismeno dopuštenje svojeg ordinarija. Ovo »osim« treba shvatiti kao uvjet.

¹⁵⁵ Župnik je redoviti zastupnik župe kao pravne osobe i prema tome on redovito upravlja činima *redovite uprave*. Uz redovitu upravu, prema kan. 1277, ima i *izvanrednu upravu*, posebno kada se radi o crkvenim vremenitim dobrima. Općenito govoreći, Hrvatska biskupska konferencija je, na svom zasjedanju u Zagrebu 12. listopada 1994., odredila: »U smislu kan. 1277, treba smatrati činima izvanredne uprave ove čine:

1. Zamijeniti nepokretna dobra, njima jamčiti ili ih dati kao zalag za isplatu duga ako prelaze najvišu svotu koju je odredila Hrvatska biskupska konferencija.

2. Zamijeniti ili dati u zajam za isplatu duga umjetničke ili povijesne dragocjenosti i zavjetne darove.

3. Uzeti u zajam svote novca koje prelaze najmanju svotu određenu od Hrvatske biskupske konferencije u smislu kan. 1292, § 1. Što se tiče izvanredne uprave, treba se držati Općih i posebnih Crkvenih propisa, te konkretnih odluka mjerodavnih ordinarija.«

»Hrvatska biskupska konferencija određuje: najmanji iznos – 100.000 američkih dolara; najveći iznos – 300.000 američkih dolara.« (*Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, Zagreb, 21. prosinca 1994., br. 1/1994 (2), str. 10.).

¹⁵⁶ O Pravima i dužnostima javnih crkvenih osoba (župa!) u svezi s vremenitim dobrima, o izgradnji bogoslužnih prostora i crkvenih zgrada, o materijalnim dobrima u životu Crkve, o oslobađanju od poreza prema Ugovorima između Svete Stolice i Republike Hrvatske, o primjeni Hrvatskoga ugovora o gospodarskim pitanjima, vidi: Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske, str. 327–335. Usp. *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 4/96. Tu su naznačene teme: Kome služe vremenita dobra Crkve? (str. 209), Snađi se, družo (str. 210), Novac naš svagdanji (str. 211–214), Crkvena dobra (str. 215–219), Materijalno udruživanje svećenika nakon Drugog svjetskog rata u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji (str. 220–222), »Vruća tema«: Okrugli stol sa svećenicima o materijalnim dobrima Crkve (str. 223–238), A što s dobrovoljnim prilogom od blagoslova kuća (str. 239–240), Udruživanje klera u Italiji (str. 241–246), Od čega živi Crkva u Sloveniji (str. 247), Prikupljanje darova u bogoslužju (str. 248).

I na kraju, treba reći da župnik, kao upravitelj župe kao pravne osobe, treba upravljati materijalnim dobrima župe prema propisima i crkvenog i građanskog prava, uvijek brižljivošću dobra domaćina (*diligentia boni patrisfamilias suum munus implere tenentur*), itd. (kan. 1284, §§ 1.–2.). Župnik, kao uostalom i svi upravitelji crkvenim dobrima koji nisu zakonito izuzeti od vlasti upravljanja dijecezanskog biskupa, dužni su svake godine podnijeti račune upravljanja mjesnom ordinariju. Ordinarij te račune treba predati ekonomskom vijeću da ih ispita. Isto tako, prema odredbama krajevnog prava, vjernicima treba položiti račune o dobrima koje oni daruju Crkvi. Tih se odredaba treba držati odbacivši protivne običaje (kan. 1287, §§ 1.–2.).

5. Neke razlike u odnosu na staro zakonodavstvo i običaje

Prije nego zaključimo naše izlaganje, smatrali smo potrebnim ukratko donijeti neke razlike zakonodavstva o župi u Zakoniku iz 1983. u odnosu na »staro zakonodavstvo i običaje«. Novo shvaćanje župe i zakonodavstvo o župi mnogo utječe na eklezijalno i pravno-pastoralno shvaćanje sadašnje župe, što omogućava, između ostaloga, lakše uključivanje svih članova Božjeg naroda u pastoral župe. Laici mogu raditi sve ono što nije pridržano klericima, razumije se prema zvanju i crkvenom poslanju, opslužujući crkvene propise. Nema više nedoumice između značenja termina lat. *paroecia* i *dioecesis*, odnosno župa i biskupija (kann. 369, 515, § 1.), što je bio slučaj u povijesti Crkve do XIII. st. Teološko i pravno shvaćanje i značenje župe doživjelo je posebnu evoluciju. Vidjeli smo ukratko dugi razvojni put župe od »zajednice kršćana« u stranoj zemlji do »određene zajednice vjernika trajno ustanovljene u partikularnoj Crkvi za koju je pastirska briga povjerena župniku (*committitur parochi*) kao njezinom vlastitom pastiru (*qua proprio eiusdem pastori*) pod vlašću (*sub auctoritate*) dijecezanskog biskupa« (kan. 515, § 1.).

Neke bitnije razlike:

1. Povijest župe kao pravne ustanove u Crkvi uči nas da su prije Zakonika iz 1983. postojali različiti tipovi župa: svjetovne, redovničke, područne, osobne i obiteljske župe. U *srednjem vijeku* bio je posebni problem povezanosti pastoralne službe s *nadarbinama* (beneficium). Postojale su *više nadarbine* (beneficium superiori): biskupije i opatije i, *niže nadarbine* (beneficium inferiori), među koje ubrajamo i župe. U to je doba bio izražen problem vlasništva »vlastitih crkava«, njem. »Eigenkirche«, tal. »chiesa privata«, fr. »église privée«, šp. »Iglesia propia«, koje su sagradili pojedini posjednici, klerici, građani laici, redovničke ustanove (samostani) koji su opskrbljivali sredstva za bogoslužje, desetine, prvine, itd. Takva je situacija stvarala posebne poteškoće pri imenovanju župnika, osnivanju ili dijeljenju župa od »Ecclesia mater ili matrix« *matične crkve*, itd.

2. Staro zakonodavstvo nije definiralo župu, ali ju je definirao Zakonik iz 1983., koji kaže da je župa (pravno m. op.) »određena zajednica vjernika« u partikularnoj Crkvi, tj. župa je područna ili osobna koja je, u pravilu, osnovana na određenom području (kann. 515, § 1., 518);

3. Osnivati, obnavljati i ukidati bilo kakvu župu u vlasti je *samo* dijecezanskog biskupa (kan. 515, § 2.); stoga mu više ne treba posebna dozvola Apostolske Stolice niti za osnivati osobnu župu, kako je to bilo propisano u Zakoniku iz 1917. kan. 216, § 4.;

4. otklonjena je dvojba o pravnoj osobnosti župe odredbom Zakonika iz 1983., kan. 515, § 3., koji je jasno propisao da je župa *ipso iure* pravna osoba (kan. 515, § 3.). Pravnu osobnost župe, kao Crkvene ustanove *sui generis*, priznaje i Republika Hrvatska;

5. samo prezbiter (fizička osoba) može biti župnik, dok pravne osobe (samostan, kanonički kaptol) to više ne mogu biti (kann. 520, § 1.; 510, §§ 1.–4.). Sam termin lat. *parochus*, hrv. župnik, nalazimo tek u dekretu Tridentinskoga sabora »Tametsi«;

6. župnu službu povjerava slobodnim podjeljivanjem dijecezanski biskup, osim ako netko ima pravo predlaganja ili biranja (kan. 523). U takvom slučaju treba se držati propisa kan. 682, § 1. Kroz povijest Crkve, posebno u doba Karolinga, i laici su imenovali župnike za »svoje crkve« ili na svojim posjedima. To je, između ostaloga, prouzročilo borbu između Crkve i svjetovnih vlasti za *investituru*;

7. župni vikar ili vikari mogu se *pridružiti* župniku (kan. 545, § 1.). Oni više nisu vikari koji vrše *cura animarum* na određenoj župi u ime neke pravne osobe. Oni su (jedan ili više), prema Zakoniku iz 1983., pridodani župniku kao pomoć;

8. nema više *sjedinjenja* (unio) ili *utjelovljenja* (incorporatio) župe s pravnom osobom. Od 1966. dijecezanski biskup može, s pristankom mjerodavnog poglavara, povjeriti (committo) župu kleričkoj redovničkoj ustanovi ili kleričkoj družbi apostolskoga života i osnovati je u crkvi ustanove ili družbe. U oba slučaja treba učiniti *pisani ugovor* između dijecezanskog biskupa i mjerodavnog poglavara ustanove ili družbe (kan. 520, § 1.–2.);

9. župom može upravljati i voditelj, ako je župa povjerena solidarno skupini svećenika (kan. 517, § 1.). Isto tako župa se može povjeriti *đakonima* ili *laicima* (517, § 2.);

10. Zakonik iz 1983. zahtijeva prenošenje imovine nadarbina na ustanovu o kojoj govori kan. 1274, § 1. (kan. 1272). Župna služba se više ne veže s materijalnim dobrima (nadarbinom), tako da dijecezanski biskup može podijeliti crkvenu službu bez nadarbine;

11. Neka svaka župa ima ŽEV (kan. 537), a može se, ako je prikladno, osnovati u svakoj župi i ŽPV (536, §§ 1.–2.);

12. Župnik je pravni zastupnik župe kao pravne osobe i pastoralno se brine za župu pod vlašću dijecezanskog biskupa prema Općem i partikularnom Crkvenom pravu, te odlukama i preporukama dijecezanskog biskupa.

Zaključak

Nije lako iz povijesti Crkve odrediti kada je nastala župa kao ustanova crkvenog prava koju današnje crkveno zakonodavstvo definira kao određenu zajednicu vjernika. Župa (gr. paroikia, lat. paroecia) je označavala nekada i biskupiju. Biskupiju i župu konačno je područno odredio Tridentinski sabor. Teolozi i crkvenim povjesničarima ostaje još da razjasne što je župa a što biskupija u počecima Crkve, i od kada se počelo razlikovati župu od biskupije. U Zakoniku iz 1983. u kan. 515, § 1. definirana je župa kao »određena zajednica vjernika« – certa *communitas christifidelium*, kao dio partikularne Crkve (kan. 368) za koju je pastirska briga povjerena župniku kao vlastitom pastiru pod vlašću dijecezanskog biskupa. Za župu je prihvaćen termin »communitas«, a ne »portio«, kako je bilo predloženo za vrijeme redakcije Zakonika iz 1983. Termin »portio« termin je II. vatikanskog sabora i označava biskupiju. Zakonik iz 1983. olakšao je postupak osnivanja osobne župe koju sada samo dijecezanski biskup može osnovati na temelju obreda, jezika, nacionalnosti ili nekog drugog razloga. I područna i osobna župa dio je neke partikularne Crkve. Zakonik je otklonio sve prijašnje dileme i jasno odredio ono što je prije bilo dvojbeno: župu osniva samo dijecezanski biskup. Župa je javna pravna osoba po samom pravu. Župnik više ne može biti pravna osoba (moralna osoba) nego fizička osoba – *presbyter*. I na kraju, treba naglasiti da je u župi, kao »zajednici Kristovih vjernika«, na neki način vidljiva Kristova Crkva.

Summary

PARISH THROUGH HISTORY AND TODAY

This work has been divided into two parts: 1. parish throughout the history of God's people and 2. parish in the Code of Canon Law from 1983. The first part was treated by historic-legal method while the second one by legal-pastoral method.

On the basis of accessible sources and the literature consulted we can say for a fact that from the earliest times of Church parish has been an important church, pastoral and organizational institution; even the first Christian communities were organized on the charismatic and institutional basis. The Christian's religious life was going on first in towns and then out of them (villages and settlements). Parish was run by the bishop, cor-

episcop, and later on by the parish priest who was its own shepherd. Today, if one is to be validly appointed to the post of the parish priest, he has to be given the holy order by the presbytery (can. 521, §1).

Parish used to be organized on regional basis; Tridentinal Council specifically defined the parish as a part of diocese. Such organization of the diocese or the parish was adopted by the Code of Canon Law from 1917 (can. 216, § 1-4). It stipulated that the area of a diocese had to be divided into separate districts – parishes with a certain number of believers and its own church and spiritual father. It also stipulated that several parishes formed a deanery, and that missionary regions were also organized as parishes-quasiparociae. The Code from 1917 allowed that separate parishes could be founded in the same area for the believers of different languages and nationalities, or family parishes or personal parishes, but always with a special permission of the Holy See.

It is well known that in the last century, especially after the Second Vatican Council, religious, economic, social and political circumstances required that the same Gospel was preached to every being but in a new way and by new methods. That is the reason why the Code from 1917 was rearranged in the spirit of the times and according to the needs of God's people – the Church.

The church Code of Canon Law, which came into force on 27th November 1983, placed »God's people« in the II. book, chapter VI »parishes, parish priests and parish vicars«. In this work the canons 515 and 518 are specially treated. From them one can learn what the parish is; namely, here the parish is described as a defined community of believers, permanently established in the particulate Church, for which the pastoral care, under the authority of the diocesan bishop, is in the charge of the parish priest as its own shepherd; as a rule the parish is regional. It is also allowed to establish personal parishes where it is advisable, if it is because of the believers' rite, language or nationality in the area concerned, or because of some other reason. The parish can be founded, dissolved or restored only by the diocesan bishop, after he has taken advice from the presbytery council; a parish, legally founded according to the law, has its legal identity. This right is recognized to it by the Contract on legal questions between the Holy See and the Republic of Croatia (act 2, No 2 and 3). The last part of this work gives a synthesis in 12 points, some differences between the Code from 1983 and the old legislature and customs about such an important church institution – the parish. It is also important to stress here that the Code from 1983 stipulates that donative system has to be reorganized and that the parish employees have to be supported from the parish funds.

Key words: Code of Canon Law, diocesan bishop, parish, parish priest, »defined community of believers«.